

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİK ALANLARIN

KENTE ENTEGRASYONU:

JUSTİNİANUS KÖPRÜSÜ ÖRNEĞİ

İdris Can IRIZ

Mayıs, 2022

İZMİR

**ARKEOLOJİK ALANLARIN
KENTE ENTEGRASYONU:
JUSTİNİANUS KÖPRÜSÜ ÖRNEĞİ**

**Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı,
Kentsel Tasarım Programı**

İdris Can IRİZ

Mayıs, 2022

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

İDRİS CAN IRIZ, tarafından **PROF.DR. EMİNE İPEK ÖZBEK** yönetiminde hazırlanan **“ARKEOLOJİK ALANLARIN KENTE ENTEGRASYONU: JUSTİNİANUS KÖPRÜSÜ ÖRNEĞİ”** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Emine İpek ÖZBEK

Yönetici

.....
Doç. Dr. İrem AYHAN SELÇUK

.....
Doç. Dr. Cem KIRLANGIÇOĞLU

.....
Prof. Dr. Okan FISTIKOĞLU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen, karşılaştığım zorluklarla başa çıkmam için her zaman yardımcı olan, çalışmalarına yön veren değerli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Emine İpek Özbek'e en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Lisans ve yüksek lisans eğitimimin tüm aşamalarında bana yol gösteren, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan Sayın Doç. Dr. Cem Kırılangoğlu'na teşekkür ederim.

Hayatım boyunca maddi ve manevi yönden bana destek olan sevgili annem Remziye İriz'a, babam İrfan İriz'a, ablalarım Vildan İriz Tekin ve Merve Emre'ye ve sabırla beni dinleyen, motivasyon kaynağım, hayat arkadaşım Tuğçe İriz'a teşekkür ederim.

İdris Can IRIZ

**ARKEOLOJİK ALANLARIN
KENTE ENTEGRASYONU:
JUSTİNİANUS KÖPRÜSÜ ÖRNEĞİ**

ÖZ

19. yüzyıl sanayi devrimi sonrası şehirleşme ve artan kentsel gelişim baskısı sonucunda kent dokusu değişmiş ve arkeolojik alanlar tehdit altında kalmıştır. Bunun önüne geçmek amacıyla yeni koruma yaklaşımları geliştirilmiştir. Bunlardan birisi olan entegre koruma anlayışı, korumanın sadece arkeolojik varlıklara odaklanılarak değil ancak çevresiyle birlikte düşünüldüğünde başarılı olabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kent çeperinde yer alan arkeolojik alanların korunması ve iyileştirilmesi için gerekli parametrelerin ortaya konularak bu alanların kent ile entegrasyonunu sağlayacak bir model önermektir. Literatür araştırması ve benzer çalışmaların incelenmesi neticesinde kentsel entegrasyonun gerçekleşmesi için gerekli müdahaleler mekânsal, çevresel, sosyal ve yönetsel boyutlar özelinde ele alınmıştır. Örnek çalışma alanı olarak Sakarya’da yer alan Justinianus Köprüsü Koruma Alanı belirlenmiştir. Arkeolojik alanın mimari ve tarihi özellikleri, çevresi ile olan ilişkisi incelenmiş, GZFT analizi yapılmış, yerel halkın koruma alanına ilişkin farkındalığının ölçülmesi amacıyla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Alanda yapılan araştırmalar ve belirlenen faktörler doğrultusunda Justinianus Köprüsü Koruma Alanının kente entegrasyonunun sağlanması için yöntem geliştirilerek öneriler sunulmuştur. Sonuç olarak, kent çeperinde yer alan arkeolojik alanların daha iyi korunabilmesi ve kentin bir parçası olabilmesi adına bu alanların kente entegre edilmesinin gerektiği ortaya çıkarılmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan faktörlerin ve araştırma bulgularının kent çeperinde yer alan arkeolojik alanların korunmasıyla ve arkeolojik alanların kente entegrasyonu ile ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Arkeolojik alan, Justinianus Köprüsü, koruma, entegrasyon, kent çeperi, Pontcysyllte Su Kemer

INTEGRATING ARCHAEOLOGICAL SITES TO CITIES: THE CASE OF JUSTINIANUS BRIDGE

ABSTRACT

As a result of urbanization and increasing urban development pressure after the industrial revolution of the 19th century, the urban fabric has changed, and archaeological sites have remained under threat. New conservation approaches have been developed to prevent this. One of them, the integrated conservation approach, is based on the idea that conservation can be successful not only by focusing on archaeological heritage but also when considered together with its environment. This study aims to propose a model that will integrate these areas with the city by revealing the necessary parameters for the protection and improvement of the archaeological sites in the city periphery. As a result of the literature research and the examination of similar studies, the necessary interventions for realizing urban integration are discussed in terms of spatial, environmental, social, and management dimensions. The Justinian Bridge Conservation Area in Sakarya was determined as a sample study area. The architectural and historical features of the archaeological site and its relationship with its surroundings were examined, SWOT analysis has been done and a survey has taken to measure the awareness of the local population about the protected area. In line with the research made in the area and the determining factors, the method was developed, and suggestions were presented to ensure the integration of the Justinian Bridge Conservation Area into the city. As a result, it has been revealed that the archaeological sites in the city periphery should be better conserved and integrated into the city to be a part of the city. It is expected that the factors and research findings resulting from the study will contribute to the studies to be done on the conservation of archaeological sites in the city periphery and the integration of the archaeological sites into the city.

Keywords: Archeological heritage, conservation, integration, Justinianus Bridge, Pontcysyllte Aqueduct.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR	xiv
BÖLÜM BİR – GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı	2
1.2 Kapsam.....	3
1.3 Yöntem	6
BÖLÜM İKİ – ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASIYLA İLGİLİ	
TEMEL KAVRAMLAR	7
2.1 Koruma Kavramı ve Gelişimi	7
2.2 Kültürel Miras	11
2.3 Sit Alanları	13
2.4 Arkeolojik Miras	17
2.4.1 Arkeolojik Alanların Konumuna Göre Sınıflandırılması	17
2.4.2 Arkeolojik Alanların Yorumlanması ve Sunumu	21
2.4.3 Arkeolojik Alanların Yönetimi.....	25

BÖLÜM ÜÇ – ARKEOLOJİK ALANLARIN KENTE ENTEGRASYONU.... 26

3.1 Arkeolojik Alanların Kente Entegrasyonunun Boyutları.....	27
3.1.1 Mekânsal Boyut.....	29
3.1.2 Çevresel Boyut.....	34
3.1.3 Sosyal Boyut.....	38
3.1.4 Yönetsel Boyut	42
3.2 Arkeolojik Alanların Kente Entegrasyonunda Yaşanan Sorunlar.....	44
3.3 Örnek Alan İncelemesi: Pontcysyllte Su Kemer ve Çevresi Koruma Alanı... 48	
3.3.1 Su Kemer ve Kanallının Konumu ve Sınırları.....	49
3.3.2 Arazi Kullanım	51
3.3.3 Su Kemerinin ve Kanallın Tarihi.....	52
3.3.4 Mimari Özellikleri	56
3.3.5 Pontcysyllte Su Kemer ve Kanallın Kente Entegrasyonu	57

BÖLÜM DÖRT – ÇALIŞMA ALANI: JUSTİNİANUS KÖPRÜSÜ..... 70

4.1 Coğrafi Konum ve İdari Yapı.....	70
4.2 İklim	72
4.3 Ulaşım	72
4.4 Köprünün Tarihi	73
4.5 Arazi Kullanım	77
4.6 Mimari Özellikleri.....	85
4.7 Köprü ve Eklerindeki Bozulmalar.....	92
4.8 GZFT (SWOT) Analizi	95
4.9 Farkındalık Anketi.....	98
4.10 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı Kente Entegrasyonunun Değerlendirilmesi.....	106

4.11 Justinianus Köprüsünün Kente Entegrasyonu İçin Öneriler	119
BÖLÜM BEŞ – SONUÇ	132
KAYNAKLAR	132

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1 Justinianus Köprüsünün kent içerisindeki konumu	3
Şekil 1.2 Tez akış şeması	5
Şekil 2.1 İngiltere'deki demir köprü	14
Şekil 2.2 Gelibolu Tarihi Sit Alanı 57. Piyade Alayı Şehitliği	15
Şekil 2.3 Safranbolu kentsel kit alanı.....	16
Şekil 2.4 Doğal sit örneği Düden Şelalesi, Antalya.....	16
Şekil 2.5 Arkeolojik mirasın konumlanmasını gösteren diyagram.....	17
Şekil 2.6 İzmir kent merkezi	18
Şekil 2.7 Galler'deki Beaumaris Kalesi.....	20
Şekil 2.8 Uşak'ın Ulubey ilçe sınırlarındaki Blaundus Antik Kenti.....	21
Şekil 2.9 ICOMOS tarafından hazırlanan arkeolojik mirasın yorumlanması ve sunumu temel faktörleri.....	22
Şekil 3.1 Arkeolojik alanların kente entegrasyon boyutları diyagramı.....	28
Şekil 3.2 Hamar Katedral Kalıntıları ve örtüsü.....	31
Şekil 3.3 Arkeolojik miras alanlarında artırılmış gerçeklik kullanımı.....	33
Şekil 3.4 Kanada Life Binası Toronto	34
Şekil 3.5 Londra'da bulunan duvar kalıntıları	36
Şekil 3.6 Justinianus Köprüsü panoramik fotoğrafı.....	37
Şekil 3.7 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi deneyimleme alanı	40
Şekil 3.9 Yönetim planı uygulama süreci	43
Şekil 3.10 Pink Floyd Venedik konseri	46
Şekil 3.11 Pontcysyllte Su Kemer ve çevresi	48
Şekil 3.12 Pontcysyllte Su Kemer ve Kanalı ile tampon bölgenin haritası	49
Şekil 3.13 Su Kemer Koruma alanının sınırları.....	50
Şekil 3.14 Trevor Basın	51
Şekil 3.15 1912 Yılı Pontcysyllte Su Kemer ve Çevresi 1912 haritası	53
Şekil 3.16 Pontcysyllte Su Kemer gravürü	54
Şekil 3.17 Pontcysyllte Su Kemer ve Llangollen Su Kanalı tarih çizelgesi	55
Şekil 3.18 Pontcysyllte Su Kemer strüktür sistemi.....	56
Şekil 3.19 Pontcysyllte Su Kemer çevresindeki hizmet birimleri haritası.....	58

Şekil 3.20 Pontcysyllte Su Kemer Ziyaretçi Merkezi.....	59
Şekil 3.21 Pontcysyllte Su Kemer koruma alanındaki heykeller.....	60
Şekil 3.22 Pontcysyllte Su Kemer yürüyüş yolu	61
Şekil 3.23 Pontcysyllte Su Kemer ve Llangollen Kanalı ulaşım haritası	62
Şekil 3.24 Pontcysyllte Su Kemer yakın ulaşım haritası	63
Şekil 3.25 Trevor Basın ve Pontcysyllte Su Kemer.....	64
Şekil 3.26 Pontcysyllte Su Kemer Koruma Alanındaki etkinlik	66
Şekil 3.27 Pontcysyllte Su Kemer’ nin altındaki festival	67
Şekil 4.1 Justinianus Köprüsü’nün haritadaki yeri	71
Şekil 4.2 1864 yılı Serdivan haritası	73
Şekil 4.3 Köprü, zafer takı ve apsisli yapı	74
Şekil 4.4 Plinius’un Sapanca Gölü ile Sakarya Nehri arasındaki kanal önerisi.....	75
Şekil 4.5 Ressam Jules Laurens’in Beşköprü çizimi	76
Şekil 4.6 Justinianus Köprüsü zaman çizelgesi	77
Şekil 4.7 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı çevresindeki arazi kullanım haritası .	78
Şekil 4.8 Maltepe Mahallesi sokak görüntüsü ve bazı metruk yapılar	79
Şekil 4.9 Otuziki Evler Caddesi ile Justinianus Köprüsü arasındaki yerleşim alanının sokak fotoğrafları	80
Şekil 4.10 Maltepe Mahallesi sokak görüntüsü ve bazı metruk yapılar	81
Şekil 4.11 Justinianus Köprüsü Arkeolojik Alanı çevresi yapı kat sayıları dağılımı	82
Şekil 4.12 Justinianus Köprüsü Arkeolojik Alanı çevresi yapıların mevcut durumu	83
Şekil 4.13 Justinianus Köprüsü çevresindeki arkeolojik alanlar ve tarihi yapılar	85
Şekil 4.14 Apsisli yapı üzerinden köprünün fotoğrafı	86
Şekil 4.15 Köprü ve ek yapıları	87
Şekil 4.16 Mahsap cephesinde yer alan mahmuz.....	88
Şekil 4.17 Soldaki fotoğrafta köprünü mahsap cephesindeki üçgen prizma şeklindeki selyaran, sağdaki memba cephesinde bulunan yarım daire şeklindeki selyaran	88
Şekil 4.18 Köprü üzerinden apsisli yapıya bakış	89
Şekil 4.19 Zafer takı ayak kalıntıları.....	89
Şekil 4.20 Laborde’nin zafer takı çizimi.....	90
Şekil 4.21 Tonozlu yapı	91

Şekil 4.22 Sarnıç yapısı.....	91
Şekil 4.23 Köprüyü saran bitki örtüsü	92
Şekil 4.24 Apsisli yapının üzerindeki siyah lekeler	93
Şekil 4.25 Köprü üzerindeki spreyl boyayla yazılmış yazılar ve yanık izleri.....	94
Şekil 4.26 Köprü kemerinin altına atılmış çöpler	95
Şekil 4.27 Köprü'nün üzerinden kuzeye doğru bakış	97
Şekil 4.28 Katılımcıların yaşadıkları ilçeler.....	99
Şekil 4.29 Sakarya denilince akla gelen ilk tarihi eser.....	99
Şekil 4.30 Justinianus Köprüsü konum tahmini.....	103
Şekil 4.31 Köprü hakkında bilgiye sahip olan ve olmayan katılımcıların yüzdesi	104
Şekil 4.32 Katılımcıların köprü'nün çevresinde olmasını istedikleri birimler	105
Şekil 4.33 Köprüde yaşanan anılar ve duygudurum grafiği	105
Şekil 4.34 Köprü'nün batısında yer alan bilgilendirici levha.....	108
Şekil 4.35 Köprü'nün batı ucundaki basamaklar	108
Şekil 4.36 Justinianus Köprüsü'nün doğu yakası cadde ve sokak görüntüsü.....	109
Şekil 4.37 Köprü çevresindeki toplu taşıma durakları	110
Şekil 4.38 Beşköprü Mahallesi köprü yolundaki yönlendirici tabela	111
Şekil 4.39 Köprüye özel araçla ulaşım güzergahları.....	112
Şekil 4.40 Maltepe Caddesi.....	113
Şekil 4.41 Köprü'nün batı yakası sokak görüntüsü.....	114
Şekil 4.42 Doğu kısımdaki tel örgü ve konut yapıları	114
Şekil 4.43 Justinianus Köprüsü algılanabilirlik haritası.....	115
Şekil 4.45 Justinianus Köprüsü'nü ziyaret eden öğrenciler.....	117
Şekil 4.44 Justinianus Köprüsü üzerinde bisiklet gezisi	117
Şekil 4.46 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı ve önerilen tampon bölge haritası	120
Şekil 4.47 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı master plan ön çalışması.....	122
Şekil 4.48 Apsisli yapı önünden geçen yol için geliştirilen öneri.....	124
Şekil 4.49 D-100 karayolundan gelen araçların köprüye ulaşmak için kullandıkları yol ve toplu taşıma araçlarının son durağı	125
Şekil 4.50 Ayçiçeği Bisiklet Vadisi ve Justinianus Köprüsü arasındaki yol ve önerilen bisiklet yolu haritası	126
Şekil 4.51 Apsisli yapı ve çevresindeki yeşil alanlar.....	128

Şekil 4.52 Görüntü kirliliğine sebep olan yapılar ve yüksek gerilim hatları	129
Şekil 4.53 Köprünün batı ucunda yer alan atıl durumdaki kulübe.....	129
Şekil 4.54 Justinianus Köprüsü’nden kuzeye doğru bakış, yüksek gerilim hatları.	130

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1 Türkiye genelindeki sit alanlarının sayısal verileri.....	13
Tablo 3.1 Pontcysyllte Su Kemer ve Kanal yönetim çerçevesi	69
Tablo 4.1 Ankete katılanların ve köprüyü ziyaret edenlerin ikamet ettikleri ilçeler	100
Tablo 4.2 Köprüyü ziyaret edenlerin yaş aralığı.....	101
Tablo 4.3 Köprüyü ziyaret edenlerin eğitim düzeyi ve oranı.....	101
Tablo 4.4 Sakarya’da ikamet süresi ile köprüyü ziyaret durumu karşılaştırması	102
Tablo 4.5 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı yönetim çerçevesi	119

KISALTMALAR

ICOMOS: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

TKTVKYK: Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Arkeolojik alanların korunması 18. yüzyıldan itibaren tartışılmaya devam eden bir konudur. Koruma uzun yıllar boyunca tek yapı ölçeğinde değerlendirilmiştir. Kavramın geçmişten günümüze gelişim süreci analiz edildiğinde dünya genelinde halkın arkeolojik alanlarda ne göreceğinin söylendiği pozitivist bir yaklaşımdan, arkeologların ne yaptığını, neden yaptıklarını ve neden geçmişin maddi kanıtlarını araştırmaya devam etmeleri gerektiği anlayışına yönelik bir geçiş olduğu görülmektedir (Copeland, 2004; Lynch ve Ford, 1972).

Korumanın etkili biçimde sağlanması ve gelecek nesillere arkeolojik varlıkların ulaştırılabilmesi için entegre koruma anlayışının yıllar geçtikçe önem kazandığı görülmektedir. Kente entegre edilmiş arkeolojik alanlar kentin canlanmasına aracılık etmekte, yerel halka sosyal ve ekonomik yönden pek çok katkı sağlayabilmektedir. Kente entegre edilmeyen ve işlev kazandırılmayan arkeolojik miras alanlarında gelişim baskısı, vandalizm ile arkeolojik varlıkları olumsuz etkileyen kullanım biçimleriyle arkeolojik alanların zarar görebilmesine neden olmakta ve çevresi için değer oluşturma aksine güvenlik zafiyetinin olduğu yerlere dönüşebilmelerine neden olmaktadır. Yeterince iyi korunmayan ve atıl durumda kalmış olan yenilenemeyen ve yeri doldurulamayan geçmiş nesillerin bize ve gelecek nesillere armağanı olan arkeolojik varlıklar zamanla tahrip olmakta ve kaybolmaya yüz tutmaktadır.

Yapılan çalışmaların çoğunda kırsal ve kentsel alanlarda yer alan arkeolojik alanların yerleşim yerleri ile entegrasyonuna yoğunlaşmış, ancak kent çeperindeki arkeolojik alanlar üzerinde yeterince çalışma yapılmamıştır. Kent çeperi kent merkezinden ve kırsal alandan farklı dinamiklere sahip kentin gelişim baskısı altında kalan ve kırsalın bazı dezavantajlarıyla yüzleşen kentle kırsal arasındaki ara kesiti ifade etmektedir. Kent çeperinde yer alan arkeolojik miras yapısı gereği hassas yapıya sahip olduklarından dolayı koruma çalışmaları daha da önem kazanmaktadır.

Türkiye geçmişte topraklarında pek çok medeniyete ev sahipliği yaptığından dolayı zengin arkeolojik mirasa sahiptir. Son yıllarda Türkiye’de artan koruma ve sunum çalışmalarına rağmen özellikle kırsal alanda ve kent çeperi gibi kent merkezinden uzak alanlarda tarihi değere sahip çok sayıda önemli arkeolojik alan ihmal edilmekte, yetersiz sunum, yorumlama çalışmasından dolayı ilgi görmemekte ve kayıt altına alınmadan yok olmaktadır. Justinianus Köprüsü Sakarya’nın Serdivan ilçesinin çeperinde yer alan döneminin mimari özelliklerini yansıtan özgünlük ve bütünlüğünü korumuş nadir eserlerden birisidir. Uzun yıllar atıl durumda kalan köprü son yapılan çalışmalarla restore edilmektedir. Salt koruma anlayışının yeterli olmadığı ancak restore edilen arkeolojik varlıkların kente entegre edilerek etkili biçimde korunacağından dolayı köprü için kentsel entegrasyon çalışmalarının da yapılması önem taşımaktadır.

1.1 Çalışmanın Amacı

Tez kapsamında kent çeperindeki arkeolojik alanların kente entegrasyonu tartışılmakta ve Justinianus Köprüsü örneği üzerinden öneri sunulmaktadır. Çalışmanın amacı kent çeperinde yer alan arkeolojik miras alanlarının korunması ve kente entegre edilmesi için gerekli parametrelerin ortaya konularak bu alanların korunmasını sağlayacak bir model önermektir. Çalışma kapsamında aşağıdaki soruların cevapları aranmaktadır:

Araştırmada cevabı aranan temel soru:

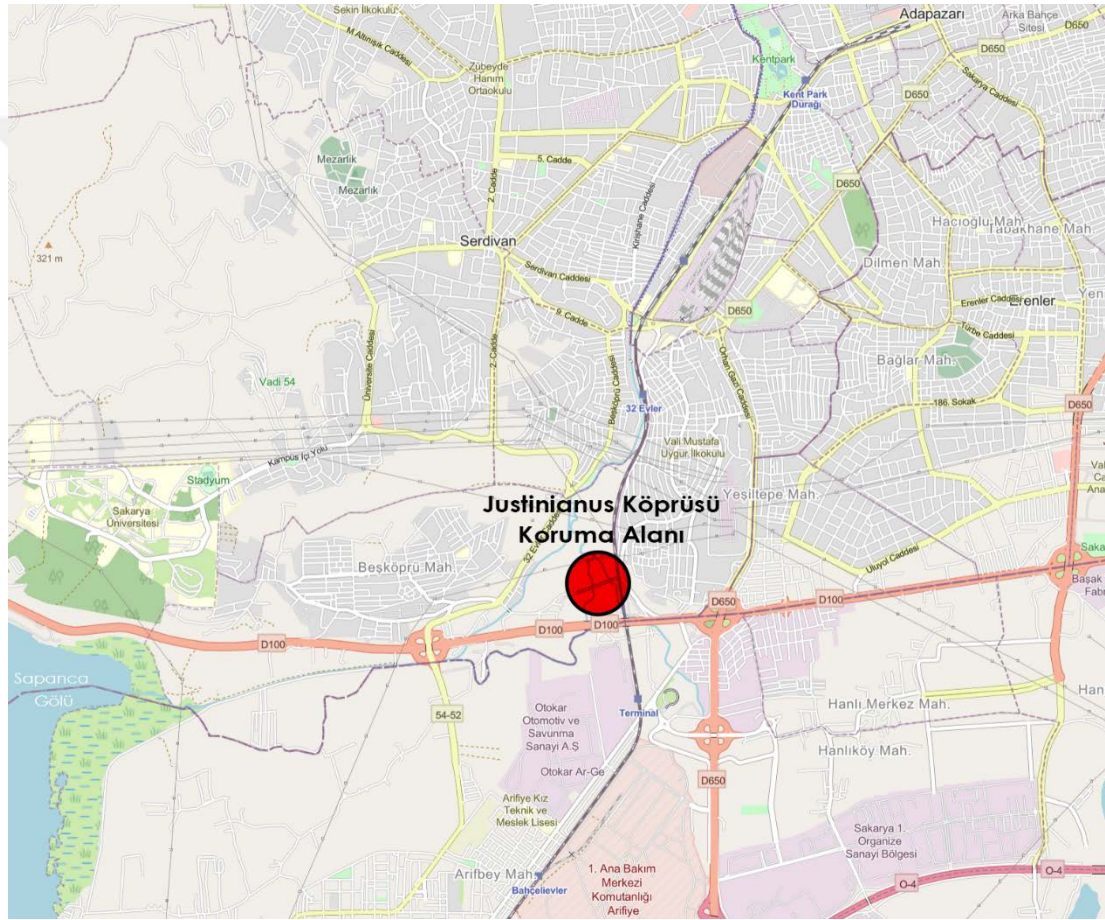
- Kent çeperinde yer alan arkeolojik alanlarının kente entegrasyonu nasıl sağlanır?

Alt sorular:

- Arkeolojik mirasın entegrasyonu neden önemlidir?
- Yerel halkın miras alanlarının korunmasındaki rolü nelerdir?
- Justinianus Köprüsü Koruma Alanının kente entegrasyonunun sağlanması için gerekli müdahaleler nelerdir?

1.2 Kapsam

Çalışma alanı olarak Sakarya’da yer alan Justinianus Köprüsü seçilmiştir. Seçimde belirleyici faktörler; köprünün kent çeperinde yer alması, kente entegrasyonunun sağlanmamış olması, geliştirilen önerilerin benzer örnekler için uygulanabilir olduğu düşüncesi, yapılan çalışmalar ve tanıtımlar ile halkın alana ilgisinin artması, bulunduğu bölgenin gelişmesi için güçlü potansiyele sahip olup yeterince ilgi görmemesi, özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumuş olmasıdır.

Şekil 1.1 Justinianus Köprüsünün kent içerisindeki konumu (Esri, 2022)

Köprünün entegrasyonun sağlanmasında olumlu emsal teşkil edebilecek koruma alanı olarak Galler’de yer alan Pontcysyllte Su Kemer ve Koruma Alanı seçilmiştir. Su kemeri köprüye benzer bir konumda yer alması, işlevsel benzerliği, özgünlüğünü ve bütünlüğünü çok iyi korumuş olması, olağan üstü evrensel değeri taşıması, kente

entegrasyonunun sağlanarak uzun vadeli planlama kararlarının alınmış olması gibi sebepler sıralanabilir.

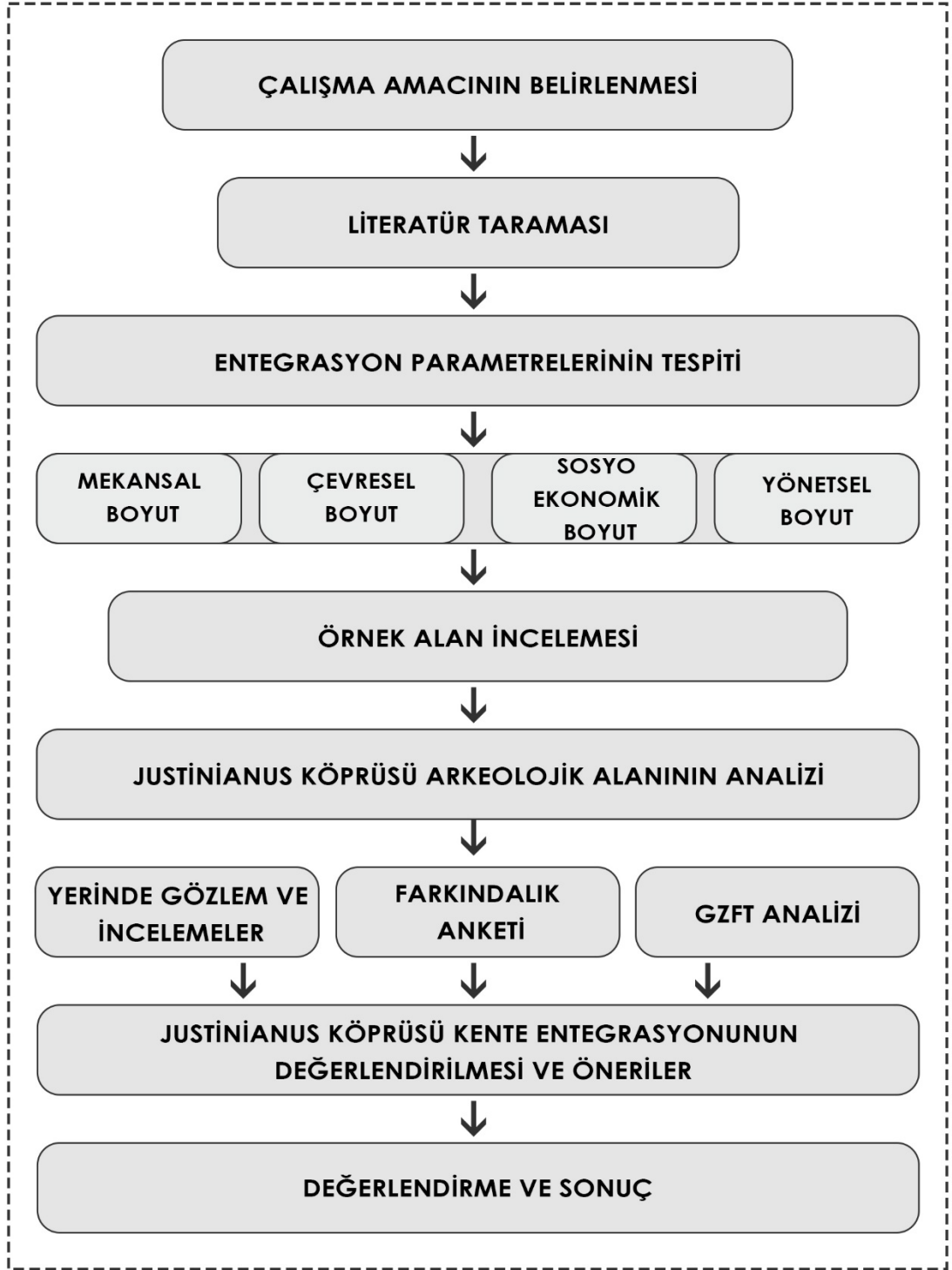
“Arkeolojik Alanların Kente Entegrasyonu: Justinianus Köprüsü Örneği” isimli yüksek lisans çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın amacı, kapsamı, Justinianus Köprüsü ve Pontcysyllte Su Kemerinin koruma alanının seçilme nedenleri ve tezin yöntemi açıklanmıştır.

İkinci bölümde konuyla ilgili temel kuramsal kavramlara değinilmiş, koruma kavramıyla tarihi, arkeolojik miras ve çeşitleri, arkeolojik mirasın sunumu, yorumlanması ve arkeolojik alanların yönetimi araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde arkeolojik mirasın kente entegrasyonu ile ilgili özgün çalışmalar incelenmiş, yapılan literatür araştırması ve alan analizleriyle arkeolojik alanların kente entegrasyonun boyutları belirlenmiş, örnek alan olarak seçilen Pontcysyllte Su Kemerinin ve Koruma Alanı incelenerek mimarisi, tarihi, çevresel ilişkilerinin mevcut durumları tespit edilmiş, entegrasyon süreci değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde Justinianus Köprüsü Koruma Alanı detaylı bir şekilde incelenerek mevcut durumu tespit edilmiş, yerel halkın arkeolojik miras farkındalığı ölçülmesi amacıyla anket düzenlenmiş, koruma alanının güçlü, zayıf yönleri, fırsatlar ve tehditlerin belirlenmesi amacıyla GZFT (SWOT) analizi yapılmış, köprünün kente entegrasyonunun mevcut durumu incelenmiş ve entegrasyonun sağlanması amacıyla öneriler geliştirilmiştir.

Son aşamada ise yapılan literatür araştırması, analizler, alan araştırmasından yola çıkarak genel çıkarımlar yapılmış ve gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

Şekil 1.2 Tez akış şeması

1.3 Yöntem

Kent çeperinde yer alan arkeolojik alanların incelenmesi, mevcut durumlarının tespiti ile koruma çalışmalarının geliştirilmesi amacıyla kente entegrasyonunun sağlanması için hazırlanan çalışmada üç farklı yöntem izlenmiştir.

İlk olarak literatür taraması yapılarak veriler toplanmıştır. Bu kapsamda koruma kavramı, arkeolojik mirasa ilişkin temel kavramlar ve arkeolojik alanların kente entegrasyonu ile ilgili çalışmalar detaylı olarak araştırılmıştır. Arkeolojik alanların kente entegrasyon faktörleri literatür araştırması sonucunda elde edilmiştir.

İkinci olarak çalışma alanının mevcut durumunun saptanması, sahip olduğu değerler, doğal ve kültürel özelliklerinin belirlenmesi amacıyla gözlemler, incelemeler ve arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanının kent içerisindeki yeri, çevresindeki kent dokusu, kullanım potansiyeli, köprünün mimari özellikleri, köprü ve eklerindeki bozulmalar vb. analiz edilmiştir.

Çalışma alanının güçlü ve zayıf yönleriyle fırsat ve tehditlerinin belirlenmesi için GZFT (SWOT) analizi yapılmıştır. Bu analizle entegrasyon sürecinde karşılaşılabilecek durumların tespit edilmesi, gelecekte karşılaşılabilecek olumsuz durumların tespit edilerek önceden alınacak önlemler, güçlü yönler ile çevresine oluşturacağı katma tespit edilmiştir. Literatür taramasında ortaya konulan entegrasyon faktörleri aracılığıyla değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmada yerel halkın Justinianus Köprüsüne ilişkin farkındalığını ve bilgilerini ölçmek amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda korumanın ve entegrasyonun sağlıklı yürütülebilmesi ve sürdürülebilir olması için en önemli kriterlerden birisinin halkın katılımı olduğu ve aktif katılımın sağlanması için farkındalık sahibi bireylerle ancak çalışmaların yürütülebileceği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda anket düzenlenerek yerel halkın farkındalığı ölçülmüştür. Çıkan sonuç entegrasyon süreci için önemli yere sahiptir.

BÖLÜM 2

ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASIYLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

2.1 Koruma Kavramı ve Gelişimi

Koruma insanlık tarihi boyunca süregelen bir kavramdır. Geçmişte koruma düşüncesinin temelinde tarihi, kültürel ve estetik değere sahip anıtsal yapıların korunması ön plandayken bütüncül koruma anlayışı benimsenmiştir (Jokilehto, 1986). Her ne kadar koruma kavramının anlamı değişmese de yıllar geçtikçe kapsamı genişlemiştir.

Koruma kavramı, Dünya Mirası Anlaşması çerçevesinde, “anıtlar, yapı grupları ve sitler ile tanımlanan, kültürel mirası anlamak; malzemesinin korunmasını sağlamak ve gerekli olduğu halde tanıtımı, restorasyonu ve gelişimi için kullanılan yöntemlerin tümü” olarak ifade edilmektedir (Omay Polat ve Can, 2008). 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda koruma ve korunma; “taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri” olarak tanımlanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra korumaya olan ilgi artmıştır. Bunun sebeplerinden ilki değişen toplumda insanların geçmişle bağlantısını sürdürmesine aracılık eden ve insanların hayatlarında güven duygusu oluşturan binaları, yapıları çevreyi ve nesneleri korumaya çalışmaktır. İkincisi ise mirasın kim olduğumuzu tanımlamamızı sağlayan bireysel, toplumsal ve ulusal kimliği oluşumunda aracılık etmesidir. Üçüncüsü, miras alanları bilimsel açıdan önem arz etmektedir. Son olarak, insanlar miras alanlarını ziyaret etmek ve korunmuş olanı deneyimlemek istediği için miras alanları ekonomik yönden önem kazanmıştır (Hall ve McArthur, 1993).

Korumayla ilgili ilk çabaların milattan önce 3000’li yıllarda Mısır’da Perslerle yapılan savaş sonrası yıkılan anıtların kalıntılarının korunmasına dayanmaktadır. Anıtlar ve mezarlar hatırlatma ve anma görevini yerine getirmiştir. Antik Yunan’da

anıt hafızayla ilişkilendirilmiştir. Milattan önce 200'lü yıllarda tarihi eserlerin toplanması ve saklanması anlayışı başlamış yüksek ücretlerle satılmışlardır (Jokilehto, 1986). İmparator Jülian 458 yılında eski tapınakların ve anıtların kimse tarafından imha edilemeyeceğini emretmiştir. 500'lü yıllarda yaşayan Procopius Buildings isimli kitabında İmparator Jüstinyen'in bazı yapıları restore ettiği ve yeniden işlevlendirdiğinden bahsetmektedir (Procopius, 1971).

1337 yılında Roma'yı ziyaret eden ünlü şair ve bilgin Francesco Petrarch antik kalıntıların harap halini gördüğünde derin üzüntü duyduğunu ve korunması gerektiğini yazılarında belirtmiştir. Filippo Brunelleschi antik Roma yapılarını detaylı bir şekilde incelemiş, çizimlerini yapmış ve tasarım yaklaşımlarını kendi üslubunda kullanarak Rönesans Mimari'sinin öncü isimlerden olmuştur. Rönesans antik eserlerin ve kültürel değerlerin kapsamlı bir şekilde korunması için önemli bir başlangıç olarak nitelendirilebilir. 1430'lu yıllarda Leon Battista Alberti'de Roma'daki eski anıtların kaydını tutmuştur. Antik Roma şehrinin planını çizmiş ve arkeolojik kazı çalışmalarına katılmıştır. Bununla birlikte hasarlı tarihi yapıların onarımları için tavsiyelerde bulunmuştur. 15. yüzyılda pek çok kilisenin restorasyonu ve yeniden işlevlendirilmesi yapılmıştır. Avrupa'nın bazı yerlerinde antikaların evlerde sergilenmesi toplumsal statü sembolü olarak kabul edilmiştir. (Jokilehto, 1986).

16. yüzyılda Avrupa'da Antika eserlerin sergilendiği sergiler ve avlular oluşturulmuştur. Koleksiyonerlik gelişmeye devam etmiş ve antika eserlerin bulunurluğu azalarak eserler değerlendirilmiştir. Nadir antika eserlerin reproduksiyonları yapılmış, 16. yüzyılın sonlarında antik yapılardan sökülen mimari süslemeler ve unsurlar ve arkeolojik kazılarda ortaya çıkan eserler sarayların ve şatoların süslemelerinde kullanılmaya başlanmıştır. 17. yüzyılda Avrupa'da antikacılığa ilgi artarak devam etmiştir. Roma'nın gücü azaldığı için antika parçalar diğer ülkelere satılmıştır (Jokilehto, 1986).

18. yüzyılın sonunda Fransa'daki iç savaş sonucu anıtların harap edilmesiyle beraber 19. yüzyılda geliş-güzel yapılan restorasyon çalışmalarının önüne geçilmesi için Viollet le Duc "XI. ve XVI. Yüzyıl Fransız Mimarlığının Açıklama Sözlüğü" isimli öncü bir eser yayınlamıştır. Restorasyonu kuramsal temellere dayandırmak için

atılan ilk adımlardan birisi olan eser özellikle 19. yüzyılda büyük yankı bulmuştur. Restorasyonu eserin ilk yapıldığı tarihin üslup anlayışına göre restore ederek hiç olmadığı biçime getirmeyi amaçlayan bu düşünce restore edilen eserlerin tarihi kimliklerinin değiştirilmesine sebep olmuştur (Ahunbay, 2019a). Viollet le Duc'un önerdiği onarım modeline karşı çıkanlar olmuştur. John Ruskin yapıların restorasyon adı altında tarihi kimliklerinin değiştirilmesine karşı çıkarak yapılara dokunmadan sadece bakımlarını yaparak korunması gerektiğini bildirmiş ve sanat yapılarının dokunulmaz addedildiği romantik görüşü savunmuştur. Romantik görüşe göre pasif koruma anlayışı benimsendiği için restorasyon ve çağdaş restorasyon anlayışları her iki görüşe karşı çıkmıştır. Luca Beltrami tarihi restorasyon kuramında anıtların çizimleri, maketleri gibi hakkındaki somut belgelerden yola çıkarak restore edilmesi gerektiğini, Camillo Boito'da bütün bu fikirleri bir araya getirerek çağdaş restorasyon anlayışını ileri sürmüştür (Ahunbay, 2019a). Gustavo Giovannoni, Boito'nun kuramını geliştirmiş, anıtların çevreleriyle ve tarihi dokusuyla korunması gerektiğini, uygun işlevler verilerek kullanılmasını, tarihi izlerin korunmasını, düzenli bakımların yapılmasını, yapıların olduğu gibi korunarak özgünlüğü bozan eklerden kaçınılmasını, müdahalelerin belgelenmesini savunmuştur (Dedeşayır, 2010).

20. yüzyılda sistematik bir koruma anlayışı ortaya çıkmış, korumayla ilgilenen mimarlar, arkeologlar, sanat tarihçileri vb. uzmanlar topluluklar kurmuş, uluslararası çalıştaylar düzenlemeye başlamıştır. Anıtlar ve arkeolojik varlıklarla ilgili ilk uluslararası bildiri olan Atina Tüzüğü 1931 yılında yayınlanmıştır. Tüzük Giovannoni'nin savunduğu kuramdan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Tüzükte anıtlarda yapılacak restorasyon çalışmalarıyla ilgili temel kurallar belirlenmiştir (Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu, 1931).

1964 yılında 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde şekillenen Venedik Tüzüğü'nde anıtların çevreleriyle bütün olarak korunması gerektiği savunulmuş ve yerleşim alanlarının da korunması gereken değerler arasında olduğundan bahsedilmiştir. Venedik Tüzüğü'nde anıtların sanatsal değerinin yanında tarihi belge niteliği taşıdığı, çevresiyle korunması gerektiği, anıtların korunmasına katkı sağlayacak işlevsel değişikliklere izin verilebileceği, geleneksel tekniklerle koruma çalışmalarının yapılması ve ihtiyaç halinde çağdaş müdahalelerinde

kullanılabileceği, korumanın uzmanlık işi olduğu ve korumanın özel eğitimli kişiler tarafından yapılması, anıtın zorunlu haller dışında yerinde korunması, onarımların bilimsel çalışmalara dayalı olması gerektiği ifade edilmiştir. Tüzük bütünlüklük koruma anlayışına geçişte önemli bir eşiktir. Tüzüğün yayınlanmasından sonra ABD’de 1970’lerde arkeolojik mirasın mekânsal planlama sistemlerine dahil edilerek yönetilmesine başlanmış ve Amsterdam Tüzüğü’nün yayınlanmasından sonra Avrupa’da bu yöntemi benimsemiştir (Willems, 2006).

1972’de Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmede dünya mirası kültürel ve doğal olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. Anıtlar, yapı toplulukları ve sitler kültürel mirasın alt başlıkları olarak tanımlanmış (UNESCO, 1972) ve hepsi için aynı koruma yöntemleri önerilmiştir (Jokilehto, 1986). Bu sözleşme dünyanın pek çok ülkesinin sürdürülebilir koruma politikalarına kültürel ve çevresel olarak katılmasında aracılık etmiştir. Özgünlük, bütünlük gibi kavramları teşvik eden sözleşme mirasın korunması, muhafaza edilmesi ve sunumunun yapılması için uluslararası çapta öncülük etmiştir (Jokilehto, 2007). Mirasın özellikle korunamadığı ülkelerde korumanın uluslararası kolektif topluluklar aracılığıyla desteklenmesi gerektiği, bütün insanlığın ortak değeri olduğu vurgulanmıştır. Sözleşmeyle beraber Dünya Mirası Listesi Programı yürürlüğe girmiştir. Listeye özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumuş evrensel değere sahip kültürel, doğal ve karma miraslar dahil edilmektedir.

1975 yılında Amsterdam’da düzenlenen “Geçmişimiz için Bir Gelecek” sloganıyla gerçekleştirilen sergi ve sempozyum sonunda Avrupa Mimarî Miras Tüzüğü-Amsterdam Bildirgesi yayınlanmıştır (Avrupa Birliği, 1975). Bildirgede tarihi kent ve mahallerin korunarak sahip oldukları kültürel ve sosyal değerlerin sürdürülmesi, yapı grupları, sitlerin canlandırma ve sağlıklaştırma çalışmalarıyla toplum yaşamına katılmaları gerektiği ifade edilmiştir. Farklı ölçeklerde koruma ve planlama ilişkisinin tartışıldığı bildirgede bütünlüklük korumanın sosyal, yasal, yönetsel ve finansal yönleri ele alınmıştır (Kamacı, 2014).

1990 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü’nde korumada çok branşlı çalışmasını, mirasın bütün düzeylerdeki

planlama politikalarıyla birleştirilmesi, halkın katılımının korumanın bir parçası olması gerektiği ifade edilmiştir. Tüzükte miras yönetimine ilişkin evrensel ilkeler ortaya koyulmuştur (ICOMOS, 1990).

2008 yılında ICOMOS tarafından Kültürel Miras'ın Algılanması ve Yorumlanması tüzüğü yayınlanmıştır (ICOMOS, 2008). Tüzükte ziyaretçilerin miras alanını daha iyi anlaması ve deneyimlemesinin temel öğeleri; yorumlama ve sunumunun ilkeleri belirlenmiş ve açıklanmıştır. İlkeler tezin Arkeolojik Alanların Yorumlanması ve Sunumu bölümünde detaylı bir şekilde incelenmiştir.

2011 yılında Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri ICOMOS tarafından yayınlanmıştır. İlkelerin temel amacı tarihi kentsel dokuların ve kentlerin korunması amacıyla yapılacak müdahale ve koruma çalışmaları için öneriler sunmaktır (ICOMOS, 2011).

2.2 Kültürel Miras

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde (ICOMOS, 2013a) kültürel miras “Geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklar” olarak tanımlanmaktadır. Korumaya değer görülen anıtları, bina gruplarını ve tarihi yerleri içeren fiziksel veya soyut mirası içermektedir (Scheffler, Ripp ve Bühler, 2010). Kültürel miras alanı ise tarihi ve kültürel değere sahip arkeolojik sit alanlarını, doğal peyzaj alanlarını, yerleşim alanlarını, vb. ifade etmektedir (ICOMOS, 2008).

UNESCO kültürel mirası üç ana başlık altında toplamıştır. Anıtlar, yapı toplulukları ve sitler olarak üç başlık altında incelenmiştir. Anıtlar; arkeolojik nitelikteki unsurlar veya yapılar, bilim, sanat ve tarih açısından evrensel değerdeki mimari yapıtlar, mağara evleri, anıtsal heykel ve resim çalışmalarıdır. Yapı toplulukları; tarih sanat ve bilim açısından mimarileri, peyzajdaki yerleri ya da uyumlulukları üstün evrensel değere sahip olan yapı kümelerini ifade eder. Son olarak sitler; insanların veya insanların ve doğanın oluşturduğu tarihsel, antropolojik, estetik veya etnolojik olarak

üstün evrensel değere sahip arkeolojik siteleri içinde bulunduran alanlardır (UNESCO, vd. , 2011). Burada bahsi geçen üstün evrensel değer yerel sınırları aşan tüm insanlık ve gelecek nesiller için öneme sahip olan kültürel ve doğal önem olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2019). Üstün evrensel değerinin üç temel bileşeni; bütünlük ve özgünlük, koruma ve yönetim, dünya mirası kriterlerinden en az birini karşılamasıdır (Bertzky ve diğerleri, 2014).

Burra Tüzüğüne göre (ICOMOS, 2013b) korumanın amacı bir yerin sahip olduğu kültürel değerlerinin korunması olarak ifade edilmektedir. Yani alanın sahip olduğu mimari kimliğinin, fiziki özelliklerinin yanı sıra kültürel mirasının korunması da birinci önceliğe sahiptir. Alanda yapılacak restorasyon, rekonstrüksiyon vb. çalışmalar yapılırken alanın kimliği birinci planda tutularak gerçekleştirilmelidir.

Kültürel mirasın korunması için pek çok neden vardır. Birkaçına örnek verilecek olursa, akademik çalışmalar, geçmişi hatırlamak, aktif kamu yararı, siyasi, cazibe merkezi oluşturmak gibi nedenler sıralanabilir. Akademik nedenler; bilimsel, fiziksel kanıt, tarihsel temsil, eğitim gibi alanlarda çeşitli çalışmaların yürütülmesi için arkeolojik alanların korunması gerekmektedir. Geçmişi hatırlamak ve hatıra oluşturmak, geçmişte yaşanmış iyi ya da kötü önemli olayların gelecek nesillere sağlıklı ve somut deliller vasıtasıyla aktarılmasına aracılık etmektir. (Sandes, 2010). Kültürel miras kentsel gelişmeyi destekler, kente yatırımları ve kentin büyümesine katkı sağlar (Scheffler ve diğerleri, 2010).

Asatekin'e göre (2014) miras mimari, ekonomik, tarihi ve belgesel, değere sahip olabilmektedir. Belgesel değer mirasın şimdiki zamana aktardığı bilgileri içermektedir. Geçmiş yaşantının ön izlemesi olan miras toplumun sosyal, kültürel, politik vb. özelliklerini yansıtır. Tarihi değer mirasın toplumların geçmişlerinin şimdiye ulaşmış somut belgesi niteliğinde olmasından dolayı ortaya çıkar. Mimari değer mirasın ait olduğu kültürün özelliklerini taşıdığı ve tekniğin özgün örneğine atıfta bulunur. Son olarak ekonomik ya da kullanım değeri ise geçmişe ait mirasın günümüzdeki görsel ve işlevsel olarak kullanım imkanı sağlamasıdır.

Aylin Orbaşı (2008) ise Asatekin’e ek olarak kültürel mirasın nadirlik değeri, sanatsal değer, ilişkisel değer, eğitim değeri, duygusal değer, tarihi değer, peyzaj değeri, yerel ayırt edicilik değeri, politika değeri, kamusal değer, bölgesel ve mekânsal değer, bilimsel, araştırma ve bilgi değeri, sembolik değer ve teknik değeri olduğunu belirtmektedir.

2.3 Sit Alanları

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesinde (ICOMOS, 2013a) sit alanı “Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, bu uygarlıkların ait oldukları dönemlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan, süreklilik ve bütünlük gösteren kent ve/veya yerleşme kalıntıları” olarak tanımlanmıştır. Sit alanları arkeolojik, tarihi, kentsel, kırsal, doğal ve karma sit alanları olarak beşe ayrılmaktadır.

Tablo 2.1 Türkiye genelindeki sit alanlarının sayısal verileri (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021)

TÜRKİYE GENELİNDE SİT ALANLARI	
SİT TÜRÜ	SAYISI
ARKEOLOJİK SİT ALANI	21.512
KENTSEL SİT ALANI	352
TARİHİ SİT ALANI	217
KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANI	38
KARMA SİT ALANLARI	
Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	56
Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı	18
Arkeolojik-Tarihi-Kentsel sit alanı	6
Tarihi ve Kentsel Sit Alanı	34
Toplam	114
TOPLAM	22.233

Arkeolojik Sit:

Arkeolojik sit alanları tarih öncesi zamandan Endüstri Devrimi sonrasına kadar olan zaman dilimine ait kalıntıların yer aldığı alanlar olarak nitelendirilebilir

(Ahunbay, 2019a). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun yayınladığı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararlarında arkeolojik sit "İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanları" olarak tanımlanmıştır.

Şekil 2.1 İngiltere'deki demir köprü (Johnson, bt)

Arkeolojik sit alanı kendi içinde üçe ayrılmaktadır. 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı korumayla ilgili bilimsel çalışmalar haricinde aynen korunması gereken alanlardır. Kesinlikle yapılaşmaya izin verilmeyen bu alanlarda zorunlu durumlarda altyapı uygulamaları yapılabilmekte, duruma göre mevsimsel tarıma izin verilmekte, bekçi kulübesi, tuvalet, gezi yolu düzenlemesi koruma kurulu izni ile yapılabilmektedir. 2. Derece Arkeolojik Sit koruma kurulu tarafından koruma koşullarının belirlendiği korunması gereken, yalnızca bilimsel kazıların yapılabilindiği, yeni yapılaşmaya izin verilmeyen alanlardır. 3. Derece Sit ise koruma ve kullanma kararları doğrultusunda belirlenen koşullarda yapılaşmaya izin verilen alanlardır.

Tarihi Sit:

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik’te tarihi sit “insanlık tarihi, milli tarihimiz veya askeri harp tarihi açısından çok önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerleri, ifade eder.” olarak tanımlanmaktadır.

Şekil 2.2 Gelibolu Tarihî Sit Alanı 57. Piyade Alayı Şehitliği (Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihî Alan Başkanlığı, 2013)

Kentsel Sit:

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesinde kentsel sitler, “mimari, tarihsel, sanatsal ve yerel özellik taşıyan ve bir arada bulunmaları ve bütünlükleri nedeniyle değerleri artan kültürel ve doğal çevre öğelerinin (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte bulundukları alanlar” olarak tanımlanmıştır (ICOMOS, 2013a).

Şekil 2.3 Safranbolu kentsel kit alanı (Kişisel arşiv, 2016)

Doğal ve Karma Sit:

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 3. Maddesi A bendinde doğal sit “jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır.” olarak tanımlanmaktadır.

Şekil 2.4 Doğal sit örneği Düden Şelalesi, Antalya (Kişisel arşiv, 2016)

2.4 Arkeolojik Miras

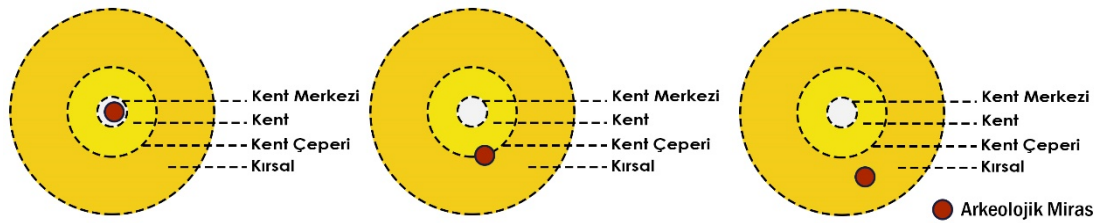
ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde arkeolojik miras "Temel verileri arkeolojik yöntemlerle elde edilen maddi miras" olarak tanımlanmıştır. Kavram insanoğlunun tüm eserlerini, her türlü kalıntıyı ve izini kapsamaktadır. Arkeolojik miras yenilenemeyen ve hassas bir yapıya sahip kültürel kaynaktır. (ICOMOS, 1990). Arkeolojik mirasın korunması ve tanımlanması sahip olduğu değerin ve önemin farkındalığıyla ilişkilidir. Değerler toplumu oluşturan önemli ürünler haline gelir. İnsan kendini tanımlayan bu değerleri koruyarak aslında kendi varlık sorumluluğunu üstlenmiş olur (Jokilehto, 2007).

Arkeolojik alanlar kentsel kimliğin ve şehrin belleğinin oluşumunda önemli yere sahiptir. Ayrıca kentin geçmişinin bilimsel olarak incelenmesi için önemli bir veri olarak değerlendirilebilir (Tankut, 1991).

Arkeolojik alanlar için (konumuna göre, miras alanının boyutuna göre, bulunduğu yerleşim yerinin türüne ve boyutuna göre vb.), çeşitli sınıflandırma yöntemleri vardır. Tez kapsamında arkeolojik alanlar konumuna göre sınıflandırılmıştır.

2.4.1 Arkeolojik Alanların Konumuna Göre Sınıflandırılması

Arkeolojik alanlar bulunduğu konuma göre üç farklı sınıfta değerlendirilebilir. Bunlar; kırsal alanda yer alan arkeolojik alanlar, kent çeperinde yer alan arkeolojik alanlar ve kent merkezinde yer alan arkeolojik alanlar olarak sınıflandırılabilir.

Şekil 2.5 Arkeolojik mirasın konumlanmasını gösteren diyagram

Kent İçerisinde Yer Alan Arkeolojik Alanlar:

Arkeolojik alanlar en çok ehir merkezlerinde yer almaktadır. Özellikle tarihi geçmişe sahip şehirlerde yoğun olarak bulunabilmektedir. Belirli yerlerde kümelenmiş ya da ehrin içerisine yayılmış miras ehrin mimari kimliğine, yerleşimine, ekonomisine, gelişimine etki edebilmektedir. Kent yaşamına dahil edilen ve korunan miras olumlu katkı sağlarken, bakımsız ve planlamaya dahil edilmeyen miras alanları ise ehri khnemi ve güvensiz kentler oluşturabilmektedir.

Şekil 2.6 İzmir kent merkezi (Kişisel arşiv, 2019)

Arkeolojik alanlar kentlerde önemli destinasyon noktaları oluşturmaktadır. Turistler bu alanları görmeye ve alanı deneyimlemeye gelmektedir. Güçlü potansiyele sahip miras yerinde planlama kararları ile hem kentliler hem de evre kentler için katma değer oluşturmaktadır. Diğer taraftan kentin içeresinde kendi halinde bırakılıp yıkılmaya yüz tutmuş yapılar çevresinde yaşayan insanlar için tehlike oluşturmaktadır. Atıl durumda bırakılan kent içerisindeki arkeolojik alanlar silinip kaybolan kent belleği anlamına gelmektedir.

Kent Çeperinde Yer Alan Arkeolojik Alanlar:

Kent çeperi ya da sınırı keskin hatlarla tanımlanmamakla birlikte inşa edilmiş kentsel alanların son bulduğu, kırsal, tarım arazilerinin başladığı ya da sanayi alanları, enerji santralleri, arıtma tesisleri, golf sahaları, fidanlıklar gibi geniş alanlara ihtiyaç duyulan çeşitli işlevlerin bulunduğu alanlara geçiş bölgelerini tanımlamaktadır. Sınır bir yandan kentsel kullanımları da içerebilmektedir. Sınır alanlarının bir özelliği kentin içerisindeki alanlara göre daha uygun fiyatlı arazilerin olmasıdır. Bu yüzden ilçe hastaneleri, bazı eğitim kurumları kent çeperine taşınmaktadır. Kent çeperi kentin gölgesinde yer almakta ve kentin etkilerine maruz kalmaktadır (Gallent, Andersson ve Bianconi, 2006).

Çeperin kentin mi yoksa kırsal mı bir parçası olduğu arazinin niteliğiyle ilgili olup kentle kırsal arasında konuma sahip olan tehlike altındaki alanlar olarak tanımlanmaktadır ve alanın niteliği bulunduğu çevreye göre farklılık göstermektedir. Çeper alanı bazen insan yapımı (demiryolu, otoyol vb.) ya da doğal etmenlerle oluşmuş olan (nehir yatağı, yamaçlar vb.) çeşitli sınırlandırıcı öğelerle kentin içerisine sızabilmektedir. Burada iç çeper ya da dış çeper olarak kendi içinde ayrışma yapılabilir. İç çeper kentsel yoğunluğa sahipken dış çeper ise tarımsal faaliyetlerin daha yoğun görüldüğü yerler olabilir (Gallent ve diğerleri, 2006).

Tarım arazileri kent çeperinin genişletilmesi amacıyla kasten bozulabilmektedir. Bu alanlarda vandalizm, yasa dışı çöp boşaltma, peyzajın düzensizliği gibi istenmeyen durumların gözükmesi daha muhtemeldir (Gallent ve diğerleri, 2006).

Şekil 2.7 Galler'deki Beaumaris Kalesi (Eye From The Sky, 2016)

Kentin etkilerine her ne kadar maruz kalsa da sınır alanları kentin bütün imkânlarına sahip olamayabilir. Bu alanlarda yer alan unsurlar özellikle ulaşım, görünürlük, kullanım olanakları gibi ileride bahsedilecek olan entegrasyonun gerçekleşmesi kritik konulardan mahrum kalabilmektedirler.

Kırsal Alanda Yer Alan Arkeolojik Alanlar:

Kırsal yerleşim alanlarında bulunan arkeolojik alanların korunması kentte yer alan alanlardan farklılık gösterebilmektedir. Özellikle tanınmamış ve atıl durumda bırakılmış arkeolojik alanlar çok çabuk tahrip olabilmekte ve yok olabilmektedir. Kırsal alanda yaşayan insanların arkeolojik alanlara sahip çıkması çok önemlidir. Kaçak kazılar, çeşitli yapıların inşası için arkeolojik alanlardan taşların ve yapı malzemelerinin alınması alanların tahrip olmasına sebep olmaktadır. Kırsal alanların dışında yer alan arkeolojik alanlar ise daha güvensiz ve bakımsız olabilmektedirler.

Şekil 2.8 Uşak'ın Ulubey ilçe sınırlarındaki Blaundus Antik Kenti (T.C. Uşak Valiliği, 2019)

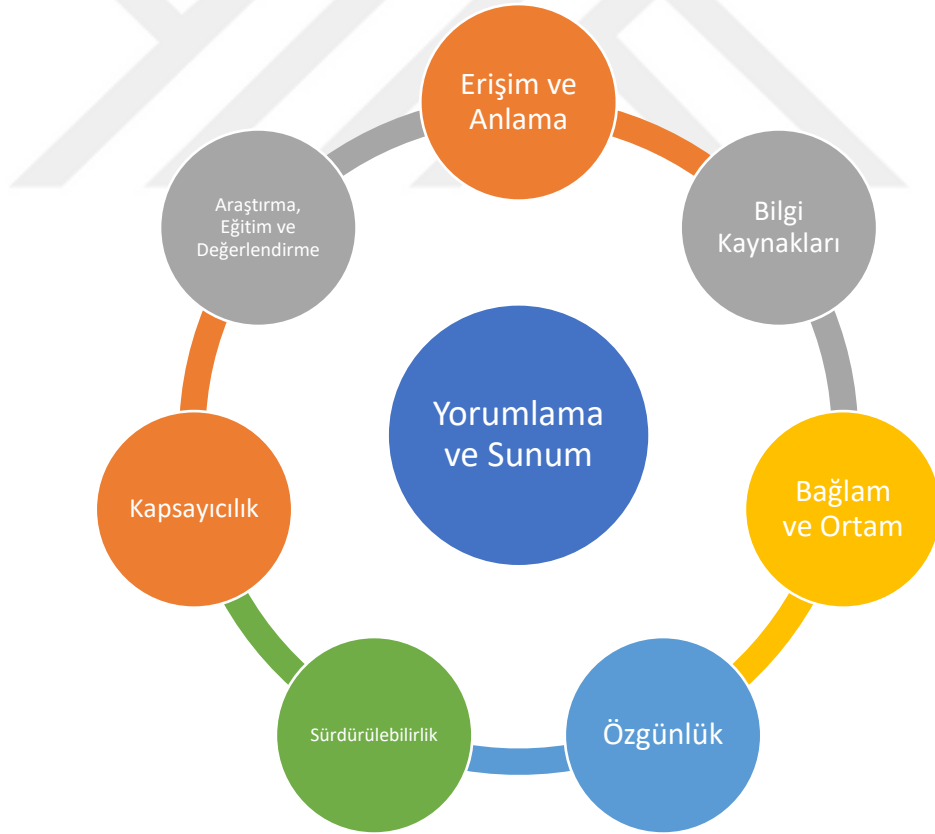
2.4.2 Arkeolojik Alanların Yorumlanması ve Sunumu

Korumanın ayrılmaz bir parçası olan yorumlama ve sunum bir yerin kültürel önemini ziyaretçilerine ve kullanıcılarına sunma sanatı olarak tanımlanabilir (Orbaşlı, 2008). Yorumlama bir yerin kültürel anlamını sunmanın tüm yollarını ifade etmekte, (ICOMOS, 2013b), mirasın insanların günlük yaşamlarıyla ne kadar ilgili olduğunu da gösterebilmektedir (Dean ve Edson, 2013). Miras alanlarının yorumlanması insanların insanları eğitmek, deneyimlerini keyifli hale getirmek, miras alanlarına olan saygıyı arttırmak, (Hall ve McArthur, 1993), ekonomik ve çevresel faydalar, toplum katılımını sağlamak (Wallace, 2015) gibi rolleri vardır.

Geçmiş anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğü arkeolojik mirasın sunumunda gözlemlenmelidir. Sunum ve yorumlama gerçekleştirilirken modern iletişim tekniklerinden faydalanmalı ve halkın mirasa karşı olan sempatisini arttırmada aracılık etmelidir. Ziyaretçilerin miras alanını daha iyi deneyimlemeleri ve anlamaları için basılı, görsel ve işitsel envanterlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu envanterlerin çocuklara,

yerel turiste, bilim adamları gibi bütün kullanıcılara hitap etmesi önemlidir (Cleere, 2005).

ICOMOS' un yayınlamış olduğu Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü'nde, kültürel miras alanların yorumlanması, halkın farkındalığını arttırmak ve kültürel miras anlayışını geliştirmek için tasarlanan tüm potansiyeller olarak tanımlanmaktadır. Kültürel miras alanlarının sunumu, yorumlanan içeriğin ve bilgilerin fiziksel erişimin sağlanması ve altyapı düzenlemeleriyle kullanıcıya iletimini ifade etmektedir. Yorumlanan içerik çeşitli eğitici aktiviteler, sanal platformlar aracılığıyla aktarılabilir. Ayrıca yorumlama ve sunum yapılırken yedi ana ilkeye dayandırılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bunlar, erişim ve anlama, bilgi kaynakları, bağlam ve ortam, özgünlük, sürdürülebilirlik, kapsayıcılık ve araştırma, eğitim ve değerlendirme olarak belirlenmiştir (ICOMOS, 2008).

Şekil 2.9 ICOMOS tarafından hazırlanan arkeolojik mirasın yorumlanması ve sunumu temel faktörleri

Erişim ve Anlama:

Yorumlama ve sunum fiziksel ve zihinsel erişimi kolaylaştırmalı, bireyleri düşünmeye ve anlamlı bağlantılar kurmaya teşvik etmeli, kişisel deneyimi geliştirmeli, halkın kültürel mirasa olan saygısını arttırmalı, korumaya katkı sağlamalı, kullanıcı profili göz önünde bulundurulmalı ve koruma kaygıları varsa yorumlama ve sunum alanın dışında gerçekleştirilmelidir (ICOMOS, 2008).

Bilgi Kaynakları:

Miras alanları, bilimsel yöntemlerle kültürel altyapıya dayandırılarak yorumlanmalı ve sunumu yapılmalıdır. Yorumlamanın yerel geleneklerden ve rivayetlerden alındığı bildirilmediler. Sanal ortamdaki rekonstrüksiyonlar, çevresel, arkeolojik, mimari ve tarihsel verilerin ayrıntılı analizi yapılarak gerçekleştirilmelidir. Ayrıca yapılan sunumlar ve yorumlamalar belgelendirilmeli ve arşivlenmelidir (ICOMOS, 2008).

Bağlam ve Ortam:

Yorumlama sosyal, kültürel, tarihi, coğrafi ve doğal bağlamı ve ortamları da dikkate alarak gerçekleştirilmelidir. Alan yorumlanırken alanın geçirdiği dönüşümlerde belirtilmeli, saygı duyulmalı, alanın tarihi ve kültürel önemine katkıda bulunan tüm topluluklarda düşünölmelidir (ICOMOS, 2008).

Özgönlük:

Mirasın anlam kazanabilmesi için gerekli olan, sahip olduğu ve zaman içinde geçirdiği değişimleri belirten tarihsel katmanların bütönlüğünü, değerini ve gerçekliğini anlamlandıran özelliklerin tamamını ifade etmektedir (ICOMOS, 2013a).

Yorumlama ve sunum, 1994 yılında yayınlanan Nara Özgönlük Belgesi'nin (UNESCO ve ICCROM, 1994) içeriğine uygun bir şekilde gerçekleştirilmeli, kültürel değerleri olumsuz yönde etkilemeden ya da zarar vermeden özgönlüğe katkı

sağlamalıdır. Yorumlama ve sunumda kullanılan kiosk, bilgi panelleri vb. gibi elemanlar kolayca tanımlanabilir ve alanın karakterine uygun olmalıdır. Bunlara ek olarak alanda düzenlenecek etkinlikler yerel halkı rahatsız etmeden temel amacına uygun bir biçimde planlanmalıdır (ICOMOS, 2008).

Sürdürülebilirlik:

Yorumlama planı sosyal, ekonomik ve çevresel açılardan sürdürülebilir olmalı, doğal ve kültürel çevreye özen gösterilerek oluşturulmalıdır. Kültürel miras alanlarında planlama, bütçe ve yönetim gözetilerek yorumlama gerçekleştirilmeli, kültürel miras alanlarında yapılacak yorumlayıcı altyapı çalışmaları alanın kültürel değeri, fiziksel ve doğal özellikleri vb. üzerindeki etkileri göz önünde bulundurularak yapılmalı, bu altyapı da yer alan teknolojik unsurlar düzenli bakıma uygun olarak tasarlanmalıdır. Yorumlama ve sunum koruma, eğitim ve kültürel hedeflere hizmet etmeli ve herkes için ekonomik, sosyal ve kültürel fayda açısından eşitliği amaçlamalıdır (ICOMOS, 2008).

Kapsayıcılık:

Yorumlama ve sunum paydaşların, yerel halkın ve ilgili grupların iş birliğiyle ortak kararın sonucu olmalıdır. Koruma uzmanları, akademisyenler, tercümanlar, turizm yetkilileri, ilgili yöneticiler, hükümet yetkilileri gibi kişilerde yorumlama ve sunuma entegre edilmelidir (ICOMOS, 2008).

Araştırma, Eğitim ve Değerlendirme:

Süre gelen araştırma, eğitim ve değerlendirme kültürel miras alanlarının yorumlanmasının temel bileşenleridir. Yorumlama ve sunum altyapısı tamamlandıktan sonra da yorumlama ve sunum devam etmeli, düzenli incelemeler yapılmalı, yerinde gerçekleştirilen eğitim ve kurslar sürekli geliştirilmelidir (ICOMOS, 2008).

2.4.3 Arkeolojik Alanların Yönetimi

Miras yönetimi mirasın topluma kazandırılması ve miras öğelerine zarar vermeden miras alanının sosyo-ekonomik potansiyelinin değerlendirilmesidir (Orbaşlı, 2010). Mirasın ve miras alanlarının kaydedilmesi ve tanımlanması arkeolojik miras yönetiminin temelini oluşturur. Eserler çıkarıldıktan sonra bir görüşe göre tümünün korunması gerektiği, çoğunluğun görüşüne göreyse ekonomik, siyasi, vb. kısıtlamalardan dolayı bazılarının seçilerek tanımlamanın ve korumanın gerçekleştirilmesi gerektiği savunulmaktadır (Cleere, 2005).

Miras yönetiminde ikinci önemli faktör arazi planlaması ile yönetimin entegrasyonudur. Peyzaj alanları sadece miras eserlerini değil aynı zamanda çeşitli canlıları da içinde barındırabilir. Bundan dolayı planlama yapılırken geniş bir perspektiften bakılmalıdır. Üçüncü faktör ise arkeolojik eserlerin korunması, peyzajın korunması, gibi farklı koruma türlerine hizmet eden koruma disiplinlerinin birbiriyle bütün bir şekilde çalışarak ortak politikalar ve bağlantılar oluşturmalarıdır. Dördüncü faktör sunma ve yorumla ile halkın ihtiyaçları doğrultusunda miras alanlarını daha erişilebilir ve ulaşılabilir hale getirilmesidir. (Cleere, 2005).

Miras alanlarında sürdürülebilir bir yönetim anlayışına geçilmeden halk ziyaretlere başladığında bilimsel ve tarihi verilerin kaybolması, ziyaret deneyiminin bozulması gibi olumsuz sonuçlarla karşılaşılabilir (ICOMOS, 2017). Bundan dolayı yönetim planı çıkarıldıktan ve görevler tanımlandıktan sonra miras alanları ziyarete açılmalı ve sürekli olarak kontrol edilmelidir. Arkeolojik alanların yönetimi kültürel kimlik, eğitim fonksiyonu, ekonomik tabanlı turizm ve akademik çalışmalarla doğrudan ilişkilidir (Cleere, 2005). Katkı sağlayan alanları yönetimin bir parçası olarak görmek işlevsel bütünlüğün oluşması için gereklidir. Scheffler ve diğerleri (2010) etkili bütünlük bir yönetim planının hazırlanması için kentsel planlama ve gelişim, bilimsel araştırma, demografik gelişim, çevresel konular, ekonomik gelişim, turizm, eğitim ve farkındalığın artması olmak üzere sekiz başlık göz önünde bulundurularak planlama yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu maddeler genel bir yaklaşım için hazırlanmış olup alanın karakterine ve özelliklerine göre genişletilebilir ya da daraltılabilir.

BÖLÜM 3

ARKEOLOJİK ALANLARIN KENT İLE ENTEGRASYONU

Tarihi miras alanları için entegrasyon çok yönlü bir kavramdır. Arkeolojik Mirasın UNESCO Dünya Mirası Listesine dahil edilmesinin temel koşullarından birisi entegrasyondur. Buradaki entegrasyon kavramı bir alanın tüm kritik parçalarının bozulmadan korunması amacını ifade etmektedir (Alberts ve Hazen, 2010).

Korumada entegrasyona değinilen ilk belge 1964 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan Venedik Tüzüğü'dür. Venedik Tüzüğü'nde anıtın ait olduğu yerin ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmektedir. Sadece bir sanat eseri olarak değil gelecek nesillere aktarılacak geçmişten gelen önemli belge niteliği taşıdığı da aktarılmaktadır (ICOMOS, 1964).

Entegrasyon korumada farklı ifadelerin tanımı olarak kullanılmaktadır. Bunlardan birisi mirasın kendi içinde bütünlüğünü korumuş olması, diğeri ise miras alanının bulunduğu çevre ile entegre olmasıdır (ICOMOS, 2013a). Entegrasyon yalnızca miras alanının kendi içinde bütünlüğünü değil aynı zamanda etrafındaki sosyal ve doğal bağlamdaki konumuna atıfta bulunmaktadır (Alberts ve Hazen, 2010).

Gönül Tankut'a göre arkeolojik alanların kente entegrasyonu iki kademedeyi gerçekleştirir. İlki planlamada, ikincisi ise fiziksel olarak kent ile entegrasyondur. Kent ile entegrasyonunda önemli olan nokta arkeolojik alan kullanıma açıldığında mirasın özgünlüğünün bozulmaması ve zararlı etkenlerden korunmasıdır (Tankut, 1991).

Arkeolojik alanların kentsel alana entegrasyonu; kentsel canlılığı arttırmak, gece gündüz, şehrin özgünlüğünü korumak, sosyal yaşamı geliştirmek, yerel halk için verimli vakit geçirme fırsatı sunmak, bir yer duygusu oluşturmak, aidiyet duygusu oluşturmak, güvenlik hissini arttırılmak, şehrin estetik değerini güçlendirmek, eğitime katkı sağlamak, şehrin kimliğine, kentsel yaşanabilirliğe ve yerel ekonomiye katkıda bulunmaktadır (Alpan, 2005).

Tez kapsamında yerinde korunma kararı alınmış kent çeperinde bulunan arkeolojik alanların kente entegrasyonu araştırılmaktadır. Kent çeperindeki yerleşim alanlarının özellikleri göz önünde bulundurularak arkeolojik alanların çevre kentlerle olan ilişkisi incelenerek kent çeperindeki arkeolojik alanların kentsel entegrasyonu değerlendirilmiştir. Entegrasyonun gerçekleşip gerçekleşmediği ve hangi seviyede gerçekleştiğinin saptanması için derecelendirme sistemi önerilmiştir.

3.1 Arkeolojik Alanların Kente Entegrasyonunun Boyutları

Literatür araştırması, UNESCO, ICOMOS ve çeşitli koruma ile ilgili kurumlar tarafından yayınlanan bildirilerin ve örnek olarak seçilen Pontcysyllte Su Kemer ve Koruma Alanında yapılan çalışmaların incelenmesi sonucunda entegrasyonun kültürel, fiziksel, mekânsal, çevresel, işlevsel, görsel, sosyal, yönetsel, ekonomik, hukuki vb. pek çok boyutunun olduğu saptanmıştır. Tez kapsamında arkeolojik alanların kent ile entegrasyonu arkeolojik alanın mülkiyeti, işlevsellik, sunum ve yorumlama, tasarım, erişilebilirlik, ulaşılabilirlik, görsel bütünlük, algılanabilirlik, güvenlik, eğitim, farkındalık, etkinlikler ve aktiviteler, ekonomi, yönetim planı ve yetkililerin arkeolojik alan hakkında yeterince bilgi sahibi olması olarak on beş ayrı faktör çerçevesinde incelenmiştir. Bu faktörler mekânsal, çevresel, sosyal ve yönetsel boyutu olmak üzere dört başlıkta sınıflandırılmıştır. İncelenen başlıklar arkeolojik alanların korunmasını, kullanılmasını ve iyileştirilmesini kapsayan entegrasyon sürecinin parçasıdır. Bazı başlıklar birbirini kapsayabilmekte ve birbiriyle doğrudan ilişkili olabilmektedir. Kentsel entegrasyonun dört boyutu ve alt başlıkları arkeolojik alanlarının bulunduğu konum, yerel halkın kültürü ve yaşam biçimi gibi durumlara bağlı olarak değişebilmektedir.

Mekansal Boyut	
Arkeolojik Alanın Mülkiyeti	Arkeolojik mirasın bulunduğu alan ve sit alanının mülkiyeti
İşlevsellik	Arkeolojik alan kullanımı ve çağdaş işlevi
Sunum ve Yorumlama	Arkeolojik mirasa ilişkin bilgilerin aktarılması ve ziyaretçi deneyiminin güçlendirilmesi için yapılan sunum ve yorumlama çalışmaları
Tasarım	Arkeolojik alan ile çevresindeki hizmet birimlerinin tasarımı ve çevre düzenlemesi
Erişilebilirlik	Sağlıklı ve dezavantajlı grupların arkeolojik alanı eşit koşullarda deneyimleyebilmesi
Çevresel Boyut	
Ulaşılabilirlik	Yerli ve yabancı ziyaretçilerin çeşitli ulaşım araçlarıyla arkeolojik alana erişimi
Görsel Bütünlük	Arkeolojik alanın çevresiyle kurduğu görsel ilişki
Algılanabilirlik	Arkeolojik alanın ziyaretçiler tarafından görünürlüğü ve okunurluğu
Güvenlik	Arkeolojik miras öğelerinin tüm parçalarının korunması ve ziyaretçilerin arkeolojik alandaki güvenliği
Sosyal Boyut	
Eğitim ve Farkındalık	Arkeolojik alana ilişkin toplumsal bilinç oluşturma ve farkındalığın artırılması
Etkinlik	Arkeolojik alanda düzenlenen aktiviteler
Ekonomi	Arkeolojik alanda ve çevresinde doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan ekonomik katkı
Yönetişel Boyut	
Yönetim Planı	Arkeolojik mirasın etkin biçimde korunmasını ve yönetilmesini sağlamak için geliştirilen plan
Yetkililerin Bilgi Sahibi Olması	Arkeolojik alanın yönetim ve korunmasındaki yetkililerin miras alanı ve entegre yaklaşım hakkında sahip oldukları bilgiler

Şekil 3.1 Arkeolojik alanların kente entegrasyon boyutları diyagramı

Arkeolojik alanların kente entegrasyonunun değerlendirilmesi için entegrasyon boyutlarının özelliklerine göre üç dereceli puanlama sistemi kurgulanmıştır. “1” puan entegrasyonun gerçekleşmediğini, “3” puan entegrasyonun gerçekleştiğini ifade etmektedir. Her alt başlığın kendi içerisinde puanlama sistematığı vardır. Puanlamada her alt başlık kentsel entegrasyonda aynı önem derecesine sahip olmayabilmektedir.

Örneğin koruma alanına ulaşım yoksa diğer entegrasyon faktörlerinin sağlanmış olması arkeolojik alanın kente entegrasyonunda yeterli olmayacaktır. Özellikle alanın erişimi, işlevi, mülkiyeti kritik entegrasyon faktörleri arasında yer almakta ve bu faktörler sağlanmadığı takdirde entegrasyon gerçekleşmeyecektir.

3.1.1 Mekânsal Boyut

Arkeolojik alanların kente entegrasyonunun mekânsal boyutu arkeolojik alanının mülkiyeti, işlevi, mirasın yorumlanması ve sunumu, tasarımı, erişilebilirliği, gibi arkeolojik alanda yapılması gereken ve arkeolojik alanın korunmasını doğrudan etkileyen parametreleri içermektedir.

Arkeolojik Alanın Mülkiyeti:

Arkeolojik mirasın kent ile entegrasyonunda en önemli konulardan birisi miras alanının mülkiyet durumudur. Özel mülklerde yer sahibinin izni olmadan kazı çalışmaları yürütülememektedir. Kamu kurum ve kuruluşları rayiç bedel karşılığında özel mülkü satın alabilir ya da eşdeğer başka bir arsa ile mülk takas edilebilir. Arkeolojik alan kamulaştırılmadığında korunması karşısında engeller ortaya çıkmakta, kaçak kazılar, tarihi miras kaçakçılığı, mirasın tahribi sürmektedir (Ahunbay, 2019b).

2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda mirasın mülkiyetinin kime ait olduğundan bağımsız olarak korumanın gerçekleşmesi için gerekli çalışmaları yapmak Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumluluğunda olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca tüzel kişilere ait olan mülkiyetin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırlayacağı programlar doğrultusunda kamulaştırılacağı belirtilmektedir. Koruma alanının mülkiyet durumu sunum ve yorumlamayı, gerekli durumlarda koruma alanının genişlemesini ve entegrasyonu doğrudan etkilemektedir.

Entegrasyonun gerçekleşmesi için kritik öneme sahip faktörlerden birisi olan mülkiyetin değerlendirilmesinde en düşük puana sahip alanlar genellikle tüzel kişilere ait olan tarihi konut, han, hamam, depo vb. gibi yapılardır. Mülkiyetin tüzel kişilere ait olması ve kamulaştırmanın gecikmesi mirasın atıl kalmasına özgünlüğünü ve

bütünlüğünü kaybetmesine sebep olabilmektedir. Miras yapısı kamuya ait ancak koruma alanı şahıslara ait olduğunda özellikle kazı yapılması gereken, koruma alanının sunumunun yapılması için yeterli alanın olmadığı alanlarda sorunlarla karşılaşabilmektedir. Mülkiyet aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Mülkiyetin tamamı tüzel kişilere ait alanlar
- 2) Arkeolojik alanın bir kısmı kamuya bir kısmı tüzel kişilere ait alanlar
- 3) Arkeolojik alanın ve koruma alanının tamamı kamu kurumlarına ait alanlar

İşlevsellik:

Miras yapıları zamanla değişen ekonomik ve demografik durumlar, artan koruma ve bakım maliyetleri, önceki işleve uygun olmadıkları gibi sebeplerden dolayı atıl durumda kalabilmektedirler. Yapıların kullanım süresince genellikle 7 ila 15 yıl arasında işlevleri değişmekte ve tadilat görerek farklı amaçlar için kullanılabilmektedirler (Orbaşlı, 2008). Arkeolojik alanlar kente entegre edildiğinde müze, ören yeri, rekreasyon alanı ya da çağdaş kullanımlara hizmet edecek şekilde restore edilerek kullanılabilmektedir.

Kullanıma açıldıktan sonra korumada gerekli olan maddi gereksinimleri karşılamak amacıyla kazandırılan işlev ekonomik olarak da fayda sağlayabilmektedir (Ahunbay, 2019b). Yeni kullanım önerilerinde yapının işleve uygun olup olmadığı, kültürel öneminde değişikliğe sebebiyet verip vermediği araştırılmalıdır (Orbaşlı, 2008). Kullanıcı tipi, yoğunluğu göz önünde bulundurularak (Etyemez, 2011) yerin kültürel değerine uyumlu bir şekilde arkeolojik alanlar ve yapılara işlev kazandırılmalıdır (ICOMOS, 2013b).

Koruma çalışmalarının devam ettiği ya da başlamadığı arkeolojik alanlar genellikle kullanılmamaktadır. Bu durum entegrasyonu doğrudan etkilemektedir. İşlevsellik herhangi bir işleve sahip olmayan alanlar entegrasyonun zayıf/sağlanmadığı, sadece insanların miras öğelerini ziyaret etmelerine imkan veren, çağdaş işlevlerle desteklenerek bulunduğu yerleşim alanı için yeni destinasyon noktası haline gelen alanlar olarak derecelendirilmiştir:

- 1) Herhangi işleve sahip olmayan alanlar
- 2) Arkeolojik miras öğelerinin sergilendiği alanlar
- 3) Koruma alanı sergilemeyle beraber çağdaş kullanımlara hizmet etmekte ve çevredeki işlevlerin desteklendiği alanlar

Tasarım:

Arkeolojik alanların günlük yaşama katılması ve entegrasyonun gerçekleştirilebilmesi için koruma çalışmalarının yanında çağdaş tasarım müdahalelerinin yapılması gerekebilmektedir. Yapılacak tasarım ya da müdahalelerde çevreye, alanın karakterine saygı gösterilmesi, ölçek, yükseklik ve hacim olarak uygun olması gerekmektedir (Orbaşlı, 2008).

Kentsel entegrasyonun tasarım boyutu arkeolojik alandaki yeşil alanlar, peyzaj öğeleri, yürüyüş yolları, bilet gişeleri, kanopiler, üst örtüler, ziyaretçi merkezi, tuvaletler, otoparklar, kafeler, rekreasyon alanları, kent mobilyaları vb. hizmet birimlerinin tasarımlarını içermektedir (Rukavina, Šćitaroci ve Lolić, 2018). Hizmet birimlerinin tasarımı yorumlama ve sunumdan, görsel bütünlükten ayrı düşünülmeden koruma alanının bir parçası olarak ele alınmalıdır.

Şekil 3.2 Hamar Katedral Kalıntıları ve örtüsü (GARSHOL, 2020)

İşlevselliğin artması ve/veya ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılaması için yapılan tasarım çalışmaları koruma çalışmalarının devam ettiği ya da yapılmadığı alanlarda genellikle görülmemektedir. Koruma çalışmalarının geçmiş yıllarda yapıldığı alanlarda ise yapılan tasarım çalışmaları çağın gereksinimlerini karşılayamamakta veya yeterince işlevsel olamayabilmektedir. Entegrasyon çalışmalarının tamamlandığı alanlarda ise tasarım bir bütün olarak görülmekte, ihtiyaçlar optimum düzeyde karşılanabilmektedir. Tasarım faktörü aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Alanda herhangi bir tasarım yapılmamıştır.
- 2) Koruma alanında tasarım yapılmış ancak tutarlılık yoktur.
- 3) Tüm hizmet birimleri bütünlüklü tasarım anlayışıyla tasarlanmıştır.

Sunum ve Yorumlama:

Çağdaş toplumların geçmişinin ve gelişmesinin anlaşılmasına yardımcı bir yöntem olan sunum, mirasın korunması gerekliliğinin farkına varılmasında önemli rol oynamaktadır (ICOMOS, 1990). Pek çok arkeolojik alan hakkında bilgiler veya mirasın önemi kolaylıkla anlaşılmadığı için sunum ve yorumlama ziyaretçi deneyiminin geliştirilerek anlaşılabilirliğin artırılmasını sağlamaktadır. Tüm kullanıcı profilleri göz önünde bulundurularak koruma hakkında hiç bilgisi olmayan, yerel dili bilmeyen vb. ziyaretçilere uygun tasarımlar yapılmalıdır.

Çeşitli çizimler, minyatürler, görseller, artırılmış gerçeklik uygulamaları, sanal gözlükler, dijital panolar, internet siteleri vb. sıklıkla miras alanlarının sunumunda kullanılmaktadır. Hem ziyaret eden kullanıcılar hem de arkeolojik alanının internet sitesini kullanan kullanıcılar sanal gerçeklik ile koruma alanını deneyimleyebilmektedirler. Arkeolojik alanların entegrasyonunda sunum ve yorumlama aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Alanda sunum ve yorumlama yapılmamıştır.
- 2) Sunum ve yorumlama yapılmış ancak tüm bireylerin anlayacağı şekilde değildir.
- 3) Sunum ve yorumlama herkesin anlayabileceği şekilde tüm tasarım unsurlarında yapılmıştır.

Şekil 3.3 Arkeolojik miras alanlarında artırılmış gerçeklik kullanımı (Charr, 2020)

Erişilebilirlik:

Erişilebilirlik bu çalışmada bütün bireylerin arkeolojik alanda rahatça hareket ederek alanı deneyimleyebilmesi olarak ele alınmıştır. Özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren gündeme gelen evrensel tasarım ilkelerinin ortaya atılması ile beraber erişilebilirliğin önemi daha iyi anlaşılmıştır. Engelli bireyler ve/veya dezavantajlı grupların toplumun geri kalanından ayrılmadan hareket etmesi kamu yapılarının tasarımında yasalar ve yönetmeliklerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Arkeolojik mirasta bu standartlara uygun hale getirilmeli, hissedilebilir yüzeyler, uygun yönlendirici ve bilgilendirici levhalar konumlandırılmalı, kapılar engelli bireylere uygun tasarlanmalı, gerekli yerlere engelli park alanları, rampalar ve engelli tuvaletleri yapılmalıdır (Heritage BC, 2018).

Arkeolojik alanlarda erişilebilirliğin herkes için sağlanması zor olabilir. Hassas yüzeylere sahip alanlar, dik merdivenler ve dar koridorlar erişilebilirliğin sağlanmasındaki engellerden bazılarıdır. Bunun için yeni yöntemler geliştirilmeli, miras varlıklarına zarar vermeden, özgünlüğü ve bütünlüğü bozmadan erişilebilirlik sağlanmalıdır.

Arkeolojik alanlar herkes için erişilebilir olarak tasarlandığında ancak tam anlamıyla günlük yaşamın bir parçası olarak kente kazandırabilir. Dezavantajlı

grupların arkeolojik alanları ziyaret edememesi, ziyaret ettiğinde bazı varlıklar hakkında bilgi sahibi olamaması mekânsal entegrasyonu olumsuz etkileyebilir. Erişilebilirlik aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Alana yaya olarak erişim vardır.
- 2) Alana yürüme engelli bireylerin ve yayaların erişimi vardır.
- 3) Alana bütün bireylerin erişimi vardır.

Şekil 3.4 Kanada Life Binası Toronto (Eraarch, 2019)

3.1.2 Çevresel Boyut

Çevre ya da ortam mirasın kültürel öneminin ve ayırt edici karakterinin parçası olan veya ona katkı sağlayan geniş alanı ifade etmektedir (ICOMOS, 2013b). Arkeolojik alanların kente entegrasyonunda çevresel boyut arkeolojik alana doğrudan ya da dolaylı olarak etkisi olan alanların koruma alanıyla bütünlüğünü içermektedir. Mirasın çevresindeki ikinci ve üçüncü derece sit alanları, yakın yerleşim bölgesi, tampon bölge çevresel boyut kapsamında değerlendirilebilir. Miras alanının konumu, ulaşılabilirlik, görsel bütünlük, algılanabilirlik, güvenlik gibi alt başlıklar altında incelenmiştir.

Ulaşılabilirlik:

Yerli ve yabancı ziyaretçilerin özel araçları, toplu taşıma, bisiklet ve diğer ulaşım araçlarıyla koruma alanına erişimini ifade etmektedir. Toplu taşıma seferlerinin başlatılması ya da sıklaştırılması, otobüs duraklarının yerlerinin düzenlenmesi, özel araçlar ve ihtiyaç duyulması halinde tur otobüsleri için park alanlarının oluşturulması, teknolojinin gelişmesiyle beraber kullanımı artan elektrikli araçlar için ihtiyaç duyulan şarj istasyonlarının park alanlarına koyulması, bisikletler için yollar ve park alanları yapılması gibi müdahaleleri içerir.

Kent çeperinde yer alan arkeolojik alanlar genellikle kent içerisindekilere göre ulaşım yönünden dezavantajlı durumdadırlar. Şehir merkezinden kalkan toplu taşıma araçları doğrudan arkeolojik alanlara gitmemekte, ziyaret edecek kullanıcılar birkaç vesait değiştirerek alana gidebilmekte veya alana ulaşım uzun sürebilmektedir. Bu durum kentle olan entegrasyonu olumsuz etkileyebilmekte ve turizm potansiyelini zayıflatabilmektedir. Ulaşımın geliştirilerek farklı ulaşım araçlarının kullanılması arkeolojik alanın ziyaretçi sayısını arttırabilmektedir. Ulaşılabilirlik aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Sadece özel araçlarla ulaşım vardır.
- 2) Özel araçlar ve toplu taşıma araçlarıyla ulaşım vardır.
- 3) Yaya, bisiklet, özel araç ve toplu taşımayla ulaşım vardır.

Görsel Bütünlük:

Kentsel entegrasyonda görsel bütünlük çevredeki yapıların kütsel oranlarını, renklerini, cephelerini, görsel ilişkiyi kapsamaktadır (Etyemez, 2011). Arkeolojik alanın gelen ziyaretçiler için çekim noktası haline gelmesi, kentin görsel çeşitliliğine ve estetiğine katkı sağlamasında görsel entegrasyonun olumlu sonuçlarından bazılarıdır. Çevredeki gecekondular, kentin kimliğine uygun olmayan yapılar, yüksek gerilim hatları vb. unsurlar görsel bütünlüğün oluşmasında engel teşkil etmektedir.

Şekil 3.5 Londra’da bulunan duvar kalıntıları (Raddato, 2016)

Özellikle şehir merkezlerindeki alanlarda bulunan arkeolojik yapılar mimari estetik kaliteye katkıları açısından önemli yere sahiptir (Skea, 1996). Arkeolojik mimari eserler çevresine esin kaynağı olabilir. Arkeolojik alanların yanında yapılan yeni binalar arkeolojik mirasa uygun ölçekte ve karakterde tasarlandığı takdirde görsel bütünlük ve kentsel çeşitlilik sağlanabilir.

Görsel bütünlüğün sağlanması amacıyla tampon bölge sınırı belirlenebilir. Olağan üstü evrensel değeri, özgünlüğü ve bütünlüğü korumak için tampon bölgenin oluşturulması UNESCO tarafından önerilmektedir. Tampon bölge plan düzleminde oluşturulduğundan dolayı bazı durumlarda yeterli olmayabilir. Çevrede gökdelenlerin olduğu yerleşim alanlarında silüetin olumsuz etkilenmemesi amacıyla başka koruma yaklaşımlarının belirlenmesi, çevresel analizin iyi yapılması gerekebilir (Ringbeck, 2008).

Görsel bütünlük aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Görsel bütünlük sağlanmamıştır.
- 2) Arkeolojik alanda görsel bütünlük sağlanmıştır.

- 3) Görsel bütünlük kentsel ölçekte sağlanmıştır.

Algılanabilirlik:

Arkeolojik alanların algılanabilirliği ziyaretçiler ve yerel halk tarafından alanın görünürlüğünü ve okunurluğunu ifade etmektedir. Kamusal alandan bakıldığında yeterince algılanmayan arkeolojik alanlar kente yeterince entegre olmamakta ve kullanımlarında problem ortaya çıkabilmektedir (Rukavina ve diğerleri, 2018). Algılanabilirliği arttırmak amacıyla görsel teması engelleyen binaların kaldırılması, koruyucu duvarların ya da levhaların çitlerle değiştirilmesi, ağaçların budanması ve peyzaj öğelerinin düzenlenmesi gibi müdahaleler yapılabilmektedir. Ziyaretçilerin koruma alanını kolayca bulması, alana görsel olarak hakim olması, güvenliğin sağlanması için kuytu yerlerin ortadan kaldırılması vb. olumlu etkiler algılanabilirlik geliştirildiğinde ortaya çıkabilmektedir. Algılanabilirlik aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Koruma alanı gizli kalmış ve çevreden fark edilmemektedir.
- 2) Alana gelen ziyaretçiler bir cepheden koruma alanını görebilmektedirler.
- 3) Alana gelen ziyaretçiler koruma alanını kolaylıkla algılamakta ve bulabilmektedirler.

Şekil 3.6 Justinianus Köprüsü panoramik fotoğrafı (Kişisel arşiv, 2017)

Güvenlik:

Kentsel entegrasyonda güvenlik arkeolojik alanın bütün parçalarının korunmasını, gelen ziyaretçilerin güvenli bir şekilde alanı gezmesini ifade etmektedir. Arkeolojik

alanlar kente entegre edildiğinde yer duygusu ve alana karşı aidiyet oluşmakta, gündüz ve gece ziyaretçilerin varlığı alanın güvenliğine katkı sağlamaktadır (Alpan, 2005).

Arkeolojik alanlar terk edildiğinde ya da terk edilmiş gibi görüldüğünde miras alanlarının insanlar tarafından zarar görme oranı artmaktadır (Jerome, Teutonico ve Palumbo, 2000). Özellikle kent çeperinde ve kırsalda yer alan miras alanları daha riskli konumdadırlar. Kırık cam teorisi bu durumu açıklamada yardımcı olabilir. Teori James Q. Wilson ve George Kelling tarafından 1982 yılında önerilmiştir. Teoride ciddi suçların diğer suçları tetikleyeceği, suçun düzensizliğin bir sonucu olduğunu savunmaktadır (McKee, 2008). Bu bağlamda arkeolojik miras alanları da terk edildiğinde koruma zafiyetleri ortaya çıkabilmektedir. Özellikle kent çeperinde vandalizm, yasa dışı çöp boşaltma gibi istenmeyen eylemler daha sık görülebilmektedir (Gallent ve diğerleri, 2006). Bu durumların ortaya çıkmaması ve en aza indirilmesi için arkeolojik alanlar terk edilmiş vaziyette bırakılmamalı ve kente entegre edilerek korunmalıdır. Güvenlik aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Alanda güvenlik sağlanmamaktadır.
- 2) Alanda güvenlik ziyaretçiler aracılığıyla sağlanmaktadır.
- 3) Alanda yetkililer mevcuttur ve gözetim altındadır.

3.1.3 Sosyal Boyut

Arkeolojik alanların kentsel entegrasyonunda sosyal boyut eğitim ve farkındalığı, etkinlik ve aktiviteleri, ekonomik faktörleri içermektedir. Sosyal entegrasyon sağlandığında arkeolojik alan yerel halk için cazibe/aktivite merkezi haline dönüşebilir, yerel halkın bilinçlenmesinde aracı olabilir, bölgenin canlanmasını sağlayabilir, eğitime ve bilimsel çalışmalara destek olabilir ve bunların sonucunda yaşam kalitesinde artış gözlemlenebilir.

Kentsel entegrasyonda sosyal işlevler toplulukların rolünü desteklemekte, miras deneyimlerini arttırmakta, yeniliklerin ve değişimlerin koruma alanına tatbik edilmesinde aracılık etmektedir (ICOMOS, 2014). Çeşitli eğitimler, aktiviteler, turlar,

anketler, sergiler, çalıştaylar ve toplantılar düzenlenerek ziyaretçilerin ve yerel sakinlerin arkeolojik alanları ve mirası yakından tanınması sağlanabilmektedir.

Eğitim ve Farkındalık:

Arkeoloji insani, sosyal ve teknolojik gelişme anlayışını geliştirmekte ve geçmişle bağlantı kurmaktadır. Bununla birlikte akademisyenler, profesyoneller, kentliler ve gelecek nesiller için değerli bilgiler ve deneyimler sağlamaktadır (Mason ve Avrami, 2002). Miras alanları, öğrenciler ve ziyaretçiler için tarih dersi niteliğindedir. Öğrencilerin ve ziyaretçilerin kendi kültürlerini ve diğer kültürleri daha iyi anlamasını sağlamaktadır (Hall ve McArthur, 1993).

Özellikle yerel halkın koruma alanında ve yerel okullarda çeşitli eğitimlerle miras ve yerel kültür hakkında eğitim görmesi entegrasyonun gerçekleşmesi ve korumanın sağlanabilmesi için gereklidir. Eğitimler birkaç dersten ya da alanda gerçekleştirilen kısa eğitimlerden oluşabilir. Verilen eğitim okul çağındaki öğrencilerin, miras hakkında bilgisi olmayan yerel halkın ve miras alanları hakkında bilgisi olup alan hakkında bilgi sahibi olmayanların kolaylıkla anlayacağı biçimde hazırlanmalıdır.

Örneğin İzmir, Bornova’da yer alan Yeşilova Höyüğünde Örneğin İzmir, Bornova’da yer alan Yeşilova Höyüğünde döneme ilişkin ortam oluşturma ve canlandırma yoluyla tanıtım ve bilgilendirme yapılmakta ve özellikle çocuklara yönelik eğitim verilmektedir. Yapılan çalışmalar, etkinlikler, eğitimler ve çeşitli aktivitelerle kentliler ve turistler arkeolojik kazıları deneyimlemekte ve arkeolojik kazılar hakkında bilgi edinmektedirler (Derin, 2014). Ayrıca öğrencilerin tarih öncesi çağdaki günlük hayatı deneyimlemeleri için sembolik bir köy kurulmuştur. Merkez kentlinin arkeolojik mirasa bakışını değiştirerek olumlu katkı sağlamıştır (Derin, 2020).

Şekil 3.7 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi deneyimleme alanı (Kişisel arşiv, 2021)

Royal Society'nin 1985 tarihli The Public Understanding of Science Raporunda toplumsal anlayış geliştirildiğinde iki önemli pozitif sonuç ortaya çıkmaktadır. İlki halk bilim ve teknolojiye ne kadar çok aşina olursa ekonomik kazancının artacağı görüşü, ikincisiyse halk bilinçlendikçe kültürel bilgiye dayalı demokratik kararlar alınabilecektir. Bilimsel anlayış halka kazandırıldığında insanlar arkeologların çalışmalarında neyi amaçladıklarını anlayacaklar, çalışmalara destek verecekler ve arkeolojik alanlarla ilgili önceden kanıksanmış yanlış düşüncelerden kurtulabileceklerdir (Merriman, 2004). Eğitim ve farkındalık aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Herhangi bir eğitim çalışması yoktur
- 2) Eğitim amaçlı alan ziyaretleri yapılmaktadır.
- 3) Eğitim müfredatta yer almaktadır

Etkinlikler:

Arkeolojik alanda gerçekleştirilen etkinlikler yerleşim alanının canlanmasına katkıda bulunmaktadır. Günlük yaşama entegre edilen alan kentin bir parçası haline dönüşerek kente değer katabilir. Kent çeperindeki yerleşim alanlarında kentlinin vakit geçirebileceği mekanlar sınırlıdır. Sosyal entegrasyon kent çeperindeki arkeolojik alanlarda sosyal ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için uygun ortamlar oluşturabilir.

Alanın niteliğine göre arkeolojik alanlarda sergiler, toplantılar, gösteriler, konserler, tiyatrolar, spor faaliyetleri, buluşma günleri vb. pek çok sosyal/kültürel faaliyet gerçekleştirilebilir. Bu faaliyetler yerel halk ve turistler için arkeolojik alanları ziyaret etmeleri ve vakit geçirmelerine imkân sağlamaktadır.

Alanda düzenlenen etkinlikler ve aktivitelerle birlikte arkeolojik alanlar sürekli kullanıcılar tarafından gözetlenmeye ve aktif olarak korunmaya başlar. Konunun getirdiği olumsuzluk bir noktada kentlinin ve yerel halkın aktif olarak vakit geçirebileceği, kentin yoğunluğundan uzaklaşabileceği bir destinasyon noktasına dönüşebilir. Etkinlik ve aktiviteler aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Herhangi etkinlik ya da aktivite gerçekleştirilmemektedir.
- 2) Ara sıra düzensiz aktiviteler ve etkinlikler yapılmaktadır.
- 3) Düzenli aktiviteler ve etkinlikler yapılmaktadır.

Ekonomi:

Miras alanları halka sunulduğunda rekreasyon alanları ve turizm potansiyeli olan alanlar olarak kullanılabilir. Miras alanlarının halka açılmasıyla beraber ekonomik anlamda da getiri sağlayan birer kaynağa dönüşebilmektedir. Çeşitli sponsorluklar (sosyal sorumluluk projeleri için sponsorluklar, kültürel etkinliklerdeki sponsorluklar vb.), girişte alınabilecek ücretler gibi ekonomik anlamda getiri sağlanabilmektedir (Hall ve McArthur, 1993).

Kentsel entegrasyonun gerçekleşmesi ile beraber kültür turizm potansiyeli artmakta ve turizmin sonucu olarak da pek çok kazanım elde edilmektedir. Ekonomik gelişim kültür turizminin artmasının sonuçlarındandır. Yerel halk için yeni istihdam alanlarının oluşması, yerel ekonomiye katkı olarak değerlendirilmektedir. Arkeolojik alanlar halkın kullanımına açıldığında gerek turizm gerekse rekreasyon faaliyetlerinden çeşitli gelirler elde edilebilmektedir. Özellikle turizm önemli gelir kaynaklarından birisi olarak rol oynamaktadır (Hall ve McArthur, 1993).

1967 yılında yayınlanan Quito Normları Raporu'nda anıtların toplumun refahını arttıracak ekonomik bir değere sahip olduğu ve ekonomik ve sosyal gelişimde aracılık edeceğine değinilmiştir (ICOMOS, 1967). Ekonomik faktör aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Alanın herhangi bir ekonomik getirisi yoktur.
- 2) Arkeolojik alan içerisinde ticari faaliyetlerden kaynaklı ekonomik getiri sağlanmaktadır.
- 3) Arkeolojik alanda ve çevre kentlerde entegrasyon sonucu olarak ekonomik getiri sağlanmaktadır.

3.1.4 Yönetsel Boyut

Arkeolojik alanların kente entegrasyonunun en önemli adımlarından birisi de yönetsel çerçevede bütünleşmeye olanak verecek yasaların ve yönetmeliklerin düzenlenmesi, korumanın yanında kullanımının da yasal mevzuatta tanımlanmasıdır. Yerel yönetimler arkeolojik alanların korunmasında kritik öneme sahiptir. Süreç yönetimi, alanın denetlenmesi ve korunması, bilimsel çalışmaların gerçekleşmesi yasalar ve yönetmeliklerle kontrol altında tutulmalıdır. Yerel yönetimin miras hakkında bilgi sahibi olması yönetimin sağlıklı planlanmasında önemlidir.

1975 yılında Avrupa Birliği'nin yayınladığı bildiride yerel makamların korumada pek çok sorumluluğunun olduğu, bütünleşik koruma ilkeleriyle koruma alanının bulunduğu çevredeki halkın sosyal ve fiziksel durumların göz önüne alınması ve geçmişe saygı duyulması gerektiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca koruma politikasının şehir planlamada ve konutlarla ilgili mevzuatlarda da yer alması ve gözden geçirilmesi gerekmektedir (Council of Europe Committee of Ministers, 1976).

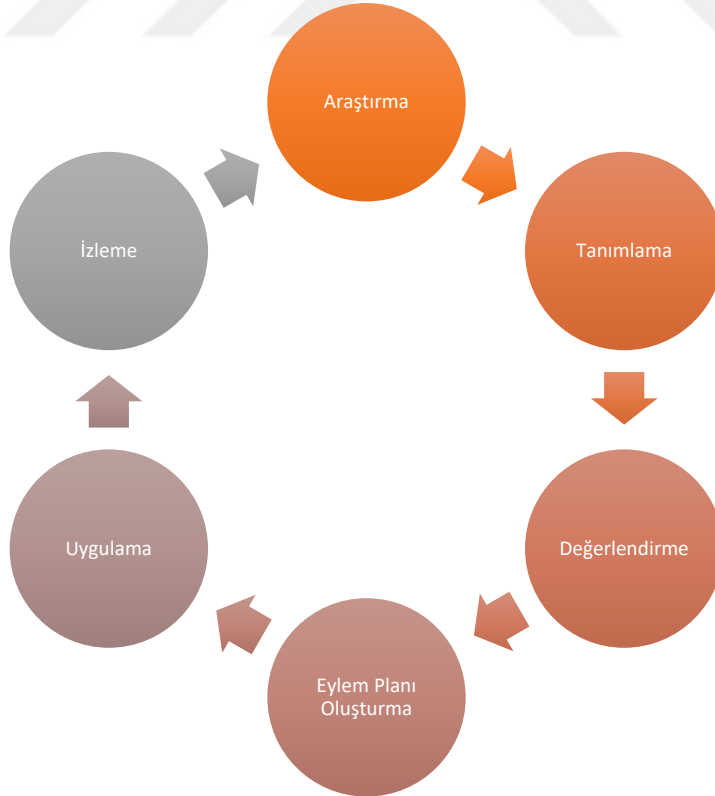
Kent çeperinde yer alan miras alanlarının kente entegrasyonunda yasal boyut, korumanın tam olarak sağlanamadığı alanlarda planlamaya kent içerisindeki gibi dahil olmadığından daha da önem kazanmaktadır. Çeperdeki miras yasal mevzuatla yeteri kadar korunmadığında ve yönetim planı oluşturulmadığında kaçak kazıların ve vandalizm eylemlerinin açık hedefi haline gelebilmektedir.

Arkeolojik alanların kente entegrasyonunda yasal boyut arkeolojik alana özgü yönetim planı, yetkililerin bilgi sahibi olma durumu olarak ikiye ayrılabilir.

Yönetim Planı:

UNESCO tüm sorumlu paydaşları bir araya getirmek, koruma alanının şimdiki ve gelecek nesiller için etkin bir şekilde korunmasını sağlamak ve koruma alanının planlı bir yaklaşımla yönetilmesi vb. amaçlar için dünya miras alanlarında yönetim planı hazırlanmasını savunmaktadır (ICOMOS, 2010). Yönetim planı arkeolojik alanın kültürel değerlerini korumayı, kullanıcıların talep ve ihtiyaçlarını yönetmeyi, ilgili kamu ve özel sektör paydaşlarını korumaya dahil etmeyi vb. amaçları içermektedir (Scheffler ve diğerleri, 2010).

Yönetim planı oluşturulurken ve oluşturulduktan sonra değişen koşulların hesaba katılması, sürekli değerlendirme, hedef belirleme, danışma, izleme ve gözden geçirme süreçlerinin planlanması ve gerçekleştirilmesi gerekmektedir (ARCADIS, 2019).

Şekil 3.8 Yönetim planı uygulama süreci (ARCADIS, 2019)

Arkeolojik alanlarda kentsel entegrasyonun bütün boyutlarının sağlanması ve sürdürülebilmesi için etkili bir yönetim planına ihtiyaç vardır. Yönetim planının değerlendirilmesi aşağıdaki gibi yapılabilir. Yönetim planı aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Arkeolojik alana özgü yönetim planı yok
- 2) Yönetim planı vardır ancak bütünleşik koruma anlayışı benimsenmemiş sadece alanının korunmasına odaklanılmış
- 3) Arkeolojik alana özgü fiziksel, işlevsel ve sosyal boyutların entegrasyonunu kapsayan yönetim planı var

Yönetim Kademelerindeki Yetkililerin ve Paydaşların Bilgi Sahibi Olması:

Yönetimde her şeyden önce alanla ilgili olan kişilerin yönetim hakkında bilgi sahibi olması gereklidir (ICOMOS, 2017). Bilgi sahibi olmanın yapılacak müdahalelerin daha bilinçli olarak yapılması, geri döndürülemeyecek hataların en aza indirgenmesi, farkındalığın arttırılması gibi olumlu etkileri olabilir. Kentsel entegrasyon sürecinde her aşamada farklı paydaşlar görev alabilmektedir. Planlama, koruma ve yönetim faaliyetleri boyunca paydaşlar ile düzenli olarak toplantılar yapılması, kurumların senkronize çalışması gerekmektedir. Aşağıdaki gibi derecelendirilmiştir:

- 1) Alan hakkında sadece uzmanların bilgisi var
- 2) Alan hakkında yetkililerin bilgisi vardır ancak paydaşların bilgisi yok
- 3) Alan hakkında herkesin bilgisi var

3.2 Arkeolojik Alanların Kente Entegrasyonunda Yaşanan Sorunlar

Arkeolojik alanların kente entegre olmasında olumlu yönleri olduğu gibi arkeolojik alanlara ve çevreye zarar verecek olumsuzluklar yaşanabilir. Ortaya çıkan olumsuzluklar alanın kendine özgü; konumu, yapısı ve bunun gibi özellikleriyle de ilgili olabilmektedir.

Miras alanlarında gerçekleşen gelişmeler koruma için gereklidir ancak alanın özgünlüğünü ve bütünlüğünü bozuyorsa miras alanına zarar vermesi kaçınılmazdır (Ringbeck, 2008). Bu yüzden arkeolojik alanlar kente entegre edilirken arkeolojik alanın yapısına ve karakterine dikkat edilerek gerekli tedbirler alınmalıdır. Arkeolojik alanların kente entegrasyonunda zayıf yönler alanın özelliklerine bağlı olarak değişebilmektedir. Tez kapsamında yapılan araştırma sonucunda aşınma-yıpranma, miras alanı ve çevresinde gerçekleştirilen etkinlikler ve turizmin sonuç olabileceği olumsuzluklar olarak belirlenmiştir.

Aşınma ve Yıpranma:

Arkeolojik alanların kullanımı ve turist yoğunluğu arttıkça doğal etmenlerle gerçekleşen aşınma (nem ve sıcaklık gibi faktörlerden dolayı gerçekleşen aşınma) ciddi hasarlara yol açabilmektedir (Comer ve Willems, 2011; Timothy ve Boyd, 2006). Hassas yüzeylere sahip alanlardan parça kopararak evlerine götüren, fotoğraf çekmek için duvarlara tırmanan turistler de arkeolojik alanlara ciddi zararlar verebilmektedir (Jerome ve diğerleri, 2000). Bu durum arkeolojik alanların tam olarak korunamamasından ve hizmet birimlerinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Entegrasyon yapıldıktan sonra mirasın korunması için gerekli tedbirlerin alınması ve alanın yetkililer tarafından sürekli kontrol edilmesi gerekmektedir.

Etkinliklerin Sebep Olabileceği Olumsuzluklar:

Arkeolojik alanlar konumları ve çevresel özellikleriyle çeşitli etkinlikler için elverişli alanlardır. Ancak etkinlikler için kurulacak sahne, ışık ve çeşitli ekipmanlar kurulurken çeşitli istenmeyen hasarlara yol açarak arkeolojik alanlara zarar verebilmektedir (Comer ve Willems, 2011). Bu yüzden bu tarz etkinliklerin gerçekleştirilmesi planlandığı zaman özellikle hassas yüzeylere sahip alanlarda çok dikkatli olunması gerekmektedir.

Halka açık etkinlikler giderek uluslararası festivaller, küresel olarak kabul edilebilir cazibe faktörlerine sahip olma eğilimiyle yerel kimliği tehlikeye atabilir. Yerelde gerçekleştirilen festivaller genellikle yerel halka büyük festivallerden daha çok yarar

sağlayabilir (Smith, Carnegie ve Robertson, 2006). Alanda düzenlenecek festivaller kar-zarar ilişkisi göz önünde bulundurularak planlanmalı ve etkinlikler düzenlenirken arkeolojik miras kalıntılarına ve çevreye zarar verilmemesine çok dikkat edilmelidir.

San Marco Meydanında Gerçekleştirilen Konser:

İtalya'nın Venedik Şehrinde Yer Alan San Marco Meydanında Gerçekleştirilen Konser en göze çarpan kötü örneklerden birisi olarak değerlendirilebilir. 1989 yılı Temmuz ayında düzenlenen Pink Floyd konserine iki yüz bine yakın kişi katılmış ve meydanın kapasitesi yetmeyerek konser su üzerine kurulan bir platformda gerçekleştirilmiştir (Haberman, 1989).

Şekil 3.9 Pink Floyd Venedik konseri (HEYOU - Pink Floyd Italian & English fanzine, 1989)

Meydan ve ara sokaklar insanlarla dolmuş ve etraftaki tarihi yapıların üzerlerine çıkan insanlar miras alanlarına geri döndürülemez zararlara yol açmıştır. Hizmet birimleri insanların ihtiyaçlarını karşılayamamış ve insanlar tarihi mirası

kirletmişlerdir. Bu etkinliğin ardından kentlilerin tarihi miras alanlarında gerçekleştirilecek etkinliklere karşı tutumu değişmiştir. Daha sonra gerçekleştirilen etkinliklerde katılımcı sayısı sınırlandırılmıştır (Haberman, 1989).

Turizmin Sonuç Olabileceği Olumsuzluklar:

Arkeolojik mirasın kente entegrasyonu beraberinde turizmin gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Alpan, 2005). Turizm birçok yönden arkeolojik mirasın bozulmasında katalizör görevi görebilmektedir. Turizmin getirdiği düşünülen ekonomik gelişmeden ve refahın artması durumundan dolayı genellikle arkeolojik mirasın zarar görmesi ve kaybedilmesi göz ardı edilebilmektedir (Comer ve Willems, 2011). Arkeolojik miras yenilenemeyen bir kaynak olduğu için ekonomik endişelerle kaybedilmesine göz yumulmamalıdır.

Arkeolojik mirasın kente entegrasyonu için miras alanına çeşitli hizmet birimleri yerleştirilmektedir. Yerleştirilen ve inşa edilen altyapı birimleri, otoparklar ve servis birimleri arkeolojik alanların karakterine zarar verebilmektedir (Ahunbay, 2010). Arkeolojik alanlarda yapılacak her müdahale dikkatle yapılmalı, çevreye ve mirasa uygun tasarım anlayışı benimsenmelidir.

Arkeolojik alanlar ve peyzaj alanları insanların vakit geçirmesi için tasarlanan rekreasyon parkları olarak değil, bir müze ya da koruma alan gibi düşünülmelidir. Bir miras alanını ziyaret etmek, bir tema parkını ziyaret etmekten farklı bir ölçekte, büyük bir entelektüel deneyim olmalıdır (Shackley, 1998). Bu doğrultuda alanda yapılacak düzenlemeler bu bilinçle yapılmalı ve arkeolojik alanlar rekreasyon çalışmalarının gölgesinde kalmamalıdır.

3.3 Örnek Alan İncelemesi: Pontcysyllte Su Kemer ve Çevresi Koruma Alanı

Birleşik Krallık miras alanları koruma çalışmaları endüstri devriminden sonra yoğunlaşmış, etkili kanunlarla ve sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle başarılı olmuştur. Tez kapsamında çalışma alanı olarak seçilen Justinianus Köprüsü'ne benzer özelliklere sahip Birleşik Krallık'ta yer alan Pontcysyllte Su Kemer ve Kanal endüstri devrimi tarihini günümüze ulaştıran, özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumuş, çevre kentlerle entegre olduğu yapılan analiz çalışmaları ve okumalarla düşünülen arkeolojik miras alanlarındandır.

Pontcysyllte Su Kemer 19. Yüzyılın başlangıcında engebeli bir coğrafyada planlanan su kanalı projesinde bir vadinin aşılması için inşa edilmiş bir yapıdır. Uzun ve ince metal kemerler kullanılarak inşa edilen proje Endüstri Devrimi'nin yeniliklerinin ilk örneklerini içinde barındırmaktadır. İyi bir şekilde korunmuş su kemeri ve çevresindeki yapılar peyzajla bütün halindedir. UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Pontcysyllte Su Kemer ve Kanalı Koruma Alanı Llangollen Kanalı'nı takip etmekte ve kanal 18 kilometre uzunluğundadır (Evans, Garner ve Wakelin, 2008).

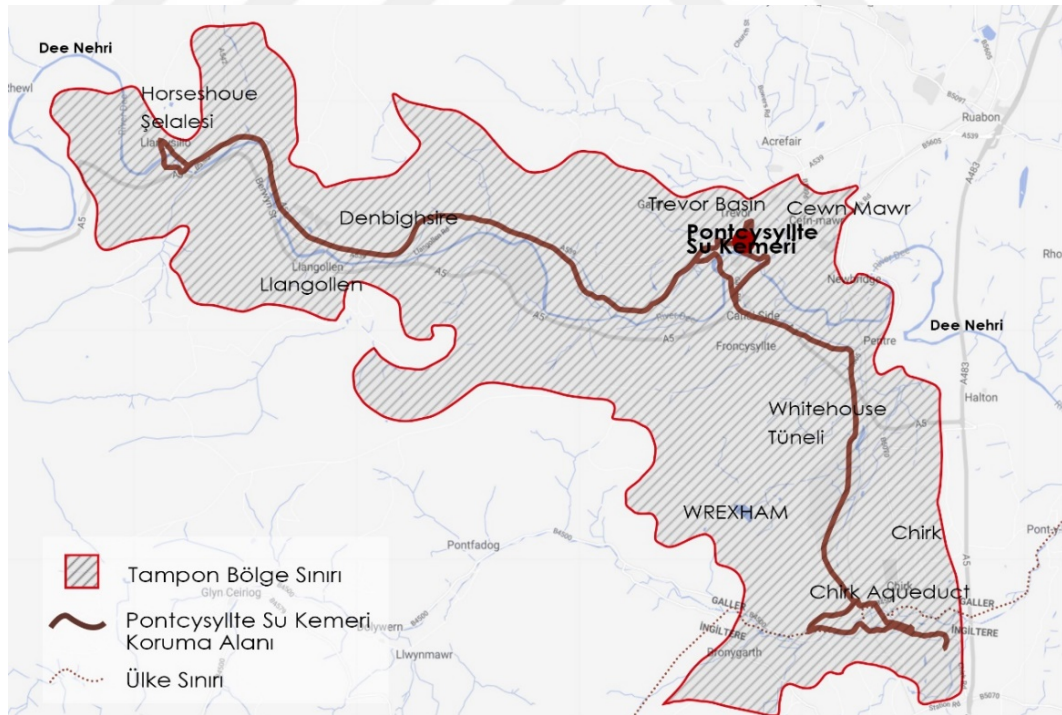
Şekil 3.10 Pontcysyllte Su Kemer ve çevresi (DronePics.Wales, 2020)

Su Kemer ve Kanalı pek çok olağanüstü evrensel değere sahiptir. Bunlar 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarındaki mühendislik ve mimari kimliğini yansıtmaları,

sanayi devriminde gerçekleştirilen ulaşım gelişmelerinin iyi bir örneği olması ve demirin yapısal tasarımda uygulanmasında örnek teşkil etmesidir. Bunlara ek olarak kemer erken endüstriyel mirasın tanınan eserlerinden birisi olarak korumada insan değerlerinin değişimini yansıtmaktadır (Evans ve diğerleri, 2008).

3.3.1 Su Kemer ve Kanalının Konumu ve Sınırları

Su kemeri Birleşik Krallık'ta İngiltere ile Galler sınırına yakın Trevor Basın yerleşim alanının çevresinde yer almaktadır. Koruma alanı 11 mil uzunluğundaki alan boyunca devam etmekte ve Trevor Basın, Cefn Mawr, Denbighshire, Wrexham, Chirk, Llangollen yerleşim alanlarının da belirli kısımlarından geçmektedir. Kuzey ve güney eksenli boyunca uzanmış koruma alanı su kemerini, buna yaklaşma setini ve ilişkili oldukları binaları içermektedir (Wrexham County Borough Council, 2009). Koruma alanını ve çevresini geliştirmek için belirlenmiş tampon bölge ise bu yerleşim alanlarını kapsamaktadır.

Şekil 3.11 Pontcysyllte Su Kemer ve Kanalı ile tampon bölgenin haritası (Google, 2022)

3.3.2 Arazi Kullanım

Pontcysyllte Su Kemerı Koruma Alanı Cefn Mawr, The Flexsys Alanı, Rhosymedre, Cefn Bychan, Newbridge, Dolydd, Froncysyllte, Trevor, Tref y Nant, Acrefair ve Plas Madoc yerleşim alanlarıyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilidir. Yerleşim yerleri sanayi devriminin gelişim sürecini doğrudan yansıtmaktadır. Yeraltı kaynaklarının yoğun bir şekilde kullanıldığı bölgedeki konutlar çoğunlukla sanayi yapılarında çalışan işçiler tarafından kullanılmıştır (CADW ve Llywodrath Cymru Wlesh Government, 2014).

Köprü Trevor Basın kasabasında yer almaktadır. Yerleşim yerinin kuruluşu endüstri devrimi ile alanda bulunan madenlerin çıkarılması ve örnek koruma alanı olarak değerlendirilen Pontcysyllte Su Kanalı'nın 1805 yılındaki inşasıyla ilişkilidir (CADW vd., 2014).

Şekil 3.13 Trevor Basın (Heaton, 2008)

Yerleşim yerlerinde yapılan ilk binalar genellikle tekil ve düzensiz olarak yapılmıştır. Endüstriyel alanlar geliştikçe konut alanları da genişlemiş, daha düzenli konut dokusu görülmeye başlanmıştır. 20. yüzyılda endüstrinin devlet desteğiyle daha da gelişmesiyle beraber planlı konutların sayısında artma meydana gelmiştir (CADW ve Llywodrath Cymru Wlesh Government, 2014). Tuğla üretiminin seri bir şekilde üretilmeye başladığı 1860'lı yıllara kadar taş binalar, tuğla üretim endüstrisinin gelişmesiyle beraber kırmızı tuğladan yapılan binalar çoğunluktadır. Endüstri gelişmeden önce binaların tekil ve seyrek olarak konumlandığı endüstriyel gelişmelerden sonra ise daha düzenli ve yoğun yerleşim alanlarının geliştiği görülmektedir. Ticari binalarda tuğla sergi ve dekorasyon ürünü olarak kullanılmıştır (CADW ve Llywodrath Cymru Wlesh Government, 2014).

Endüstri yapılarından bazıları yıkılmış ve terk edilmiştir. Konut yapıları ise özellikle 19. yüzyıl sonrasında yapılan konut dokuları korunarak günümüze kadar ulaşmıştır. Yönetim planı ve ek yönetmeliklerle konutlar koruma altına alınmıştır. Konut dokusunun korunması ile görsel bütünlük güçlendirilmektedir. Gelen ziyaretçiler kemeri ziyaret ettiklerinde dönemin konut dokusu hakkında da bilgi sahibi olabilmektedirler.

3.3.3 Su Kemer ve Kanalın Tarihi

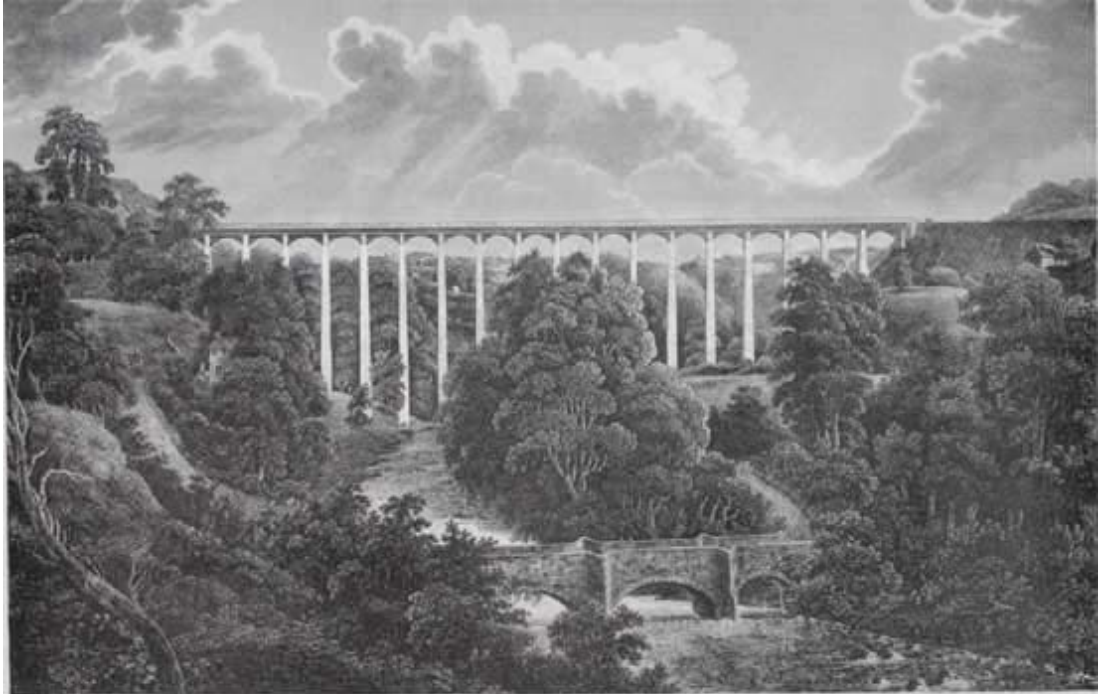
Koruma alanının çevresindeki yerleşim alanlarında 18. yüzyılın sonlarından itibaren endüstriyel gelişmeyle beraber haddehaneler, tuğla işletmeleri, kömür madenleri, kimya endüstri fabrikaları gibi pek çok işletme kurulmuştur (CADW ve Llywodrath Cymru Wlesh Government, 2014). Thomas Telford ve William Jessop tarafından tasarlanan ve 1795 ile 1808 yılları arasında inşa edilen kemer ve su kanalı Galler'in yüksek bölgelerinden İngiltere'nin ovalarına su kanalları aracılığıyla taşıma yapılmasında önemli rol oynamıştır. Su kanallarının inşası ile Birleşik Krallık' ta ağır yükler kolaylıkla taşınmaya başlamıştır. Bölge sanayi devrimi sonrasında değişen ulaşım alt yapısı ve araçları, yeni teknolojik gelişmeler, bölgeler arasında artan ticaret hacmi, fosil yakıtlara geçiş gibi pek çok sanayi devriminin getirdiği yeniliklere tanıklık etmiştir (Evans ve diğerleri, 2008).

1884 yılında kanalın çevresinde atlı gezi turları düzenlenmeye başlanmıştır. 1905 yılında yaz ayları boyunca Llangollen'den Chirk'e kadar yolcu taşımacılığı yapılmaya başlanmıştır. 1925 yılına gelindiğinde Horseshoe Şelaleri'ne günlük geziler düzenlenmiştir. Yük taşımacılığının giderek azalmasıyla 1944 yılında kanal kullanım dışında kalarak sadece suyun taşınması amacıyla kullanılmıştır.

Şekil 3.14 1912 Yılı Pontcysyllte Su Kemerini ve çevresi 1912 haritası (Ordnance Survey, 1912)

geçmesinde öncülük etmiştir. 1952 yılında Inland Waterways Birliği kanalın canlandırılması için miting düzenlemiş ve 1953 yılında British Waterways Kurulu kanalların açık tutulması, yük taşımacılığı yapılmayan kanalların kamusal amaçlarla kullanılması kararını almıştır. 1958 yılında Birleşik Krallık' taki ulusal öneme sahip önemli anıtlar belirlenmiş ve su kemeri bu listede yer almıştır. Endüstri mirasıyla ilgili yayınlanan pek çok çalışmada su kanalı ve kemeri ön plana çıkmaktadır (UNESCO, 2009).

Birleşik Krallık' taki su yolları gelecek nesillere aktarılması gereken önemli kültürel varlıklar olarak görüldüğü için 1995 yılında korunmaları amacıyla The British Waterways Act isimli anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma 1999 yılında revize edilmiştir. Anlaşmada su yollarının ve yapılarının korunmasının ve yenilenmesinin teşvik edilmesi, turizme kazandırılması, eğitici faaliyetlerin yapılması ve halk için eğlence ve aktivite yerleri olarak kullanılması, su yolu taşımacılığında kullanılması amaçlanmaktadır (UNESCO, 2009).

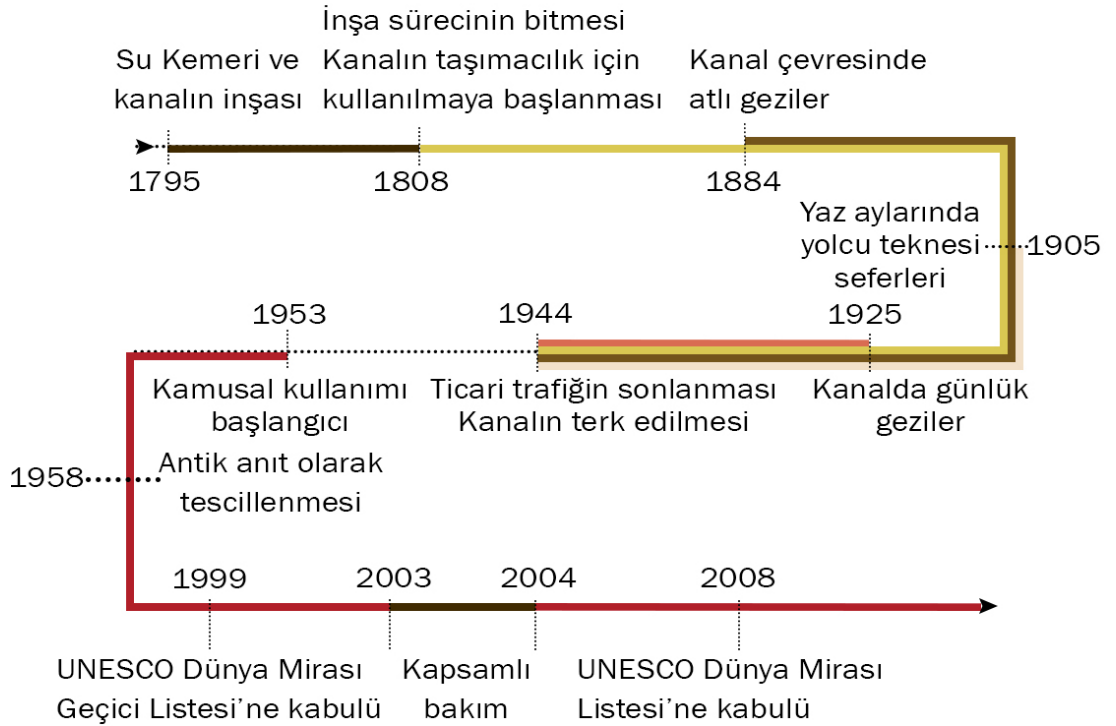

Şekil 3.15 Pontcysyllte Su Kemeri gravürü (George Yates, 1805)

Kanal kamuya açıldıktan sonra koruma faaliyetlerinde artış meydana gelmiştir. Ancak geçmiş yıllarda yapılan onarımlarda kanalın karakteristiğine uygun olmayan

modern teknikler de kullanılmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında kapsamlı bir onarım gerçekleştirilerek, korozyonu azaltmak, yürüyüş yolunu ve trabzanları yenilemek, duvarları onarmak, sızıntıyı azaltmak için çalışmalar yapılmıştır (UNESCO, 2009).

UNESCO Dünya Mirası Adaylığı sırasında 12 hafta boyunca yerel sakinlerden, işletmelerden, kuruluşlardan ve ziyaretçilerden fikir ve önerileri alınmıştır. Bu süreçte alan ve ara bölge içerisindeki beş bin haneye bu süreç hakkında bilgi verilmiştir. Potansiyeller, faydalar, tehditler, fırsatlar ve kısıtlamalar gibi pek çok konu hakkında bilgilerin ve anketin olduğu halk istişare belgesi sunulmuştur. Bu süreç 2 Temmuz 2007 tarihi ile 14 Eylül 2007 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve sonuçta halkın %94'ü süreci desteklenmiştir (Evans ve diğerleri, 2008). 2008 yılında da su kemeri ve koruma alanı UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kabul edildi.

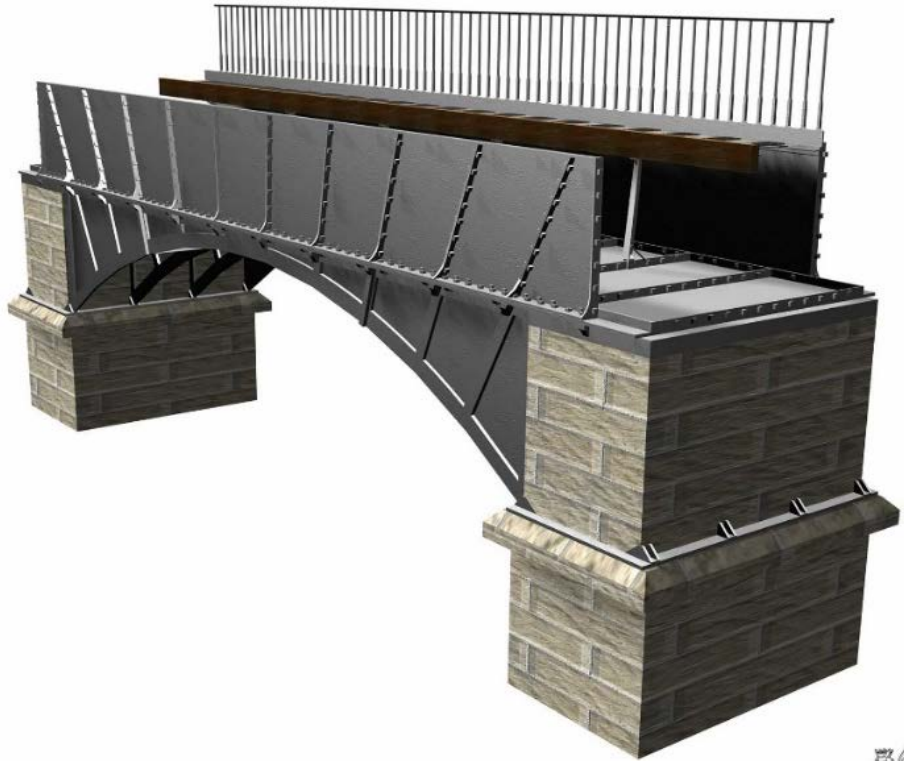

Şekil 3.16 Pontcysyllte Su Kemerini ve Llangollen Su Kanalı tarih çizelgesi

3.3.4 Mimari Özellikleri

Pontcysyllte Su Kemerı endüstri devrimi mimari karakteristiğini özgün bir biçimde yansıtmaktadır. Kanal projesi kapsamında inşa edilen kemerı 307 metre uzunluğa, 3.4 metre genişliğe, 38 metre yüksekliğe ve 19 dökme demir açıklığa sahiptir. Ayrıca uzunluğunun yanı sıra kullanılan yeni malzemelerle alanında örnek bir proje olduğu belirtilmektedir. (Evans ve diğerleri, 2008).

Su kemerı temelden yukarı doğru incelen yapıda 18 taşıyıcı ayaktan oluşmaktadır. Ayakların üzerindeki nervürlü dökme demirden yapılmış kemerlerle oluklar taşınmaktadır. Oluklar 13,4 metre açıklığa sahip 3,61 metre genişliğindedir. Kemer iki yüz yıl boyunca gezilebilir su kemerleri arasında en yüksek kemer olarak yerini korumuştur (UNESCO, 2009).

Şekil 3.17 Pontcysyllte Su Kemerı strüktür sistemi (RCHAMW, bt)

3.3.5 Pontcysyllte Su Kemerini ve Kanalın Kente Entegrasyonu

Bu bölümde Pontcysyllte Su Kemerini ve Llangollen Kanalı'nın Bölüm 3.1'de belirlenen entegrasyon boyutları incelenmiştir.

Mekânsal Boyutu:

Mülkiyet:

Koruma alanının mülkiyetinin büyük kısmı Birleşik Krallık hükümetinin sahip olduğu British Waterways'e aittir. Su kemerinin yakın çevresini oluşturan alanlardan bazıları özel mülke aittir (UNESCO, 2009). Su Kemerini ve Kanal Dünya Miras Alanı, üç yerel yönetim alanına dahil ve Galler ile İngiltere arasındaki ulusal sınırda yer almaktadır. Alanın başlıca mülkiyeti, kanaldan ve yapıların çoğundan sorumlu olan Canal River Trust kuruluşuna aittir. Tampon bölge Clwydian Sıradağları ve Dee Vadisi'ni de kapsamaktadır (ARCADIS, 2019).

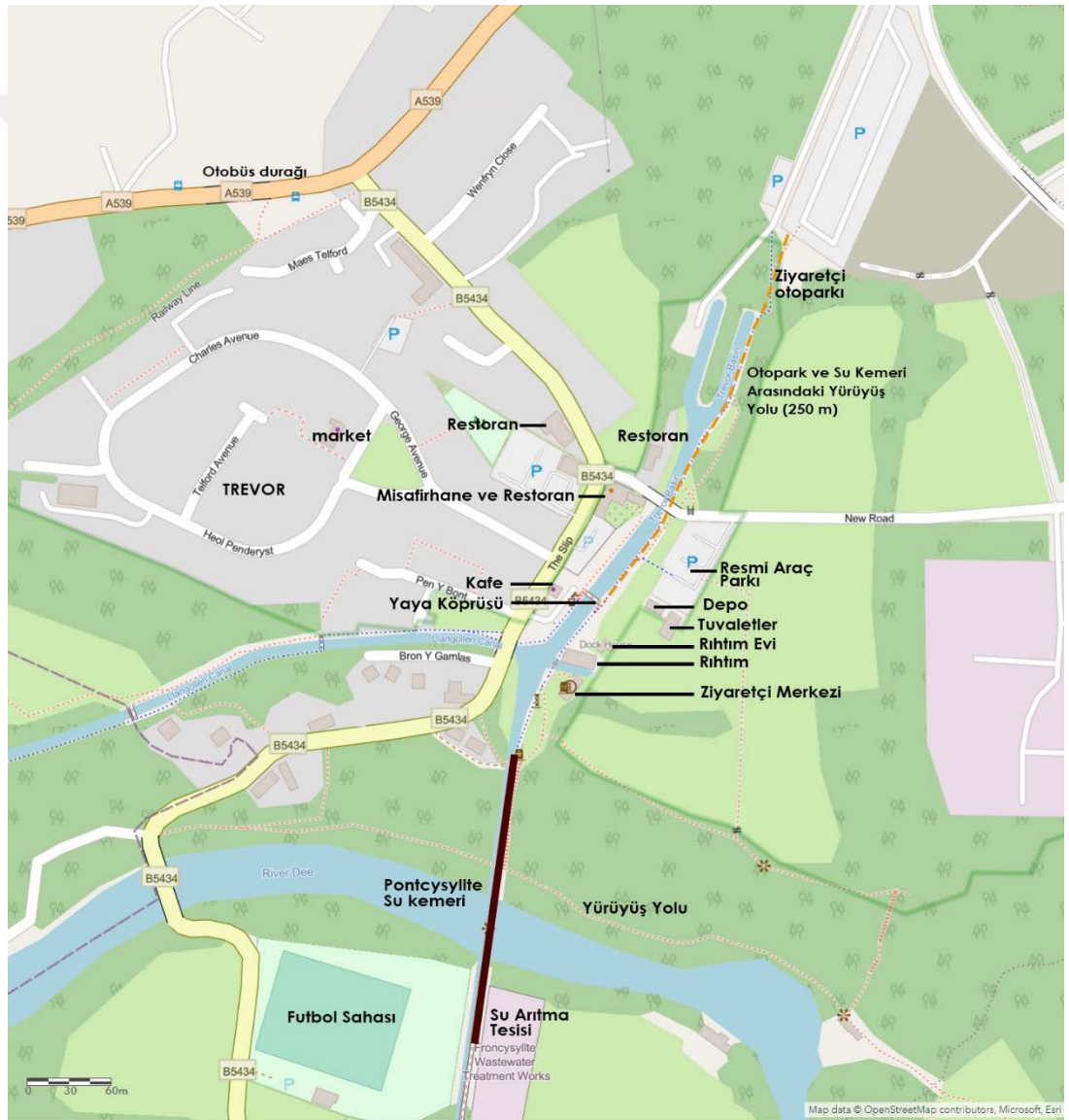
İşlevsellik:

Pontcysyllte Su Kemerini ve Koruma Alanı neredeyse yapıldığı tarihten itibaren farklı kullanımlara hizmet etmektedir. Koruma anlayışının yaygınlaşması ve kemerin sadece insanların sosyal amaçlar için kullanılmaya başladığı 1950'li yıllardan itibaren ziyaretçilerin endüstri mirasını deneyimlediği, kanalın etrafında sosyal aktivitelerin yapıldığı bir alan olarak kullanılmaktadır.

Koruma alanına hizmet eden pek çok birim vardır. Koruma alanında ziyaretçi merkezi, hediyelik eşya satan dükkanlar, resmi araç ve ziyaretçi otoparkı, tuvaletler, elektrikli araçlar için şarj istasyonu, otobüs durağı, rıhtım, depo, su kanalının batı tarafında kafe, restoran ve hediyelik eşya satan dükkan, tekne kiralama yeri, konaklama birimi bulunmaktadır. Su kemerini ziyaretçiler yürüyerek ve teknelerle gezebilmektedir. Cefn Mawr ve doğa yürüyüşü parkuru su kemerini ziyaret edenlere aktivite imkanı sunmaktadır. Parkurda muhtelif yerlerde bilgilendirici tabelalar yer almaktadır. Kemerin güneyinde yer alan Ty Mawr Parkı kemerini ziyaret eden

kullanıcılar için kırsal yaşam deneyimi sunmakta ve yerel okullarla iş birliği içinde etkinlikler gerçekleştirilmektedir.

Su kemerinin Trevor Basın tarafında bulunan ziyaretçi merkezinde kemerle ilgili tarihi belgeler, bilgilendirici broşürlerin yer aldığı açık sergi yer almaktadır. Ziyaretçi merkezinin yanında yer alan otopark görevliler için tahsis edilmiştir. Ziyaretçilerin kullanacağı otopark kemere yürüme mesafesindedir ve doğrudan koruma alanıyla bağlantısı vardır.

Şekil 3.18 Pontcysyllte Su Kemerı çevresindeki hizmet birimleri haritası (Arcgis, 2021)

Tasarım:

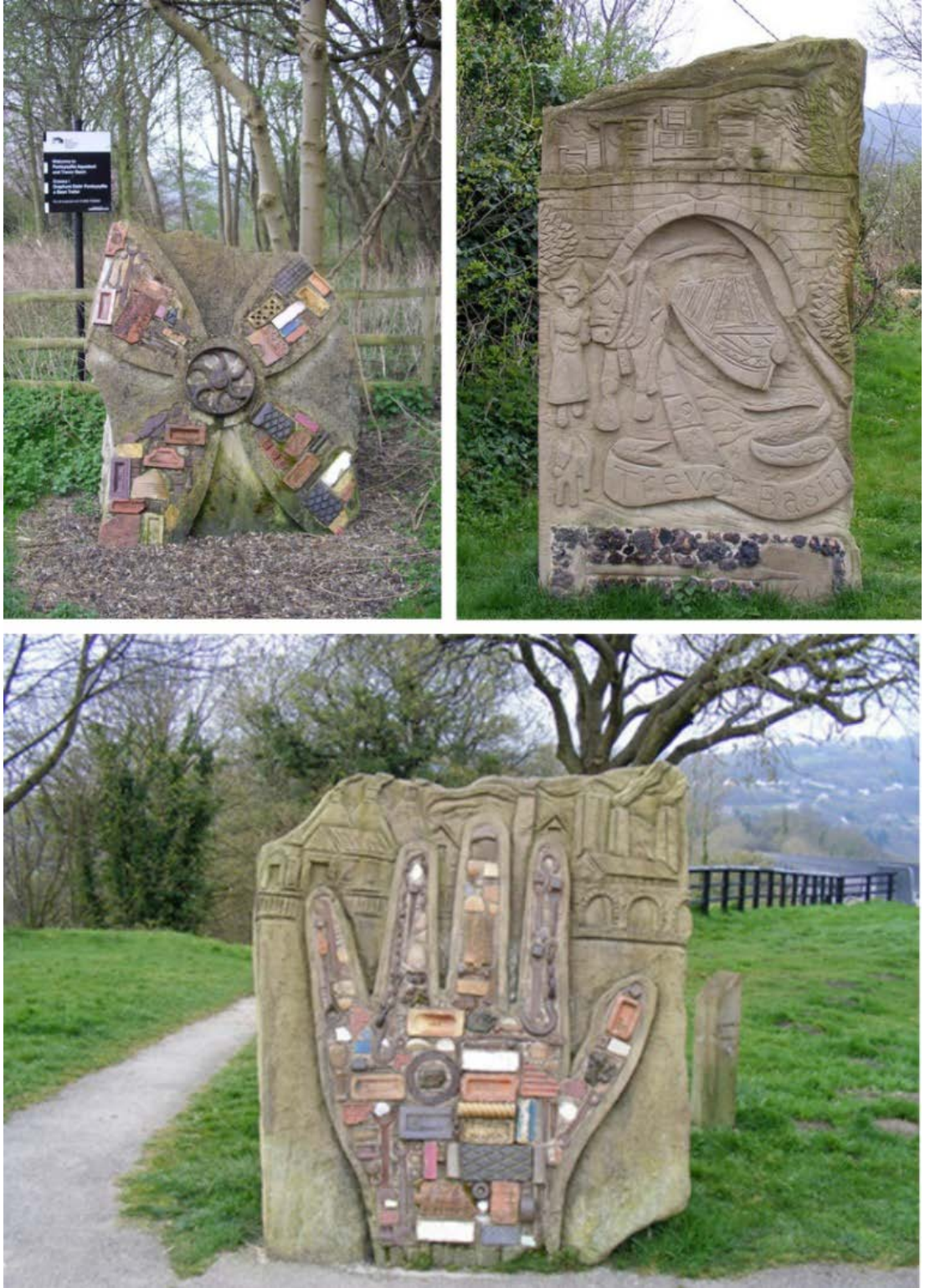
Çevredeki yapılar alanının karakterine uygun bir biçimde tasarlanmıştır. Ziyaretçi merkezi çevredeki yapıların karakterine uygun olarak tuğladan malzemeden inşa edilmiş, kırma çatı yapılmış, ziyaretçi merkezinin çevresine kent mobilyaları yerleştirilmiş, karşısına da benzer mimari özelliklere sahip kafe ve konaklama birimi inşa edilmiştir. Kanal üzerinde pek çok farklı noktada kafeler, dinlenme birimleri bulunmaktadır. Peyzaj bölgenin karakterine uygun olarak tasarlanmış, mevcut ağaçların ve doğal ortamın korunmasına özen gösterilmiştir. Otopark alanları kolayca erişilebilir mesafede yer almakla birlikte görsel bütünlüğü etkilememektedir.

Şekil 3.19 Pontcysyllte Su Kemer Ziyaretçi Merkezi (England, 2018)

Sunum ve Yorumlama:

Su kemeri ve kanalın çeşitli yerlerinde heykellere yer verilmiş heykellerle girişleri ve yol ayrımları vurgulanmıştır. Heykeller endüstri mirasının ve su kemerinin soyut tasviri olarak tasarlanmıştır. Heykellere ek olarak endüstri mirasına atıfta bulunan tren rayları ve vagon Llangollen Kanalı yürüyüş yolunda yer almaktadır. Ziyaretçilerin alanı tanımaları ve bilgi sahibi olmaları amacıyla bilgilendirici levhalara yer verilmiş, alanın geçmişi, yerleşim planı, tampon bölge ve Thomas Telford hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Yerleşim planıyla ziyaretçiler bölgeye kolaylıkla hakim olabilmektedir.

Şekil 3.20 Pontcysyllte Su Kemerli koruma alanındaki heykeller (Farmer, 2009)

Erişilebilirlik:

Pontcysyllte Su Kemerı engelli bireylerin alanda rahatça hareket edebilmeleri için erişilebilir gezinme alanına, ziyaretçi merkezine, tuvaletlere, engelli otoparkına sahiptir. Kemer zerindeki yollar engellilerin erişebileceği şekilde düzenlenmiş ve ihtiyaç duyulan yerlere rampalar yapılmıştır. Trevor Basın'den Llangollen İskelesi'ne kadar olan yürüyüş yolu herkes için erişilebilirdir. Engelli ziyaretçiler ihtiyaç duydukları takdirde ziyaretçi merkezinde görev yapan yetkili bir kişi eşliğinde su kemeri üzerinde gezebilmektedirler.

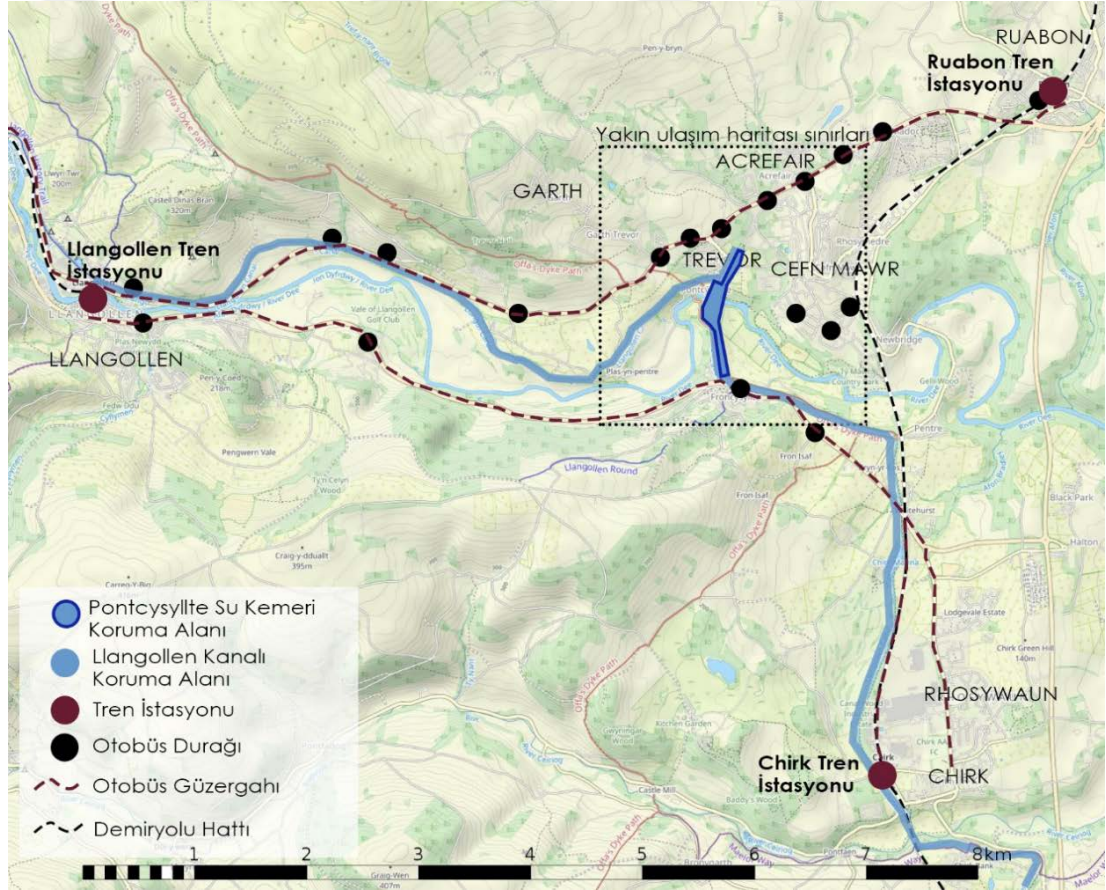
şekil 3.21 Pontcysyllte Su Kemerı yürüyüş yolu (Bolwell, 2021)

Çevresel Boyutu:

Ulaşılabilirlik:

Koruma alanına özel araçlarla, trenle ve otobüslerle ulaşım sağlanabilmektedir. Özel araçla gelen ziyaretçilerin kullanabileceği üç adet otopark bulunmaktadır. Otoparklardan birisi engelli bireylerin rahatça kullanabileceği konumdadır. Ziyaretçi sayısındaki artma ihtimali düşünülerek yeni otoparklar planlanmıştır.

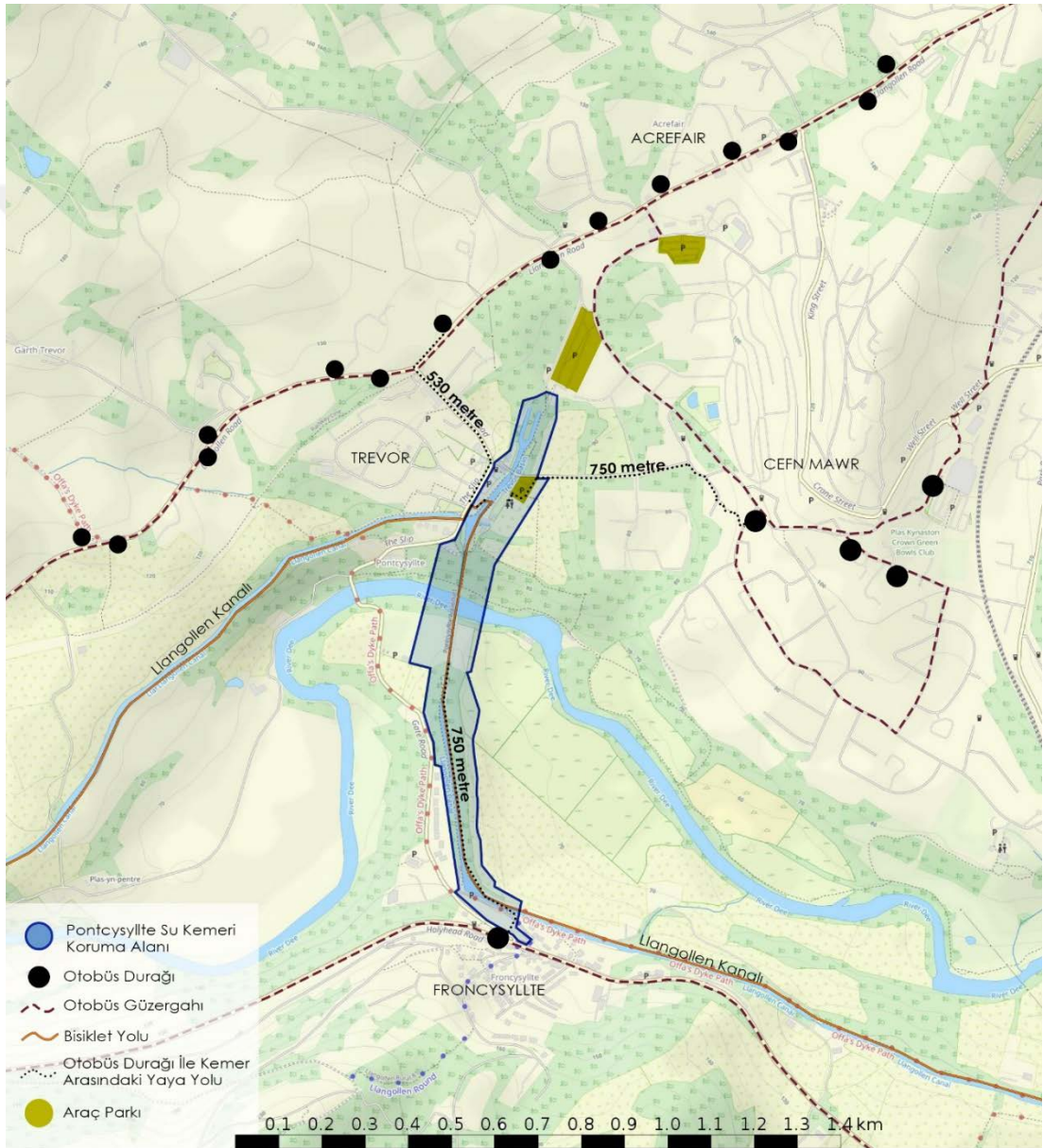
Trenle seyahat eden ziyaretçiler Chirk ve Ruabon tren istasyonlarında inebilir ve sonrasında doğrudan koruma alanına giden otobüslerle, Llangollen Heritage Demiryolu ağı üzerinde bulunan istasyonlarda inerek alana ulaşabilmektedir.

Şekil 3.22 Pontcysyllte Su Kemerini ve Llangollen Kanalı ulaşım haritası (Caltopo, 2021)

Otobüs durakları ile su kemerini arasında 10-15 dakikalık yürüyüş mesafesi vardır. Chirk'ten gelen ziyaretçiler Pontcysyllte'de inerek 15 dakikalık yürüyüşle alana

ulaşabilmektedirler. Ruabon'dan gelen ziyaretçiler 10-15 dakikalık yürüyüş sonunda alana varabilmektedirler. Bisikletli ziyaretçilerin kullanımı için uygun olan Llangollen kanalı yanındaki yol ile Llangollen'den Chirk'e kadar kesintisiz erişim sağlanmaktadır. Farklı ulaşım araçlarıyla alana erişim sağlansa da otobüs durakları ile koruma alanındaki mesafenin uzak olmasından dolayı ulaşılabilirliğin yeterli olmadığı ve geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Şekil 3.23 Pontcysyllte Su Kemerİ yakın ulaşım haritası (Caltopo, 2021)

Görsel Bütünlük:

Su kemeri koruma alanının görsel bütünlüğünü sağlamak için tampon bölge oluşturulmuştur. Tampon bölgede yer alan konutlarda yapılacak herhangi bir müdahalenin görsel bütünlüğü bozmaması için yasal çerçeve hazırlanmıştır. Trevor Basin kasabası kanal projesinin yapılmasından sonra kurulmuştur. Yerleşim yerinde bulunan yapılar su kemerinin mimari kimliğine uygun olarak tasarlanarak kemerin görüntüsünü baskılayacak müdahaleler ile eklemelerden kaçınılmaktadır. Binalarda yapılacak müdahaleler kanunlar ve yönetmeliklerle denetlenerek kontrol edilmektedir.

Şekil 3.24 Trevor Basin ve Pontcysyllte Su Kemer (Llywelyn2000, 2016)

Algılanabilirlik:

Su Kemer'inin çevresinde yoğun yeşil alan ile genellikle iki ve üç kata sahip konut yapıları bulunmaktadır. Algılanabilirliği arttırmak için peyzaj düzenlemesi yapılmakta

ve çevre yapıların uygun olmayan eklentileri yıkılmaktadır. Tampon bölgede belirli kurallar doğrultusunda yapılaşmaya izin verilmektedir.

Güvenlik:

Su kemeri yerleşim yerine çok yakın olması, etrafında kamusal alanların bulunması ve yoğun turist ziyaretinden dolayı güvenlikle alakalı sorunlar nadiren olmaktadır.

Aydınlatma güvenliği doğrudan etkilediği için güvenlik başlığı altında incelenmiştir. Su kemeri koruma alanında ziyaretçi merkezi yakınında ve yaya köprüsünün üzerinde iki adet projektör alanı aydınlatmaktadır. Yerleşim yeriyle koruma alanı arasındaki yol kenarında sokak lambaları olduğu görülmektedir. Ancak koruma alanı içerisinde bulunan otoparktan gelen yaya yolunun tam olarak aydınlatılmadığı gözlemlenmiştir.

Sosyal Boyut:

Eğitim ve Farkındalık:

The Canal& River Trust topluluğu gelecek nesillerle bağların güçlenmesine yardımcı olmak için yerel okullarla çalışmalar, ziyaretler ve eğitim programları düzenlemektedir. Eğitim programlarında kullanılmak üzere ders içerikleriyle animasyon videoları üretilmiştir.

UNESCO adaylığı sürecinde yerel halk ile bilgilendirme toplantıları düzenlenmiş, anket yapılmış, talepleri ve istekleri öğrenilmiştir. Halkın miras alanının tasarımında ve yönetimde görev alması için çeşitli toplantılar düzenlenmekte, katılımını teşvik etmek amacıyla topluluk forumu kurulması planlanmaktadır. Düzenli olarak Pontcysyllte Su Kemeri çevresinde anma, toplanma günleri düzenlenerek halkın koruma alanını devamlı ziyaret etmesi ve aidiyet duygusunun gelişmesi hedeflenmektedir.

Farkındalığı arttırmak, eğitim vermek, arkeolojik alanın korunmasına katkı sağlamak amaçlı su kemeri ve çevresinde gönüllü bireyler görevlendirilmektedir. Bu

bireyler köprüyü tanıtmakta, koruma alanında çocuklara ve gençlere eğitimler vermekte gelen insanlara yardımcı olunmaktadır. Bu yaklaşım köprünün hem tanıtılmasına katkı sağlamakta hem de sosyal yardımlaşmayı teşvik etmektedir.

Şekil 3.25 Pontcysyllte Su Kemerı Koruma Alanındaki etkinlik (Our Picturesque Landscape-Team, 2019)

Etkinlikler:

11 millik koruma alanı ve çevresinde ziyaretçiler için Horseshoe Şelalesi, Llangollen İskelesi, Ty Mawr Parkı, Chirk Su Kemerı, Gledrid Köprüsü, Froncysyllte Kasabası, Whitehouses Tüneli gibi otuzdan fazla turistik yer vardır.

Koruma alanında ziyaretçiler bisiklet, yürüyüş, ata binme, balıkçılık, kano gibi pek çok açık hava aktivitesi yapabilmektedir (UNESCO, 2009). Tampon bölgede yılın belirli zamanlarında büyük çapta etkinlikler düzenlenmektedir. Llangollen Müzik Festivali'ne dünyanın dört bir tarafından ziyaretçiler katılmaktadır.

Llangollen Su Kanalı'ndan yılda 15 bin tekne geçmektedir. Kemerin Froncysyllte tarafında kalıcı olarak teknelerin demirlediği alanlar, tekne kiralama noktaları ve Chirk Kasabası'nda bir adet marina yer almaktadır (UNESCO, 2009).

Şekil 3.26 Pontcysyllte Su Kemerinin altındaki festival (Trevor Basin Visitor Centre, 2017)

Ekonomi:

Turizm yerel ekonomiye önemli katkı sağlamakta ve yerel istihdamı desteklemektedir. 2018 yılında Wrexham ekonomisine turizmin toplam 111 milyon, Denbigshire ekonomisine toplam 479 milyon sterlin katkı sağladığı tahmin edilmektedir.

Su kemeri ziyaretçi sayısı 2009 yılda 300 binden fazladır. Su kemeri ve koruma alanının çevresinde hediyelik eşya satan dükkanlar, kafeler, restoranlar, konaklama birimleri, tekne kiralama yerleri, mağazalar gibi ticari birimler yer almaktadır (ARCADIS, 2019).

Yönetimsel Boyut:

Yönetim Planı:

2012 yılında Dünya Mirası Alanı ve tampon bölge için Wrexham Borough Konseyi, Denbighshire County Konseyi ve Shopshire Konseyi tarafından planlama rehberi yayınlanmıştır. Rehberin amacı bütünlüğün sağlanarak arkeolojik alanının, yapıların ve peyzajın korunmasıdır. Rehber mevcut imar durumunda kısıtlamalara ya da değişikliklere izin vererek bölgeyi ve koruma alanını tehdit edebilecek müdahalelerden korur (Wrexham County Borough Council, vd., 2012).

Arkeolojik alanın yönetimi ve korunması amacıyla her on yılda bir yönetim planı hazırlanmaktadır. Yönetim planında yer alan yetkililerin görevleri, alanın fırsatları ve karşı karşıya olduğu tehditler, bunlara karşı alınabilecek önlemler, Dünya Miras Alanı vizyonu, hedefleri ve eylem planı yer almaktadır. Öncelikli hedefler Dünya Miras Alanını meydana getiren miras öğelerinin korunması, muhafaza edilmesi, olağan-üstü değer anlayışını geliştirmek, Dünya Miras Alanı'nın oynadığı rolü güçlendirmek, koruma alanını kentle bütünleştirerek insanların daha çok ziyaret etmesini sağlamak, sosyal aktiviteler gerçekleştirmek, yeni yatırımcıları çekmek ve koruma alanını mümkün olduğu kadar geniş kitlelerin erişimine açmaktır (ARCADIS, 2019).

Yönetim Kademelerindeki Yetkililerin ve Paydaşların Bilgi Sahibi Olması:

Arkeolojik alanın yönetiminde pek çok kurum eş güdümlü çalışmaktadır. 2019 yılında geliştirilen yönetim planı paydaşlar ve yerel topluluklarla beraber hazırlanmıştır.

Paydaşların ve yerel toplulukların temsilcileriyle çalıştaylar düzenlenmektedir. Stratejik kurul üyeleri her altı ayda bir toplanmaktadır. Toplantılarda durum analizi ve fikir alışverişi yapılmaktadır (ARCADIS, 2019). Dünya mirası mülkiyet ve tampon bölge sınırları yönetim otoriteleri tarafından bilinmektedir. Yerel yetkililer ve otoritelerin yeterli düzeyde farkındalığa ve bilince sahip olduğu tespit edilmiştir (UNESCO, 2013).

Llangollen Kanalı'nın sahibi Canal&River Trust'dur (UNESCO, 2013).Yönetimde görev alan kurumlar ve görevleri tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.1 Pontcysyllte Su Kemer ve Kanal yönetim çerçevesi (ARCADIS, 2019)

UNESCO Dünya Mirası Komitesi	Dünya mirası sözleşmesinin uygulanmasını teşvik eder
UK National Commission for UNESCO	UNESCO'nun geniş kapsamlı eğitim, bilimsel kültürel amaçlarını destekler UNESCO faaliyetleri için İngiltere'deki odak noktası
Department for Digital, Culture, Media and Sport	Dünya mirasıyla ilgilenen devlet kurumu Birleşik Krallık'ın Dünya Mirası Sözleşmesine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlar
The Welsh Ministers Cadw	Galler'deki dünya mirasından sorumlu
Historic England	Dünya Mirası yükümlülükleriyle ilgili Birleşik Krallık danışma kurulu
ICOMOS UK	Uluslararası kültürel danışma kurulu
World Heritage UK	İş birliği Temsilcilik
Pontcysyllte Aqueduct and Canal World Heritage Site Strategic Board	Yerel yönetimleri, danışmanları içerir
World Heritage Site Co-ordinator	Wrexham İlçe Belediye Meclisi Paydaşlar ve dağıtım grupları tarafından desteklenir

BÖLÜM 4

ÇALIŞMA ALANI: JUSTİNİANUS KÖPRÜSÜ

Kent çevresinde yer alan arkeolojik alanların kente entegrasyonunu incelemek amacıyla Justinianus Köprüsü arkeolojik alanı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Justinianus Köprüsü'nün mevcut durumu tanımlanmış ve alanda yapılan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın yürütülmesinde Sakarya Üniversitesi Sakarya Özel Koleksiyonu'ndan, alana ilişkin yayınlanmış kitap, makale, bildiri, tez, kazı raporu, alan analizleriyle kişisel fotoğraf arşivinden ve gözlemlerden yararlanılmıştır.

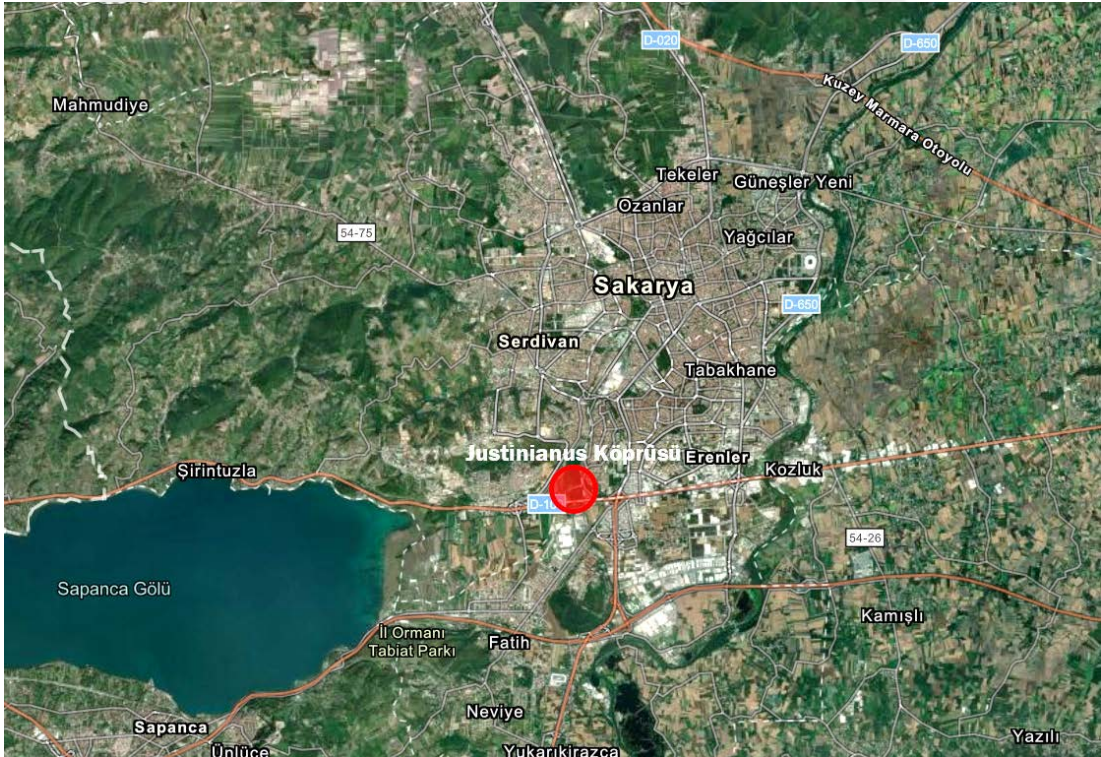
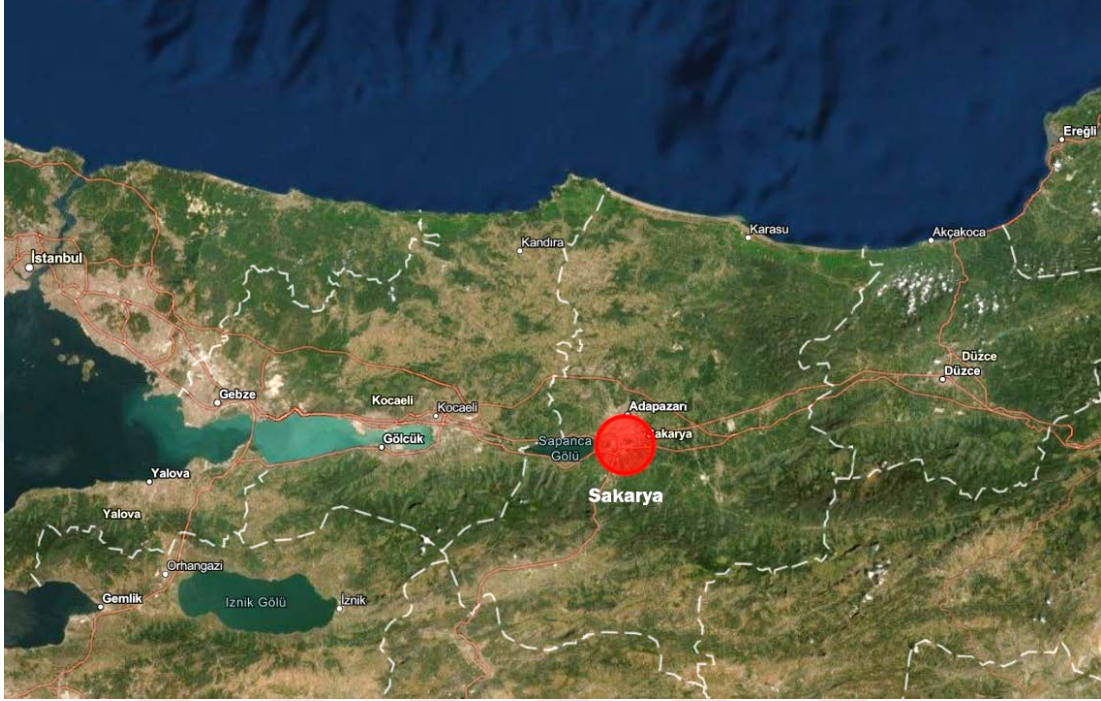
Çalışma alanı önceki bölümlerde belirlenen teorik ve metodolojik çerçeve doğrultusunda incelenmiştir. İlk yedi başlıkta Justinianus Köprüsü Arkeolojik Alanı ve çevresi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İnceleme sonucunda GZFT analizi yapılarak güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler belirlenmiştir. Entegrasyonun önemli adımlarından olan halkın farkındalığının ölçülmesi için anket çalışması yapılmıştır. Yapılan inceleme, anket ve analizler doğrultusunda köprünün kente entegrasyonu değerlendirilmiştir. Son bölümde örnek olarak incelenen Pontcysyllte Su Kemerli Su Kemerli ve Kanal alanı referans alınarak Justinianus Köprüsü'nün kentsel entegrasyonun sağlanması amacıyla öneriler geliştirilmiştir.

4.1 Coğrafi Konum ve İdari Yapı

Çalışma alanı olarak seçilen Justinianus Köprüsü Marmara Bölgesi'nde yer alan Sakarya ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Marmara Bölgesinin Kuzey Doğu kısmında yer alan Sakarya ilinin komşuları batıda Kocaeli, güneyde Bursa ve Bilecik, doğuda Düzce'dir. Sakarya Anadolu'yla Avrupa'yı birbirine bağlayan güzergâh üzerinde bulunmaktadır.

Sakarya'da önemli bir konumda yer alan Justinianus Köprüsü Sapanca Gölü'nün kuzeydoğusunda, Serdivan ve Adapazarı ilçelerinin ayrıldığı arakesitte, Adapazarı İzmit yolunun kuzeyinde, Sakarya merkeze yaklaşık beş kilometre uzaklıkta ve eski Sakarya Nehri yatağının en dar noktasında yer almaktadır (Özcan, 2015). Köprü

doğuda Alibey Tepesi, batıda Kavras ve Kölke Tepeleri arasında inşa edilmiştir (Yıldırım, 2008).

Şekil 4.1 Justinianus Köprüsü'nün haritadaki yeri (Esri, 2022)

4.2 İklim

Sakarya'nın kuzeyinde Karadeniz'in; batısında Marmara'nın bulunması sebebiyle nemli iklim görülmektedir. Sakarya'nın Marmara Denizi'ne yakın olan kısımlarında Marmara Bölgesi Termik Rejimi, Karadeniz kıyılarına yakın kısımlarda ise Karadeniz Termik rejimi görülmektedir. Adapazarı yarı nemli mezotermal iklim içerisinde yer almakta, yarı nemli ve nemli koşullar daha fazla olduğu gözlenmektedir. Yıllık sıcaklık ortalaması Adapazarı'nda 14.6°C'dir. 2000 yılından sonra belirgin bir biçimde sıcaklık artışları yaşandığı tespit edilmiştir (Ustaoglu, 2018).

4.3 Ulaşım

Sakarya ili stratejik konumu itibari ile geçiş noktası özelliğini ilk çağlardan beri korumaktadır. İstanbul'u Anadolu'ya demiryolu ve karayoluyla bağlamaktadır. Sakarya İstanbul'a yaklaşık 150 kilometre, Ankara'ya ise 300 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

Karayolu ulaşımı; Justinianus Köprüsü'nün yanından geçen D 100 karayolu, TEM otoyolu ve yeni açılan otoban İstanbul ile Ankara'yı birbirine bağlamaktadır.

Demiryolu ulaşımı; Sakarya Kenti'nde şehrin içinden geçen ADARAY hattı bulunmaktadır. Justinianus Köprüsü'nün altından geçen demiryolu şehir merkezine kadar gitmekte ve Arifiye ilçesinde son bulmaktadır. Hızlı tren ADARAY'ın son durağı olan Arifiye istasyonundan kalkarak İstanbul, Eskişehir, Ankara ve Konya illerine girmektedir.

Denizyolu ve havayolu ulaşımı yoktur. Karasu'da liman bulunmakta ancak sadece yük gemileri limanı kullanmaktadır. Havayolu ulaşımı İstanbul'da bulunan havalimanları aracılığıyla sağlanmaktadır.

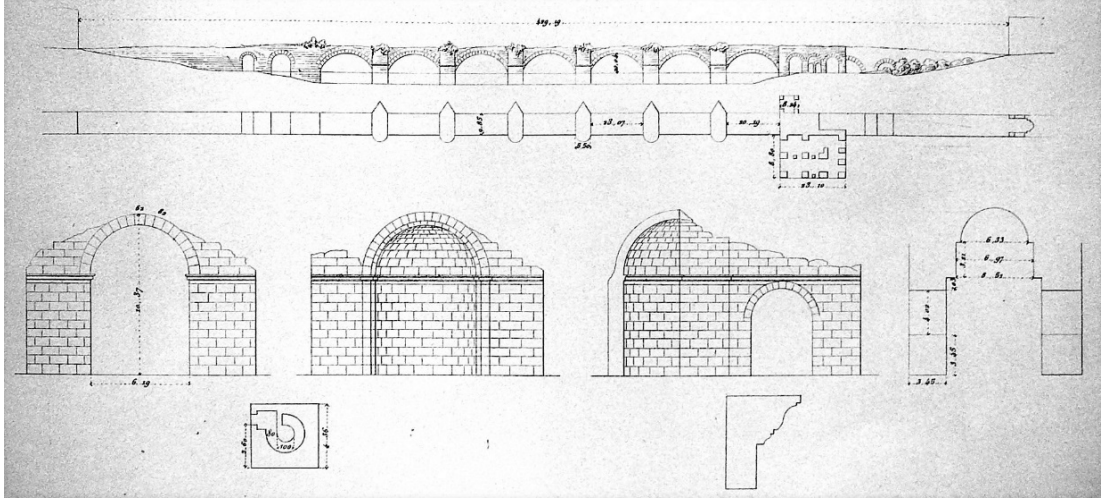
4.4 Köprünün Tarihi

Köprünün yapım tarihi ile ilgili pek çok farklı görüş vardır. Texier'e göre köprü 561 yılında tamamlanmış ve 13. Yüzyıla kadar Sakarya Nehri'ni aşmak için kullanıldığı tahmin edilmektedir (Texier, 1832). Whitby ise köprünün 562 yılında tamamlandığını söylemektedir (Whitby, 1985).

Şekil 4.2 1864 yılı Serdivan haritası (Fitzner, 1864)

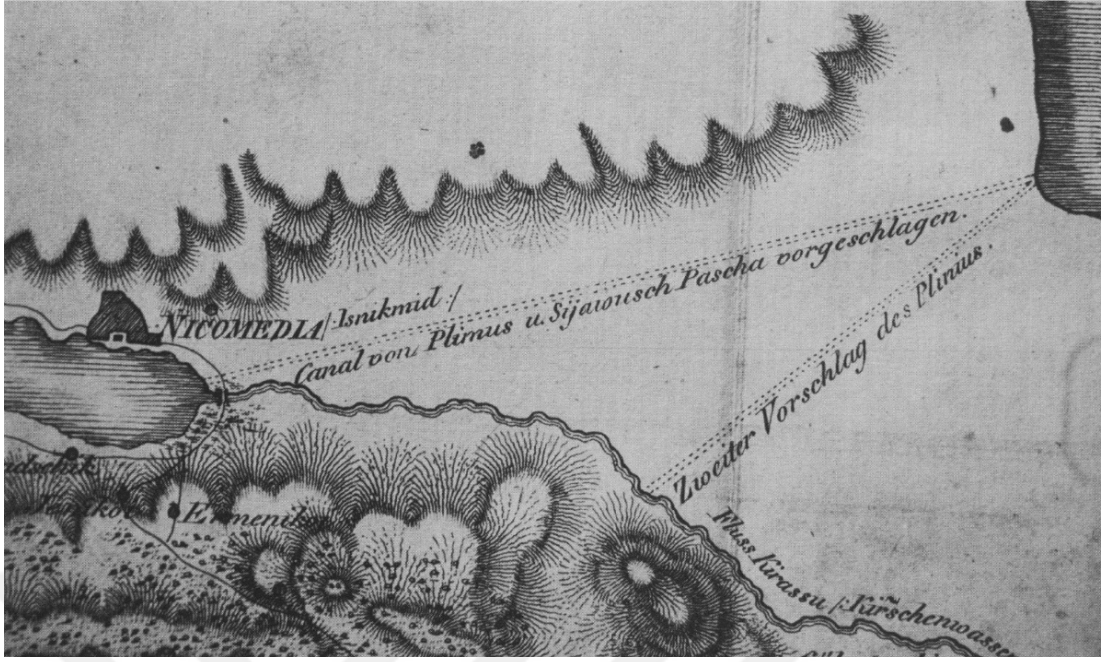
Köprü geçmişten günümüze kadar ondan fazla farklı isimle adlandırılmıştır. Çarksuyu Köprüsü, Sangarius Köprüsü, Justinyen Köprüsü, Namerd Köprüsü, Pontogephra Köprüsü, Sophon Köprüsü bu isimlerden bazılarıdır (Yıldırım, 2008).

Şekil 4.3 Köprü, zafer takı ve apsisli yapı (Laborde, 1838)

Köprünün inşasıyla ilgili iki görüş hakimdir. İlk görüşte Sakarya Nehri'nden karşıya geçmek için tasarlanmış ve yapılan ayakların genel kanının aksine yuvarlak kısmı suyun akış yönünde; diğer tarafında ise üçgen ayak kullanılmıştır. Bu duruma o dönemde inşa edilen bazı köprülerde de görülmektedir. Bazı kaynaklarda köprü ayaklarında girdap oluşmaması için mahmuzların akıntı yönünde yuvarlak diğer yönde üçgen şeklinde inşa edildiği belirtilmektedir (Tiryaki, 1998).

Procopius, De Afedicis kitabında İmparator Justinianus 'un eserlerinden bahsetmiş ve Justinianus Köprüsü'ne de yer vermiştir. Hızla akan, çok derin ve dünya yaratıldığından beri dokunulmadan duran Sakarya Nehri üzerine önceleri kayıkların birbirine bağlanmasıyla oluşturulan hareketli köprüler kurulduğundan ancak bağlanan iplerin koptuğundan sadece cesareti olanların geçtiğinden bahsetmiştir. Pek çok insanın suya düştüğünü ve boğulduğunu belirtmiştir. Sonrasında İmparator Justinianus 'un Sakarya Nehri üzerine bir köprü inşa edilmesini emrettiğinden ve çalışmalara başladığından söz etmiştir (Procopius, 1971).

Şekil 4.4 Plinius'un Sapanca Gölü ile Sakarya Nehri arasındaki bağlayan kanal önerisi (Froriep, 1866)

İkinci görüş ise köprünün Justinianus 'un Sapanca Gölü ile İzmit Körfezini birbirine bağlamayı düşündüğü kanal projesinin bir parçası olmasıdır. Projeye göre Sakarya Nehri'ni Adapazarı'nın etrafında dolaştırarak ırmağın yönünü Sapanca Gölü'ne doğru akacak şekilde değiştirip nehrin köprünün altından geçmesi ve daha sonrasında göle akması planlanmıştır (Moore, 1950). Ulaşım ve taşıma anlamında büyük kolaylıklar vadeden proje hiçbir zaman gerçekleştirilememiştir (Şahin, 1985). Projeye alakalı kesin bilgiler bulunmamakla birlikte köprüdeki mahmuzların yönünün bu anlayışa göre belirlendiği düşünülmüştür. Whitby bu projenin mahmuzların şekliyle açıklanamayacağını, yük taşıma için düşünülen güzergahın gemilerin seyrine uygun olmadığını söylemiştir (Whitby, 1985).

Köprünün üzerindeki taşlardan birinde aşağıdaki yazının yazdığı belirtilmiş olup günümüzde bu yazı ulaşmamıştır:

“Gururlu İtalya Hesperie'si gibi bütün İran Medlerini ve barbar kabileleri gibi azgın akışı şu kemerlerle kesilen Sakarya! Sen de şimdi egemen bir eserin esiri olarak akıyorsun ve önceleri isyankar, tutulamaz bir şey iken, şimdi aşınmaz bir taşın zoru altında yatıyorsun” (Balcıoğlu, 1952; Şahin, 2011; Texier, 1832)

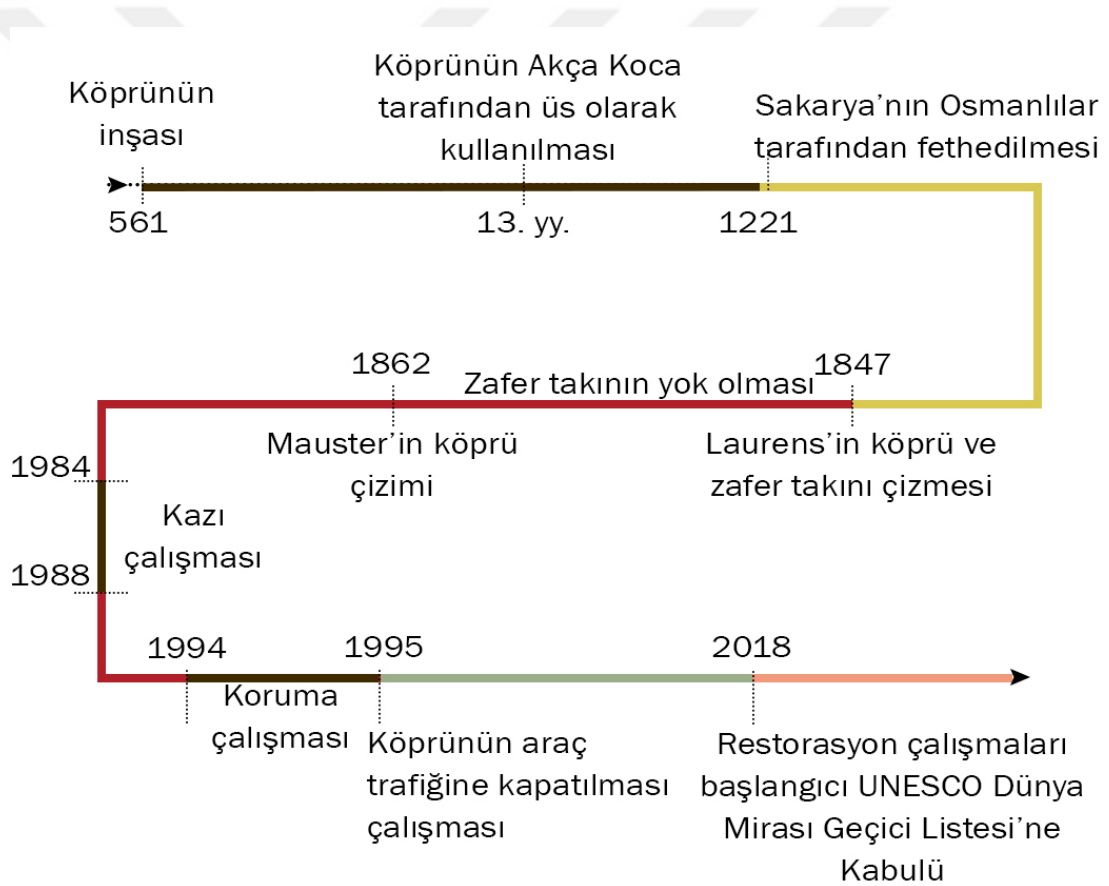
Şekil 4.5 Ressam Jules Laurens'in Beşköprü çizimi (Eyice, 1963)

Köprü'nün batı ucunda bulunan zafer takının 1847 ile 1862 yılları arasındaki bir tarihte yıkıldığı tahmin edilmektedir. 1847 yılında Ressam Jules Laurens'in çizdiği köprü resimde zafer takının yer aldığı görülmektedir. Fransız Gezgin M. Le Comte A. de Moustier'in 1862 yılındaki gezisinden aktardığı bilgilere göre 25 yıl önce mevcut olan zafer takının ortadan kaybolduğunu belirtmiştir. Dr. Edmund Naumann takın taşlarının yöresel liderlerden Hasan Paşa tarafından başka yapıların inşasında kullandığını söylemektedir (Narin ve Konukçu, 2013). Tuna'ya göre ise yapıdaki taşlar sökülerek Osmanlı Rus Savaşı (1877-78) sonrasında gelen göçmenler evlerini inşa etmek için taşları kullanmışlardır (Tuna, 2007).

Kısa süreliğine Justinianus Köprüsü Akça Koca önderliğinde Osmanlı askerlerine üs olarak hizmet etmiştir. Yapılan savaş neticesinde Osmanlı Sakarya'yı fethetmiştir. Sonrasında Adapazarı'nda yerleşim başlamış ve civar köylerin ekonomik katkılarıyla beraber bölge pazar haline gelmiştir (Narin ve Konukçu, 2013). Uzun yıllar köprü ve çevresi ormanlık alan olarak kaldığı bilinmektedir. Cumhuriyetten sonra göçmenler köprü'nün çevresine yerleşmiş ve 21. Yüzyıl başlarında şehrin gelişmesiyle yerleşim yerinde neredeyse boş alan kalmamıştır.

Köprüde ilk bilinen kazı çalışması 1984-1988 yılları arasında İzmit Müze Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda köprünün yıkılan zafer takının ayakları ortaya çıkarılmıştır (Üste, 2011).

Köprüde bilinen ilk bakım çalışması Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından 1990-1995 yıllarında yapılmıştır. Restorasyon çalışmasında döşeme yenilenmiş, parapet eklenmiş ve köprü trafiğe kapatılmıştır. 2018 yılından bu yana restorasyon çalışmaları devam eden parapetler eklenen ve taşıt yoluna kapatılan köprü uzun yıllar boyunca bakımsız kalmış ve sadece yöre halkının geçişi için kullanılmıştır. 2018 yılında köprü UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesine kabul edilmiştir.

Şekil 4.6 Justinianus Köprüsü zaman çizelgesi

4.5 Arazi Kullanım

Köprü şehrin güneyinde D-100 karayolunun yanında bulunmaktadır. Konut yapılarının çoğunlukta bulunduğu yerleşim yeri gelişmekte olan bir bölgedir.

Yapıların çoğu geçmiş yirmi yılda, diğer yapılar cumhuriyetten sonra inşa edilmiştir. Sakarya deprem bölgesi olduğu ve geçmiş yıllarda büyük depremler meydana geldiği için yapıların dört kata kadar inşa edilmesine izin verilmektedir. Deprem öncesi inşa edilen ve gecekondü yapıları bitişik nizam olarak, yeni yapıların çoğunluğu ayrıık nizam olarak inşa edilmiştir.

Köprünün doğusunda Maltepe Mahallesi, batısında Beşköprü Mahallesi, kuzeyinde Otuziki Evler Mahallesi ve güneyinde Arıfbey Mahallesi yer almaktadır. Maltepe Mahallesi'nde çoğunlukla konut yapılarıyla resmi kurum alanı, Beşköprü Mahallesinde konut, ticaret ve hafif sanayi yapıları, Otuziki Evler Mahallesinde konut yapıları, Arıfbey Mahallesi'nde ise sanayi tesisi alanıyla tarım arazileri bulunmaktadır.

Şekil 4.7 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı çevresindeki arazi kullanım haritası (Google, 2021)

Köprü'nün batısında bulunan 32 Evler Caddesi'ne kadar olan yerleşim yerindeki yapıların çoğu deprem öncesi yapılmış tek ya da iki katlı konut ve atölye yapılarıdır. Konut yapıları dağınık olarak bulunmakta ve neredeyse her konutun kendine ait bahçesi vardır. D100 karayoluyla yerleşim yeri arasında iki üç katlı oto tamir haneleri, küçük imalathaneler gibi hafif sanayi yapıları vardır. Yerleşim yerinde birkaç adet terkedilmiş yapı vardır. Bu yapılar görsel olarak alanın karakterine zarar vermektedir.

Çevre yolu ile köprü arasında kalan alanda yer alan fabrikanın lojmanları tek katlı yapılardır. Yoğun ve yüksek ağaç dokusuyla çevrili olduğu için lojman yapıları net bir şekilde görülememektedir. Lojman yapılarının doğusunda depolar ve atölyeler yer almaktadır.

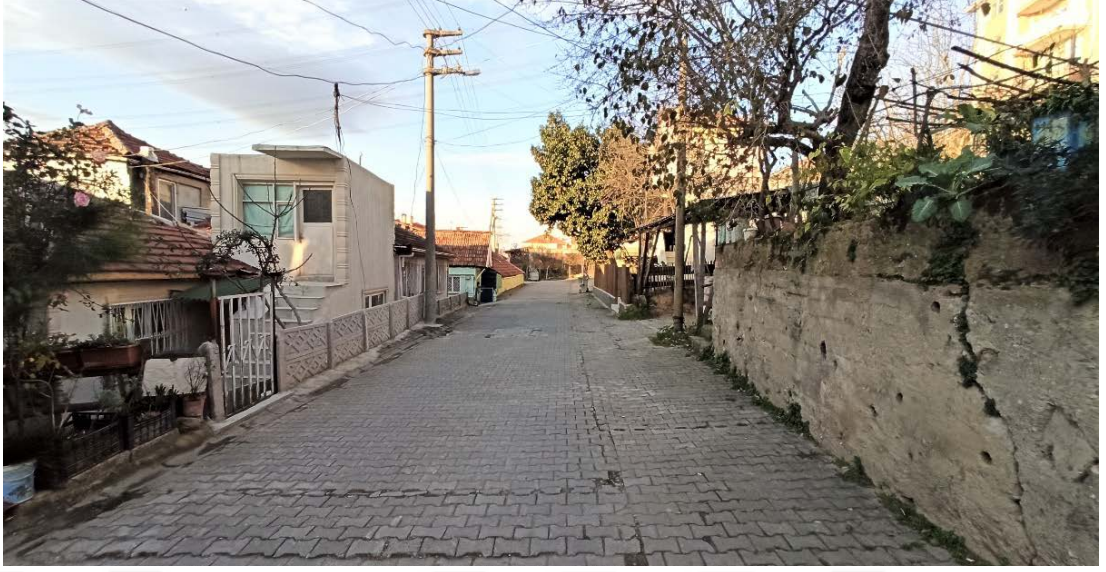

Şekil 4.8 Maltepe Mahallesi sokak görüntüsü ve bazı metruk yapılar (Kişisel arşiv, 2021)

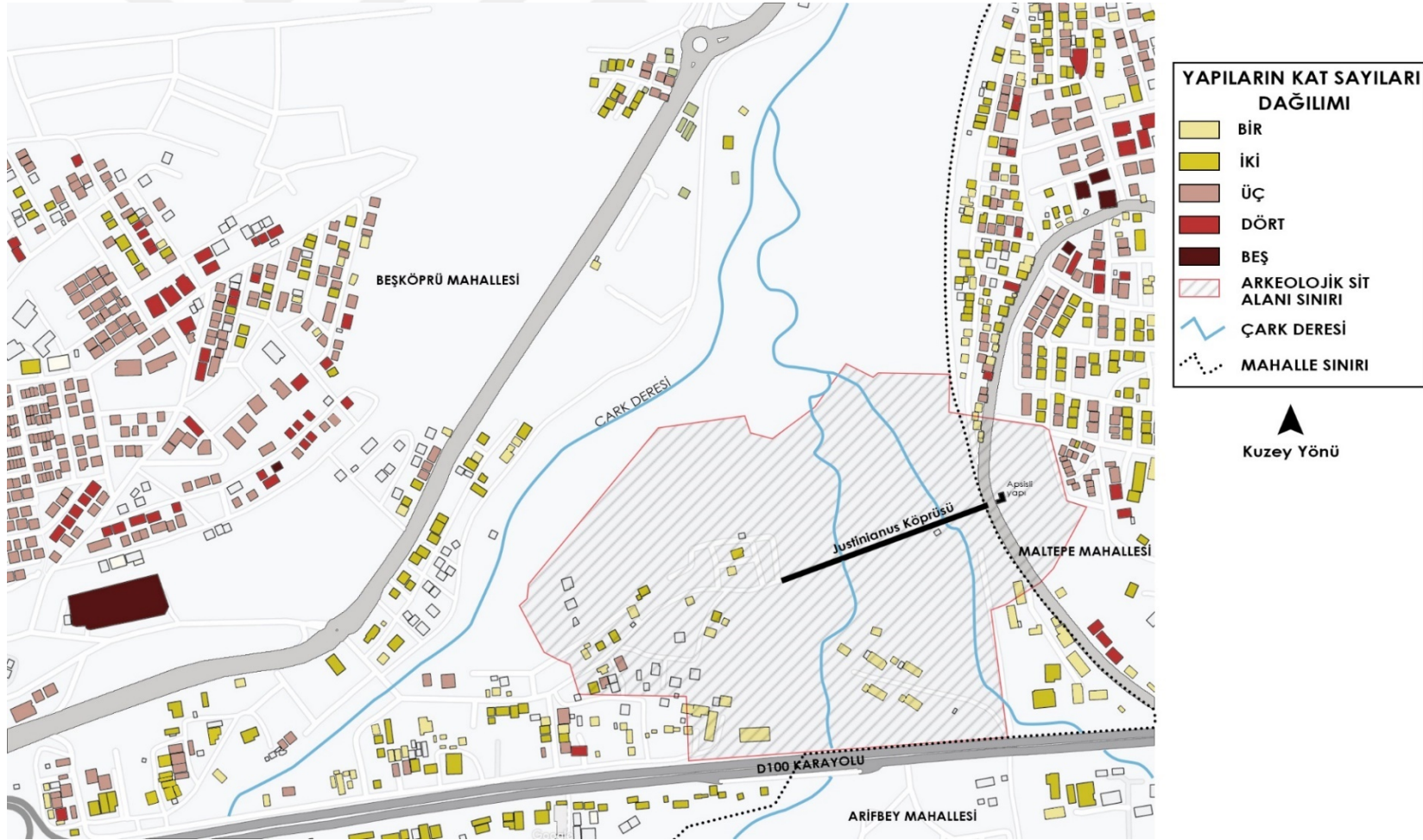
Şekil 4.9 Otuziki Evler Caddesi ile Justinianus Köprüsü arasındaki yerleşim alanının sokak fotoğrafları (Kişisel arşiv, 2021)

32 evler Caddesi'nin batısında genellikle yeni yapılmış üç ve dört katlı ayırık nizam apartman blokları bulunmaktadır. Yeni yapıların yanında deprem öncesi apartmanlar ve müstakil evlerde yer almaktadır. Alanda gerçekleştirilen analizler sonucunda yapıların çoğunun bakımlı ve iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 4.10 Maltepe Mahallesi sokak görüntüsü ve bazı metruk yapılar (Kişisel arşiv, 2021)

Apsisli yapı ile köprü arasından geçen yol Adapazarı Düzce yolunu Otuziki Evler Mahallesi ve Vagon Fabrikasına bağlamaktadır. Apsisli yapının kuzeyindeki yerleşim alanında genellikle üç katı geçmeyen yapılar mevcuttur. Yapıların çoğunluğunun yapısal durumlarının orta ve kötü durumda olduğu belirlenmiştir. Dış sıvası hiç yapılamayan, boyları dökülmüş, inşaat halinde terk edilmiş yapılar bulunmaktadır. Apsisli yapının bulunduğu tepede yer alan yapılar ise genellikle deprem öncesi yapılmış olan, iki ya da üç katlı, yapısal durumu iyi yapılar vardır.

Şekil 4.11 Justinianus Köprüsü Arkeolojik Alanı çevresi yapı kat sayıları dağılımı (Google, 2022)

Şekil 4.12 Justinianus Köprüsü Arkeolojik Alanı çevresi yapıların mevcut durumu (Google, 2022)

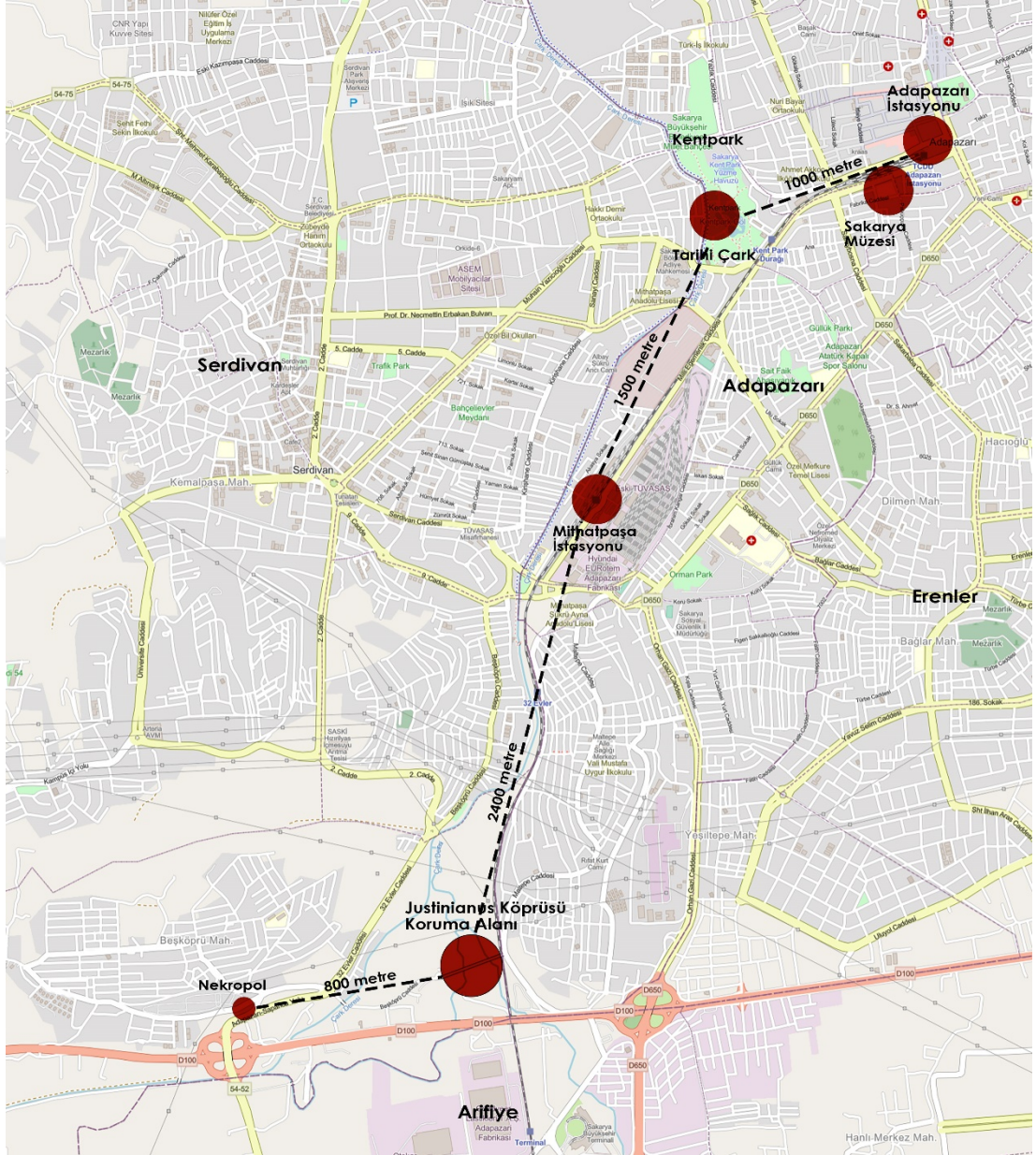
Köprünün çevresindeki konut bölgesinde yoğun bir yapılaşma dokusu bulunmamaktadır. Yapıların çoğunluğu 20. Yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Ortak bir tasarım anlayışı ve estetik kaygılar ile yapılmamışlardır. Bu durumun kentsel planlamanın olmaması ya da yapıların imarsız olarak inşa edilmesinden kaynaklı olduğu söylenebilir.

Çevredeki Diğer Arkeolojik Alanlar ve Tarihi Yapılar:

Köprünün doğusunda yaklaşık 800 metre mesafede Bizans ve Roma devirlerine ait nekropol alanı olduğu tespit edilmiştir. Ancak nekropol iskan alanı altında kaybolmuştur. Sakarya Müzesi tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda taş tuğla lahit kapakları, sanduka içerisinde sikkeler, mihlar vb. kalıntılar bulunmuştur. Alandan çıkan bazı parçalar Sakarya Müzesi'nde sergilenmektedir. Nekropol alanı 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir (E. Beksaç ve Ş. N. Beksaç, 2019).

Alanın kuzeyinde Kent Park'ın içerisinde halk tarafından bilinen Tarihi Çark Yeri almaktadır. Mevcut durumda tarihi çarkla köprü arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Ancak Çark Deresi boyunca devam eden yürüyüş aksındaki boşluklar tamamlandığında iki tarihi yapı birbiriyle kolayca bağlanabilir.

Kuzeyindeki diğer tarihi yapı ise Mithatpaşa Tren İstasyonu'dur. İstasyon 1899 yılında Osmanlı Anadolu Demiryolu hattına hizmet amacıyla inşa edilmiştir (Trains of Turkey, 2006). Justinianus Köprüsü'ne yaklaşık iki buçuk kilometre mesafededir. Günümüzde aktif olarak kullanılmaya devam edilen istasyon Sakarya'yı İstanbul ve Ankara'ya bağlamaktadır. İstasyonun yanında TÜVESAS fabrikası bulunmaktadır.

Şekil 4.13 Justinianus Köprüsü çevresindeki arkeolojik alanlar ve tarihi yapılar (Caltopo, 2021)

4.6 Mimari Özellikleri

Justinianus Köprüsü'nün üzerinde bulunduğu nehrin yatağı değişmesine rağmen yapısında önemli bir değişiklik olmamış; görsel, işlevsel ve fiziksel bütünlüğü korunmuştur. Ek yapılarından apsizli yapı ve su sarnıcı zamanla zarar görmüş ve zafer takı yok olmuştur. Köprü tarihi, estetik, fonksiyonel ve teknik değerini koruyarak yapı sisteminde ve malzemelerde önemli bir değişim olmadan bugüne kadar ulaşmıştır (UNESCO, 2018)

Dönemi için önemli mimari özelliklere sahip köprü yedi ana kemer üzerine kurulmuş, üç yüz elli yedi metre uzunluğa sahiptir. Eklentileriyle birlikte uzunluğu üç yüz yetmiş beş metreyi bulmaktadır. Genişliği kornişlerle on metredir (Özcan, 2015). Kesme taştan ve dolgusu moloz taşlarından imal edilmiş köprü kemerleri aynı yüksekliğe sahip dairesel formdadır. Ancak kemer açıklıklarının ölçüleri birbirinden farklıdır ve on dokuz buçuk ile yirmi üç buçuk metre arasında değişmektedir (Yıldırım, 2008).

Şekil 4.14 Apsisli yapı üzerinden köprünün fotoğrafı (Kişisel arşiv, 2017)

Köprünün doğu ucunda demiryolu bağlantısı için yeni bir kemer inşa edilmiş ve bu kemer köprüye bitişik bir şekilde yapılmıştır. Günümüzde kemerin altından Arifiye ilçesine giden ADARAY treni geçmektedir.

Şekil 4.15 Köprü ve ek yapıları (Google Earth, 2017)

Köprüyü tamamlayan beş ayrı birim vardır. Bunlar köprü, zafer takının ayak kalıntıları, apsisli yapı, tonozlu yapı, su sarnıcıdır.

Köprü:

Köprünün mimari ve taşıyıcı elemanları kemerler, kornişler, döşeme, korkuluklar, temeller, ayakları, tempan duvarları, çörtlenler ve süsleme elemanlarıdır. Temeller sıkıştırılmış harç kullanılmadan yığma molozdan, ayaklar horasan harçlı kumtaşı bloklarıyla kireçtaşından, döşeme çok köşeli geometrik formlu araları derzle doldurulmuş kalker taşlarından, restorasyon çalışmalarında eklenen korkuluklar traverten taş bloklardan inşa edilmiştir (Üste, 2011).

Köprünün toplam 14 ayağı, her iki cephede altışar selyaranı ve birer mahmuzu bulunmaktadır (Üste, 2011). Memba cephesinde yer alan selyaranlar yarım silindir, mansap cephesindekiler ikizkenar üçgen prizma, mahmuzlar ise farklı kenar uzunluklarına sahip üçgen prizma şeklindedir.

Şekil 4.16 Mahsap cephesinde yer alan mahmuz (Kişisel arşiv, 2018)

Şekil 4.17 Soldaki fotoğrafta köprünü mahsap cephesindeki üçgen prizma şeklindeki selyaran, sağdaki memba cephesinde bulunan yarım daire şeklindeki selyaran (Kişisel arşiv, 2018)

Apsisli yapı:

Apsisli yapı köprünün doğu ucunda bulunmaktadır. Köprü ile bağlantısını aktif olarak kullanılan karayolu kesmektedir. Erenler Tepesi'nin yamacına inşa edilmiştir. Arkası toprakla dolu etrafı ağaçlarla ve yeşil örtüyle çevrilidir. Yapı ayaklar, kemerler, duvarlar, kornişler, döşeme, kubbe ve tonozlu yapıdan oluşmaktadır.

Çapı altı buçuk, yüksekliği on iki metreyi bulan yarım küre şeklindeki apsisli yapıya bitişik tonozlu bir yapı bulunmaktadır. Apsisli yapının kuzey kısmında da tonozlu yapının olduğu ancak günümüze ulaşmadığı bilinmektedir. Geçmişte karşı kıyıya geçmek isteyen yolcuların bu iki tonozlu yapının içinden geçtiği ve buranın gümrük olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Şekil 4.18 Köprü üzerinden apsisli yapıya bakış (Kişisel arşiv, 2017)

Zafer takı:

Köprünün batı kısmında sadece ayak kalıntıları bulunan zafer takının yer aldığı düşünülmektedir. Laborde 1838 yılında zafer takının resmini çizmiştir. Zafer takında bulunan sarmal biçimdeki merdivenle kapının üzerine çıkıldığı belirtilmiştir. Zafer takının yüksekliği 10.37 metre, açıklığı ise 6.19 metredir (Texier, 1832).

Şekil 4.19 Zafer takı ayak kalıntıları (Google Street View, 2014)

Köprünün batı ucunda bulunan kalıntıların etrafına beton dökülmüştür. Günümüze ulaşamayan zafer takının temeller, ayaklar, ayakları birleştiren kemer ve duvardan oluştuğu tahmin edilmektedir. Güney kısmında yer alan ayağın yanında merdiven olduğu çizimlerde görülmektedir. Yapı malzemesi olarak ince yonu taşı kullanılmıştır (Üste, 2011).

Şekil 4.20 Laborde'nin zafer takı çizimi (Laborde, 1838)

Tonozlu yapı:

Köprüye bitişik olarak inşa edilmiş tonozlu yapının ayakları toprak altında kalmıştır. Birbirinden farklı açıklıklara sahip kemerlere ve asimetric forma sahiptir. Köprünün inşa edildiği zamanda olmadığı düşünülen yapı beş adet mekanın bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Ayaklar, kemerler, tonozlu yapı, duvarlar, kornişler ve

döşemeden oluşmaktadır. Yapımında malzeme olarak kalker cinsi ince yonu taşı kullanılmıştır (Üste, 2011).

Şekil 4.21 Tonoğlu yapı (Kişisel arşiv, 2018)

Sarnıç Yapısı:

Tonoğlu yapıya bitişik olarak bulunan sarnıç yapısının bir kısmı toprak altında yer almaktadır. Zemin katı iki adet beşik tonozla örtülen yapının üst katında büyük kısmı yıkılmış tuğla duvar yer almaktadır. Yapının alt kotu ve beşik tonozu kalker cinsi yonu taşından yapılmıştır (Üste, 2011).

Şekil 4.22 Sarnıç yapısı (Üste, 2011)

4.7 Köprü ve Eklerindeki Bozulmalar

Köprü ve eklerinde doğal ve insan eliyle yapılmış müdahalelerin sonucunda ortaya çıkan bozulmalar gözlenmiştir. Doğal bozulmalar depremler, köprünün altında akan nehrin verdiği zararlar, iklimsel olayların sonucu ortaya çıkan hasarlardır. İnsan eliyle ortaya çıkan bozulmalar ise zafer takının tahrip edilmesi, köprüden araç geçmesi amacıyla yapılan değişiklikler, geçen araçların verdiği zararlar, demiryolunun inşası ve tren geçişi sonucu ortaya çıkan hasarlar olarak sıralanabilir.

Doğal etmenlerden dolayı ortaya çıkan bozulmalar:

- Zamana bağlı ortaya çıkan fiziksel direnç kaybından kaynaklı malzeme ve yapısal bozulmalar,
- Nehir yatağının değişmesinden kaynaklı bozulmalar,
- Depremler sonucu strüktüründe ortaya çıkan hasarlar olarak sıralanabilir (Üste, 2011).

Şekil 4.23 Köprüyü saran bitki örtüsü (Kişisel arşiv, 2018)

Şekil 4.24 Apsisli yapının üzerindeki siyah lekeler (Kişisel arşiv, 2018)

İnsan Müdahalesi Sonucu Ortaya Çıkan Bozulmalar:

- Zafer takının taşlarının sökülerek başka yapılarda kullanılması,
- Köprünün üzerindeki spreyci boyayla yazılan yazılar ve ateş yakılması sonucu ortaya çıkan hasarlar,
- Köprü kemerlerinin altına dökülmüş moloz ve çöpler,
- Tonoğlu yapının köprüye bitişik yapılması sonucunda köprü ile birleştiği kısımdan kar ve yağmur suyu sızarak strüktürel hasara, kabuklanma, erime ve renk değişimine sebep olması,
- Köprünün mevcut eğiminin trafiğin akışının kolaylaştırılması için tempan duvarlarının yükseltilmesi ve bunun sonucunda özgünlüğün bozulması,
- Demiryolunun inşası amacıyla doğu ucuna yeni bir kemer eklenerek döşemenin uzatılması
- Demiryolu inşası amacıyla köprünün belirli kısımlarında kullanılan uygun olmayan inşaat malzemelerinin kullanılması,

- 1990-1995 yıllarından önce tarihi bilinmeyen restorasyon çalışmasında çimento harcı kullanılmasından dolayı ortaya çıkan renk değiştirme, hasar ve bozulmalar,
- 1995 yılı öncesi akan trafiğin bir sonucu olarak artan kullanım yükünün kemerlere, temellere ve ayaklara baskı yaparak zarar vermesi,
- 1995 yılı öncesi araçların köprü döşemesine verdiği tahribat (Köprü döşemesinin büyük kısmı 1990-1995 yılı arasında yapılan onarımda yenilenmiştir.),
- Apsisli yapı ile köprü arasındaki yoldan geçen araçların çıkardığı zararlı gazların karbon kirlenmeye yol açması,
- Doğu ucundaki kemerin 1995 yılından önce aşırı gerilmeden dolayı ortaya çıkan hasarlar olarak sıralanabilir (Özcan, 2015; Üste, 2011).

Şekil 4.25 Köprü üzerindeki spreylenmiş yazılar ve yanık izleri (Kişisel arşiv, 2018)

Şekil 4.26 Köprü kemerinin altına atılmış çöpler (Kişisel arşiv, 2018)

4.8 GZFT (SWOT) Analizi

Sit alanının, miras yapılarının özgün nitelikleri ve mevcut durumlarıyla ilgili yapılan etüt-analiz çalışmaları kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda GZFT analizi yapılarak güçlü ve zayıf yönleri, alanın geleceğini etkileyebilecek fırsatlar ve tehditler ortaya koyulmuştur.

Güçlü Yönler:

- UNESCO Dünya Mirası Aday Listesi'nde olması
- Özgünlüğün ve bütünlüğün korunmuş olması
- Ulaşım imkanlarının gelişmiş olması
- Köprüde koruma çalışmalarının yürütülmesi
- Köprünün sahip olduğu mimari ve yapısal özellikleriyle dönemini yansıtmaması
- Bizans köprü mimarisinin öğrenilmesinde önemli yeri sahip olması

Zayıf Yönler:

- Alanın kullanıma kapalı olması
- Yasa dışı çöp boşaltma, grafiti yazıları vb. istenmeyen davranışların gözlenmesi
- Köprünün doğu ucunda bulunan kemerin altından demiryolu hattının geçmesi
- Mülkiyetin bir kısmının kamuya ait olması
- Sunum ve yorumlamanın yapılmamış olması
- Kent içinden gelen bisiklet ve yaya yolunun köprüye ulaşmadan kesilmesi
- Herkes için erişilebilirliğin sağlanmamış olması
- Görsel bütünlüğün zayıf olması
- Restorasyon çalışmalarının planlanandan uzun sürmesi
- Halkın alan hakkında yeterince bilgiye sahip olmaması
- Yerel halkın arkeolojik alanın korunmasında ve tasarımında yer almaması
- Çevredeki metruk binaların güvenlik zafiyetine yol açması ve görsel kirliliğe sebep olması
- Çevredeki sanayi yapılarının görüntü kirliliği oluşturması
- Apsisli yapı ile köprü arasından araç yolu geçmesi
- Çevredeki yeşil alanların bakımsız olması
- Yüksek gerilim hatlarının alanın yakınından geçmesi

Fırsatlar:

- Farklı arayışların denendiği köprü günümüze kadar gelerek araştırmacılar için önemli bir kaynak sağlaması,
- Konumu itibarıyla kent çeperi olarak nitelendirilebilecek alanda bulunması ve geniş bir dere yatağına sahip olması köprünün şehrin keşmekeşinde kaybolmayarak çevresi için destinasyon olması,
- Köprünün altında bulunan dere yatağında yapılaşmanın olmaması, demir yolunun ve Çark deresinin alana sınır olmasından dolayı ortaya çıkan geniş boş

arazinin yerel halk ve turistler için pek çok farklı işlevde kullanılma potansiyeli,

- Konumu itibariyle şehrin ulaşım açısından önemli noktalarında birisi olması da köprünün günümüz koşullarında kullanımı açısından kolaylık sağlaması olarak sıralanabilir.

Şekil 4.27 Köprünün üzerinden kuzeye doğru bakış (Kişisel arşiv, 2018)

Tehditler:

- İklim değişikliklerinin sonucunda yapısal bozulmalar
- Turizmin sebep olabileceği olumsuzluklar
- Yeni yapılaşmanın fiziksel ve görsel baskı oluşturmaları
- Ekonomik kaygılardan dolayı ortaya çıkabilecek olumsuzlukların bütünlüğe ve özgünlüğe zarar vermesi
- Çevredeki sanayi sitelerinden gelebilecek zararlar

- Apsisli yapı ile köprü arasındaki yolun kaldırılmadığı durumda apsisli yapıya araçların çarpma ve alanı ziyaret eden insanlara zarar verme ihtimali gibi olumsuzluklarla karşılaşılabilir.

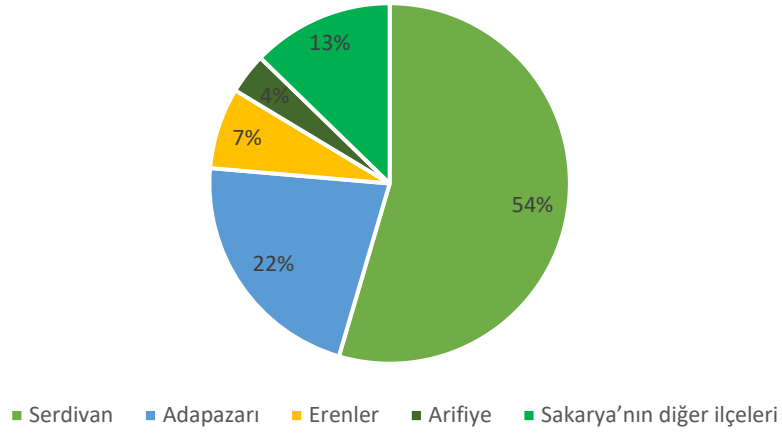
4.9 Farkındalık Anketi

Arkeolojik alanların korunmasında ve kentsel entegrasyonunda halkın farkındalığının önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. Farkındalığın ölçülmesi ve halkın arkeolojik alan hakkındaki görüşlerinin alınması amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda Sakarya’da yaşayan kentliler ile anket yapılarak arkeolojik miras farkındalığı, arkeolojik miras alanlarının neden korunması gerektiği hakkında bilgilerinin olup olmadığı, Justinianus Köprüsü’nün imajının kentlinin zihnindeki yeri ve kentlinin miras alanından beklentileri değerlendirilmiştir.

Tez kapsamında gerçekleştirilen anketin sorularının hazırlanması için literatür araştırması yapılmış ve 2002 tarihinde düzenlenen SUIIT Projesi kapsamında gerçekleştirilen anket incelenmiştir. Ankette hedef tarihsel mekânı kullanan kişilerin algı ve tutumlarının gücünü ölçebilecek bir araç geliştirilmiştir (Tweed ve Sutherland, 2007).

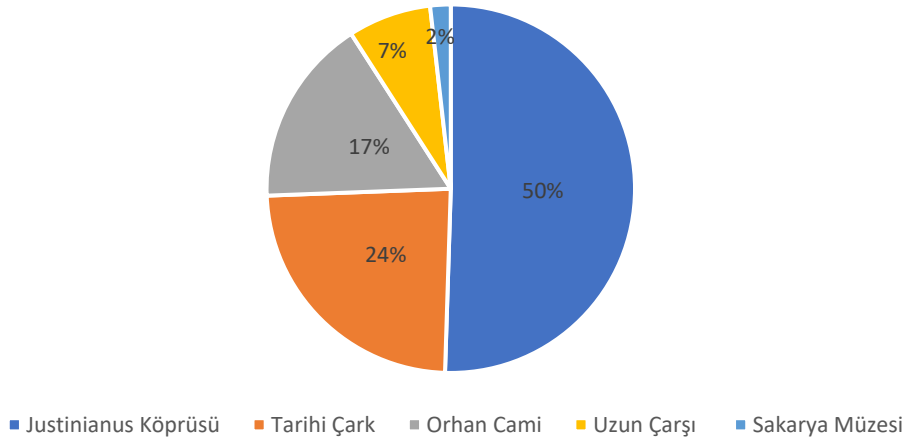
Farkındalık anketi iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ankete katılan katılımcıların kişisel özellikleri hakkında bilgi alınmıştır. Cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, ikamet durumu gibi farkındalık düzeyini etkileyebilecek katılımcı profilinin tespit edilmesi sonrasında, ikinci bölümde Justinianus Köprüsü hakkında sahip oldukları bilgiler, miras alanına ziyaret durumu ve miras alanlarına ziyaret sıklıkları hakkında cevaplar alınmıştır.

Anket sanal ortamda yapılmıştır. Kartopu örneklem metodu ile katılımcılara ulaştırılmıştır. Ankete Sakarya’da yaşayan 18 yaş üstü 110 katılımcı katılmıştır. Katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde yüzde 56’sının kadın, yüzde 44’ünün erkek olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 4.28 Katılımcıların yaşadıkları ilçeler

Katılımcılara Sakarya'nın hangi ilçesinde oturdukları sorulduğunda çoğunluğun Serdivan ve Adapazarı ilçesinde oturduğu tespit edilmiştir. Bunlar şehrin en kalabalık ilçeleridir ve köprü ikisinin arakesitinde yer almaktadır.

Şekil 4.29 Sakarya denilince akla gelen ilk tarihi eser

Sakarya denilince akla gelen ilk tarihi eserin Justinianus Köprüsü olduğu anket sonucunda belirlenmiştir. Bu sonuçtan köprünün kent hafızasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sakarya'nın yerleşiminden önce inşa edilen köprü kentli ve kent için önemli bir değer oluşturmaktadır.

Köprü Ziyaretçi Profili

Köprü 2018 yılında itibaren restorasyon çalışmaları dolayısıyla kapalı olmasına rağmen katılımcıların %58,7'si ziyaret ettiğini, %41,3'ü ziyaret etmediğini söylemiştir.

Aşağıdaki tablo incelendiğinde Adapazarı'nda yaşayan katılımcıların Serdivan'da yaşayanlara göre köprüyü ziyaret oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Serdivan'dan köprüye doğrudan toplu ulaşım imkanının Adapazarı'na göre kısıtlı olması bunun sebeplerinden birisi olabilir. Sakarya'nın diğer ilçelerinde yaşayanların köprüyü az ziyaret etmelerinin sebepleri köprünün merkez olmayan ilçelere uzak olması ve ulaşım imkanlarının kısıtlı olması, köprünün atıl durumda olduğu için ziyaretçileri etkileyecek aktivite ve etkinliklerin gerçekleştirilmemesi olabilir.

Tablo 4.1 Köprüyü ziyaret eden katılımcıların ikamet ettikleri ilçeler

İlçe	Bütün Katılımcılar	Köprüyü Ziyaret Eden Katılımcılar	Yüzde
Serdivan	60	32	53,33
Adapazarı	24	20	83,33
Erenler	8	7	87,50
Arifiye	3	2	66,66
Sakarya'nın diğer ilçeleri	14	3	21,43
Toplam	109	65	59,63

Köprüyü ziyaret edenlerin yaşları incelendiğinde en çok 50-59 yaş aralığındaki katılımcıların köprüyü ziyaret ettiği görülmektedir. Yaş aralığı ile ziyaret etme durumu arasında yapılan Chi-Kare testinin sonucu 0.05'ten büyük olduğu tespit edilmiştir. Chi kare testinin sonucu 0.05'ten büyük olmasından dolayı katılımcıların yaşlarıyla ziyaret etme durumu arasında doğrudan bir ilişkinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4.2 Köprüyü ziyaret edenlerin yaş aralığı

Yaş Aralığı	Bütün Katılımcılar	Köprüyü Ziyaret Edenler	Köprüyü Ziyaret Edenlerin Yüzdesi
18-24	29	12	41,40%
25-29	31	22	71,00%
30-39	21	13	61,90%
40-49	14	7	50,00%
50-59	9	7	77,80%
60 yaş ve üzeri	6	4	66,70%
Toplam	110	65	59,10%

Eğitim düzeyi ile köprüyü ziyaret etme durumu karşılaştırıldığında ankete katılan ilkökul ve ortaokul mezunlarının neredeyse tamamı ziyaret etmişken lisansüstü mezunlarının yarısından çoğu alanı ziyaret etmemiştir.

Tablo 4.3 Köprüyü ziyaret edenlerin eğitim düzeyi ve oranı

Eğitim Düzeyi	Bütün Katılımcılar	Köprüyü Ziyaret Edenler	Köprüyü Ziyaret Edenlerin Yüzdesi
İlkokul ve ortaokul mezunu	6	5	83,33%
Lise mezunu	25	14	56,00%
Yüksekokul mezunu	15	8	53,33%
Üniversite mezunu	51	32	62,75%
Lisansüstü mezunu	13	6	46,15%
Toplam	110	65	59,09%

Köprüyü ziyaret etmeyenlerin çoğunluğunun da Sakarya'daki ikamet sürelerinin 0-10 sene arası olduğu belirlenmiştir. Bu süre zarfında restorasyon çalışmalarının sürdüğü göz önünde bulunduğunda ankete katılanların çoğunun köprüyü ziyaret ettiği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte köprüyü ziyaret ile Sakarya'daki yaşam süresi arasında Chi-Kare testi yapıldığında yaşam süresinin ziyaretle ilişkili olduğu, uzun süredir yaşayanların köprüyü ziyaret oranının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

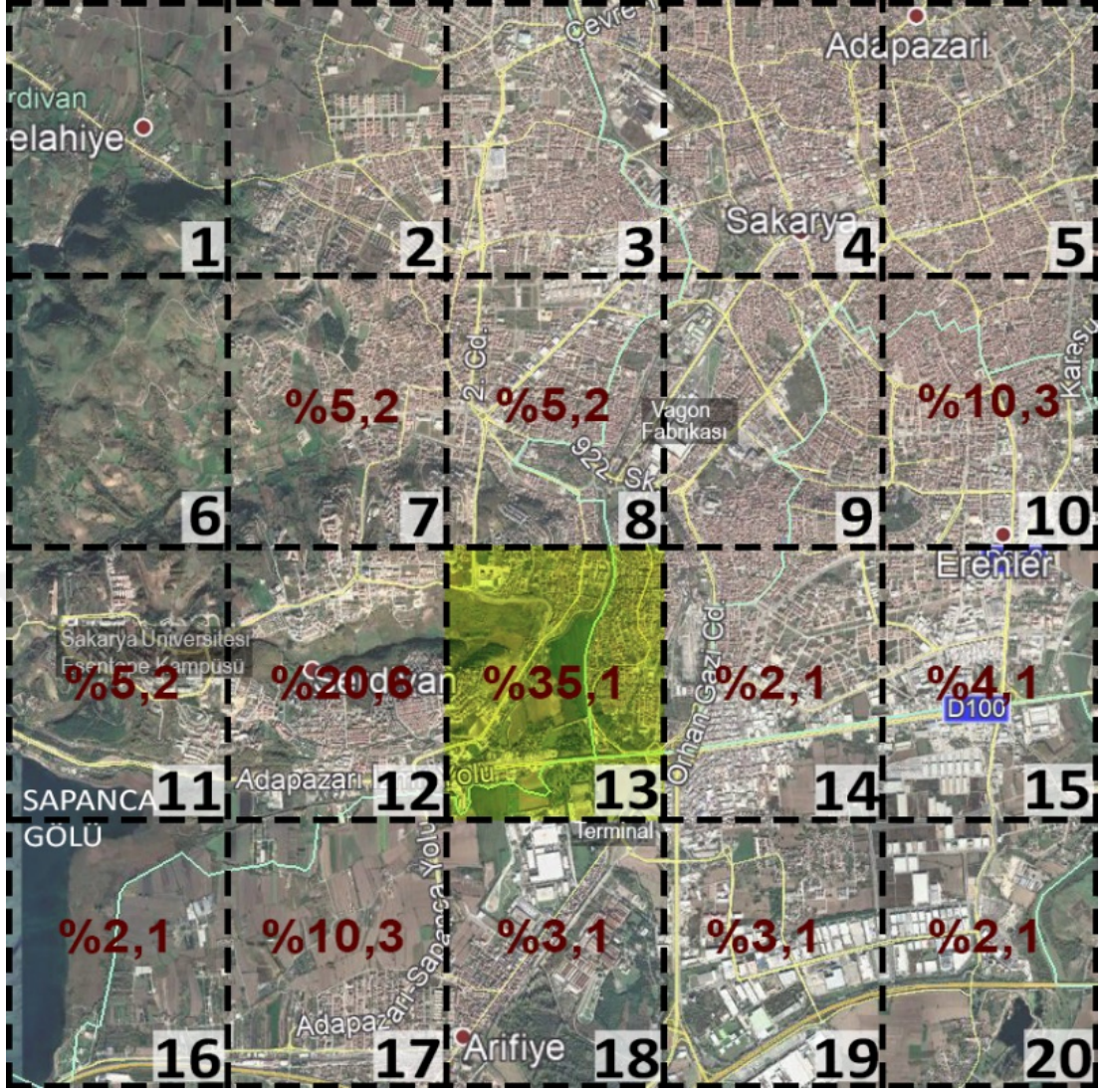
Tablo 4.4 Sakarya’da ikamet süresi ile köprüyü ziyaret durumu karşılaştırması

	Süre		Köprüyü Ziyaret Etme Durumu		Toplam
			Hayır	Evet	
Sakarya’daki İkamet süresi	0-10 sene	Sayı	26	15	41
		Yaşam Süresi Yüzdesi	63,4%	36,6%	100,0%
		Köprüyü Ziyaret Yüzdesi	59,1%	23,8%	38,3%
	11-20 sene	Sayı	4	5	9
		Yaşam Süresi Yüzdesi	44,4%	55,6%	100,0%
		Köprüyü Ziyaret Yüzdesi	9,1%	7,9%	8,4%
	21-30 sene	Sayı	9	25	34
		Yaşam Süresi Yüzdesi	26,5%	73,5%	100,0%
		Köprüyü Ziyaret Yüzdesi	20,5%	39,7%	31,8%
	31 sene ve daha uzun bir süredir	Sayı	5	18	23
		Yaşam Süresi Yüzdesi	21,7%	78,3%	100,0%
		Köprüyü Ziyaret Yüzdesi	11,4%	28,6%	21,5%
Toplam		Sayı	44	63	107
		Yaşam Süresi Yüzdesi	41,1%	58,9%	100,0%
		Köprüyü Ziyaret Yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%

Not: $\chi^2 = 15,04$, $p < 0.05$.

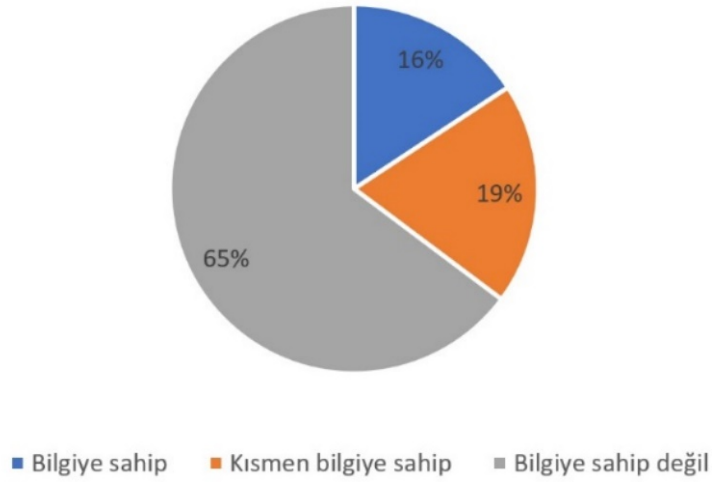
Ziyaretçilerin Köprü Hakkındaki Bilgilerinin Değerlendirilmesi:

Köprünün haritanın neresinde yer aldığı sorulduğunda katılımcıların %35,1’i doğru bilmiş, %31’i de doğru alanın çevresindeki alanları işaretlemiştir.

Şekil 4.30 Justinianus Köprüsü konum tahmini

Alanda yapılan çalışmalar hakkında bilginiz var mı sorusuna katılımcıların %64,2'i bilgisinin olmadığını, %19,3'ü kısmen bilgi sahibi olduğunu ve %15,6'sı bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Pek çok kez köprüyle ilgili yerel ve ulusal haber ajansları haber yapmasına rağmen bilgilendirmelerin yeterince etkili olmadığı görülmektedir.

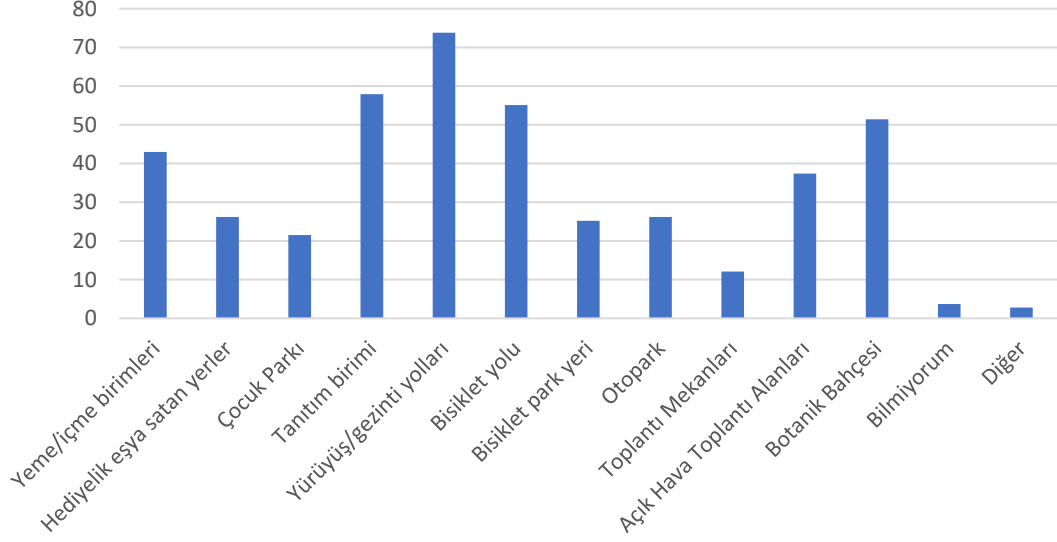
Şekil 4.31 Köprüde yapılan çalışmalar hakkında bilgiye sahip olan ve olmayan katılımcıların yüzdesi

Katılımcılara köprü çevresinde hangi birimlerin yer alması gerektiği sorusu sorulduğunda sırasıyla;

1. Yürüyüş/ gezinti yolları
2. Tanıtım birimi
3. Bisiklet yolu
4. Botanik bahçesi
5. Yeme/ içme birimleri
6. Açık Hava toplantı alanları
7. Otopark
8. Hediyeelik eşya satan yerler
9. Bisiklet park yeri
10. Çocuk parkı
11. Toplantı mekanları olarak cevaplamışlardır.

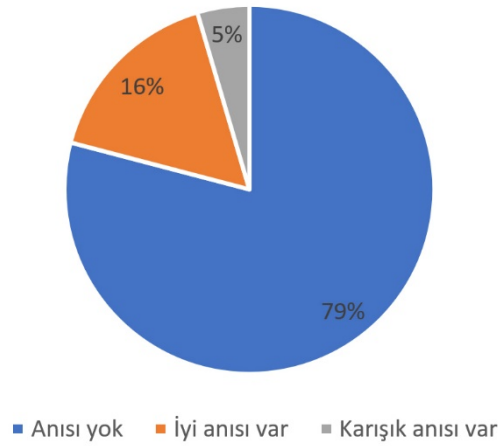
Yürüyüş ve gezinti yolu, tanıtım birimleri çoğunlukla ihtiyaç olarak görülmüştür. Hediyeelik eşya satan yerlerin az rağbet görmesinin sebebi alanının karakterine uygun olmayan biçimde tasarlanan ve yerleştirilen birimlerin insanları rahatsız ediyor olabileceği, miras alanlarının ticarethane gibi işlemeye başlaması, miras alanıyla ilişkisi olmayan ürünlerin satılması gibi pek çok sebebi olabilir. Hediyeelik eşyalar

alana gelen ziyaretçilerin ziyaretlerini hatırlatmaktadır. Bu da alanla olan bağı güçlendirebilir.

Şekil 4.32 Katılımcıların köprünün çevresinde olmasını istedikleri birimler

Katılımcıların %78,9'u alanda yaşadıkları bir anının olmadığını söylemiştir. Anının olmaması pek çok sebebe bağlı olabilir. Sebeplerden birisi köprünün restorasyon çalışmaları için kapatılmadan önce atıl durumda olmasından dolayı ziyaretçilerin köprüyü ziyaret ettiklerinde çok fazla zaman geçirmemeleri olabilir.

Şekil 4.33 Köprüde yaşanan anılar ve duygudurum grafiği

Anketin Değerlendirilmesi

Bu çalışmada halkın arkeolojik mirasın farkındalığını, Justinianus Köprüsü özelinde yerel halkın miras alanına ve miras alanında yapılan çalışmalara ilişkin bilgisini ölçmek hedeflenmiştir. Bunlara ek olarak halkın köprünün etrafında ne olmasını istedikleri sorulmuş ve ileride yapılacak çevre düzenlemesi için bilgiler elde edilmiştir.

Anket sonucuna göre katılımcıların Justinianus Köprüsü'nden haberdar olduğu, yarısından fazlasının köprüyü ziyaret ettiği ancak yapılan çalışmalar hakkında bilgi sahibi olmadığı anlaşılmıştır. Köprünün turizme kazandırılmamış olmasına rağmen ziyaretin fazla olması insanların köprüye ilgisinin olduğunu gösterebilir. Bununla beraber yaşadıkları anının olmaması her ne kadar köprü zihinlerinde yere sahip olsa da köprüyle bir bağ kurmalarını güçleştirmektedir.

4.10 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı Kente Entegrasyonunun Değerlendirilmesi

Üçüncü bölümde belirlenen kentsel entegrasyon boyutlarıyla Justinianus Köprüsü incelenmiştir. Geliştirilen puanlama sistemi ile değerlendirme yapılarak entegrasyon seviyesi ölçülmüştür.

Mekânsal Boyutu:

Arkeolojik Mirasın Mülkiyeti:

Justinianus Köprüsü, çevresindeki yapılar ve parseller korunması gerekli kültür varlığı ve eski eser olarak tanımlanmıştır. Köprünün ve ek yapıların mülkiyeti Karayolları Genel Müdürlüğüne aittir. Parsellerden bir kısmı hazine arazisine bir kısmı da özel şahıslara aittir. 1980 yılında Gayrimenkul Eski Eserler, Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 11789 yılında aldığı karar ile köprünün, 1989 yılında Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun aldığı 1900 sayılı karar ile miras yapılarının bulunduğu parsel ve çevresindeki parseller, Bursa TKTVKYK'nın 2004 yılında 10628 yılında aldığı karar ile çevre parsellerin bulunduğu alan Birinci Derece

Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir (Üste, 2011). Köprünün ve eklerinin mülkiyeti bulunduğu parsel kamuya ait ancak koruma alanının bir kısmı özel şahıslara ait olmasından dolayı köprünün mülkiyet durumu 2 puan ile derecelendirilmiştir.

İşlevsellik:

Justinianus Köprüsü yapıldığı zamandan itibaren yayaların karşı yakaya geçmesini sağlamıştır. Ancak köprünün ek yapılarının uzun süredir herhangi bir işlevi yoktur. 1995 yılı Sakarya Valiliği İl Trafik Komisyonunun aldığı kararla köprünün iki ucunda kot farkı oluşturularak araçların geçişine kapatılmıştır (Üste, 2011). 2018 yılında köprünün zafer takı, apsisli yapı, tonozlu yapı ve sarnıç yapılarının restorasyonu ve çevre düzenlemesi sebebiyle yaya geçişine kapatılmıştır. Mevcut durumdaki tek işlevin koruma ve restorasyon çalışması olduğundan dolayı köprünün işlevselliği 1 puan almıştır.

Arkeolojik Miras Alanının Tasarımı:

Justinianus Köprüsü'nde restorasyon çalışmaları başlamadan önce sadece köprünün ve eklentilerinin kısa tarihini ve mimari özelliklerini anlatan bilgilendirici tabela mevcuttur. Koruma çalışmaları kapsamında kapatılan köprüde herhangi bir tasarım unsuru bulunmadığı için belirlenen derecelendirme yöntemine göre 1 puan almıştır.

Sunum ve Yorumlama:

Köprüde ve eklerinde herhangi sunum ve yorumlama çalışması yapılmamıştır. Sunum ve yorumlamanın olmamasından dolayı belirlenen derecelendirme yönetimde köprü ve çevresi koruma alanı 1 puan almıştır.

Şekil 4.34 Köprü'nün batısında yer alan bilgilendirici levha (Kişisel arşiv, 2017)

Arkeolojik Mirasın Erişilebilirliği:

Justinianus Köprüsü'nün doğusunda yer alan kaldırımlar engelli bireylerin erişimine uygun değildir. Batısında herhangi bir kaldırım bulunmamaktadır. Ayrıca köprü araç trafiğine kapatıldıktan sonra köprü'nün iki yakasına basamaklar eklenmiştir. Eklenen basamaklardan dolayı engelli bireyler köprü üzerinden geçememektedir. Görme engelli bireyler içinde herhangi bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

Şekil 4.35 Köprü'nün batı ucundaki basamaklar (Kişisel arşiv, 2017)

Köprü'nün batı yakasından gidiş geliş tek yönlü olarak tasarlanan yolda belirli noktalarda çukurlar ve bozulmalar vardır. Belediyenin çöp kovaları yol üzerinde bulunmaktadır. Hem estetik olarak hem de araçların geçişini zorlaştırdığı için çöp kovaları problem oluşturmaktadır. Çevrede araçlar için otopark olmamasından dolayı araçlar yollara park edilmekte ve diğer araçların geçişine engel olmaktadır.

Maltepe girişinde yolun tek tarafında yaya kaldırımı vardır. Ancak kaldırım hem dar hem de görme engelli bireyler için uyarıcı yüzeylere sahip değildir. Bununla birlikte kaldırımın bitiminde rampa yer almadığı için tekerlekli sandalye kullanan bireyler kaldırımı kullanamamaktadır. Koruma çalışmalarından dolayı mevcut durumda yerel halk ya da turistler köprüyü kullanamamaktadır. Bundan dolayı erişilebilirlik 1 puan almıştır.

Şekil 4.36 Justinianus Köprüsü'nün doğu yakası cadde ve sokak görüntüsü (Kişisel arşiv, 2021)

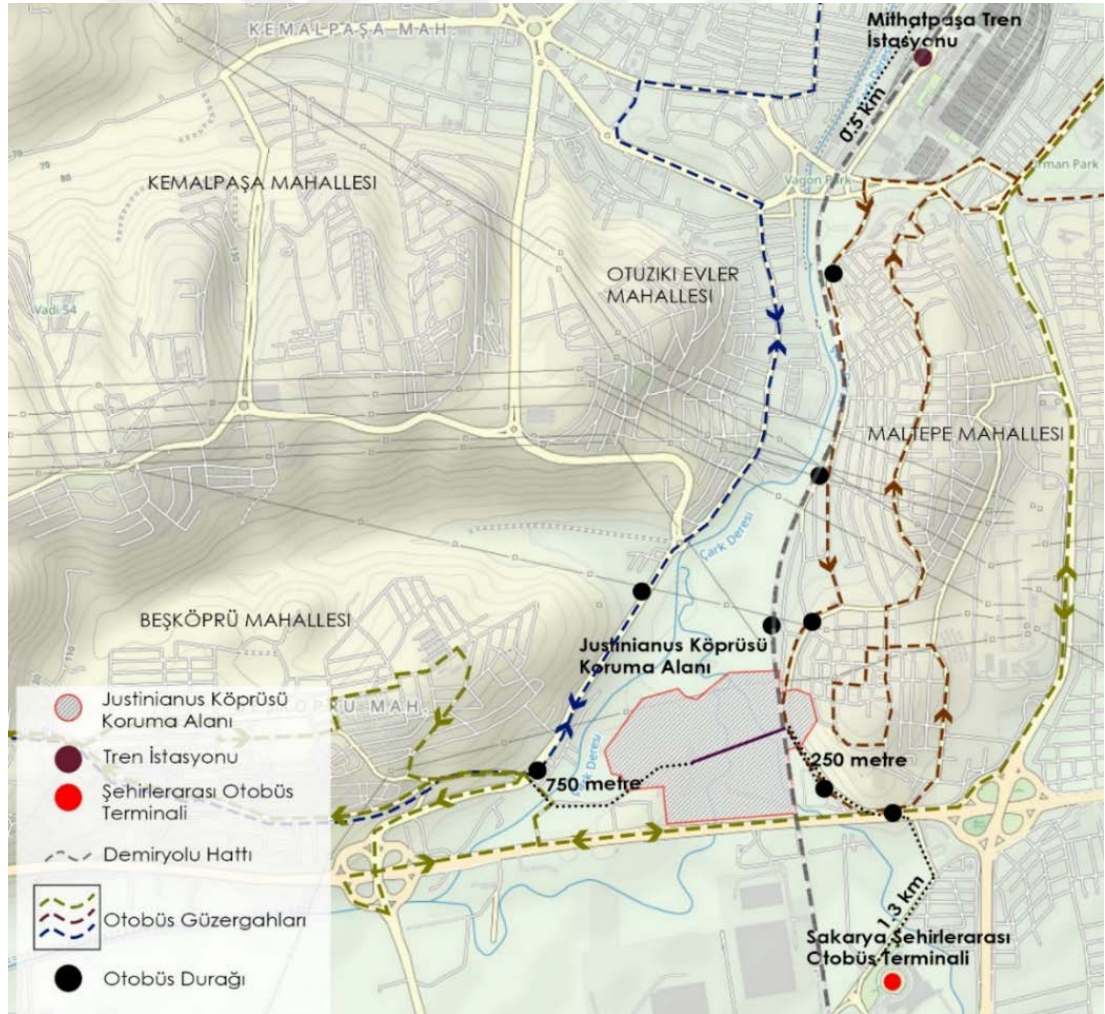
Mekânsal Boyutun Değerlendirilmesi:

Mekânsal boyut kapsamında incelenen mülkiyet, tasarım, sunum, yorumlama ve erişilebilirlik faktörleri önerilen yöntem ile derecelendirilmiştir. Derecelendirme sonucunda mekânsal boyut faktörlerinin ortalama 1.2 puan aldığı belirlenmiştir. Arkeolojik alanın kullanıma kapalı olması sebebiyle ziyaretçilerin ve yerel halkın köprüyü kullanamadığı ve mekânsal olarak kente entegre olamadığı tespit edilmiştir.

Çevresel Boyutu:

Ulaşılabilirlik:

Justinianus Köprüsü İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan D100 karayolundan iki yüz metre içeride yer almaktadır. Özel araçlarla ziyaretçiler kolaylıkla köprüye ulaşabilmektedirler. Toplu taşıma araçlarıyla şehir dışından gelmek isteyen ziyaretçiler Arifiye'deki otobüs terminalinde ya da Mithatpaşa istasyonunda indikten sonra şehir içi toplu taşıma araçlarıyla köprüye ulaşabilmektedirler. Köprü'nün doğu ucunda apsisle köprü arasından kara yolu geçmektedir. Otuz İki Evler Mahallesi'ne giden araçlar çoğunlukla bu yolu kullanmaktadır. Köprü'nün apsisli yapısının yaklaşık 350 metre güneyinde şehir merkezine giden minibüslerin durağı bulunmaktadır. Aynı zamanda apsisli yapının önündeki yoldan merkeze giden otobüsler de geçmektedir.

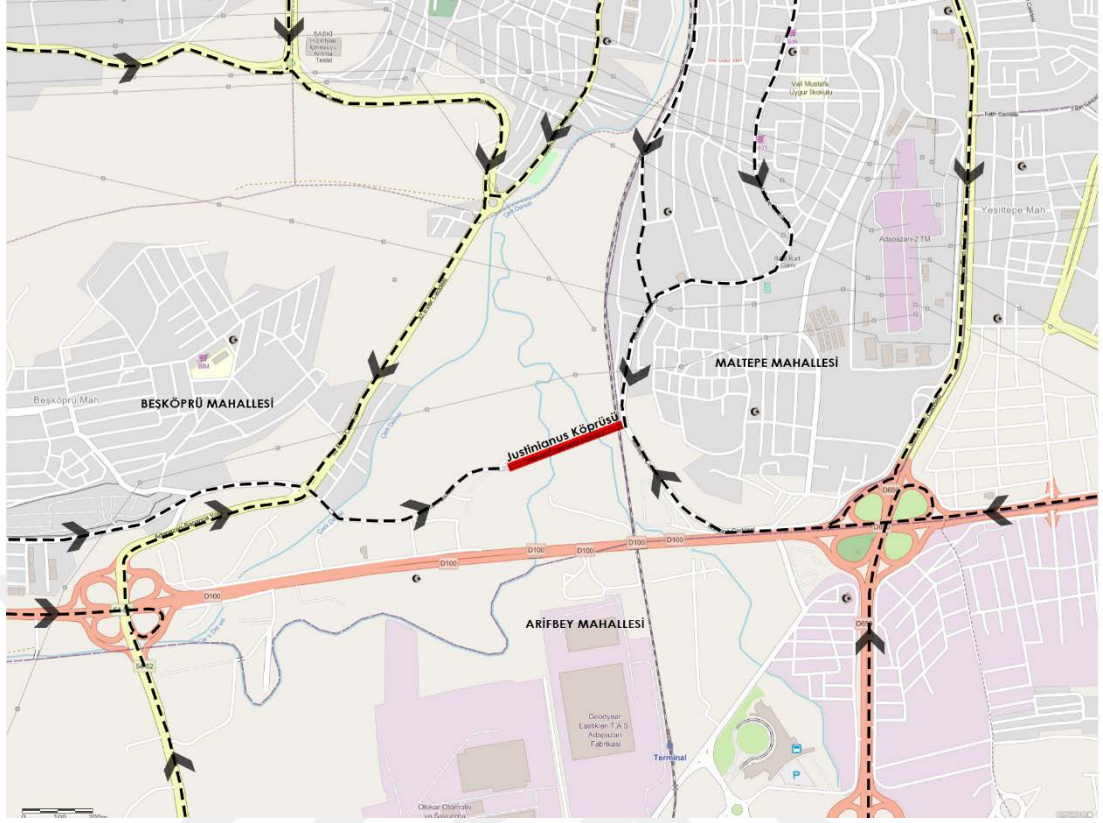
Şekil 4.37 Köprü çevresindeki toplu taşıma durakları (Caltopo, 2021)

Şehir içinde köprüyü ziyaret etmek isteyen kullanıcılar şehir merkezinden halk otobüsleriyle, minibüslerle ya da dolmuşlarla alana gidebilmektedirler. Kent meydanının yanındaki Donatım Durağından koruma alanına giden minibüsler kalkmakta ve doğrudan köprüye varmaktadır. Yaya ya da bisikletle alana gelmek isteyen kullanıcılar için kullanışlı ve kolay ulaşılan bir güzergah mevcut değildir. Toplu taşımayla ziyaret etmek isteyen kullanıcılar köprünün doğusunda 250 mesafede, batısında 750 metre mesafedeki duraklarda inerek alana yürüyebilirler. Trenle gelen ziyaretçiler için Mithatpaşa istasyonundan 500 metre yürüdükten sonra otobüse binerek alana ulaşabilirler. Şehirlerarası otobüs terminalinden doğrudan alana ulaşan belediyenin otobüsü mevcut değildir. Şehir merkezinde aktarma yaparak erişim sağlanabilmektedir.

Düzce istikametinden İzmit istikametine doğru gidildiğinde köprüye ait küçük bilgilendirici tabela yer almaktadır. Ancak boyutları itibari ile dikkatli bakılmadığında tabelanın fark edilmesi çok zordur.

Şekil 4.38 Beşköprü Mahallesi köprü yolundaki yönlendirici tabela (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 4.39 Köprüye özel araçla ulaşım güzergahları (Arcgis, 2021)

Justinianus Köprüsü'nün kente yakın bulunması ve pek çok ulaşım aracının koruma alanından geçmesinden dolayı toplu taşıma ve özel araçlarla ulaşımında avantajlara sahiptir. Ancak yaya kaldırımlarının yetersiz olması, bisiklet yolunun olmaması ulaşılabilirliği olumsuz etkilemektedir ve bunun sonucunda da ulaşılabilirlikten 2 puan almıştır.

Arkeolojik Mirasın Görsel Bütünlüğü:

Justinianus Köprüsü'nün çevresinde yeni yerleşim yerleri ve sanayi yapıları yer almaktadır. Konut yapılarının çoğu bir ila dört katlı beşik çatılı betonarme yapılardır. Maltepe Mahallesi'ndeki yapıların çoğunluğu kaçak, Beşköprü'deki yapıların ise eskiden inşa edilmiş olanların çoğu kaçak yeni yapılanlar imarlıdır. Görsel bütünlüğü olumsuz etkileyen koruma alanının güneyinde 1. Derece arkeolojik sit alanının içerisinde bir fabrikanın lojmanları, güneyde depolar, kuzeyde yüksek gerilim hatları, doğuda apsisli yapının etrafında bakımsız yeşil alanlar, batıda ise yıkılmaya yüz

tutmuş bahçe duvarları, atıl durumdaki kulübeler, hafif sanayi yapıları ve depolar yer almaktadır.

Şekil 4.40 Maltepe Caddesi (Kişisel arşiv, 2021)

Yerleşim alanındaki çarpık yapılaşmadan dolayı köprüyle çevrenin görsel bütünlüğü sağlanamamaktadır. Diğer taraftan köprünün kuzey ve güney aksında yerleşimin olmaması ve parsellerin çim yetiştiriciliği için kullanılması köprünün görseelliğine katkıda bulunabilmektedir.

Görsel bütünlük incelendiğinde köprünün unsurlarının bütünlük sağladığı ancak sit alanındaki metruk binaların ve kaçak eklentilerin bütünlüğü engellemesinden dolayı 1 puan almıştır.

Algılanabilirlik:

Justinianus Köprüsü apsisli yapı tarafında Maltepe Mahallesi ile arasında demiryolunun koruyucu çitleri ile ayrılmıştır. Çitlerin üzerine saran sarmaşık ve benzeri bitkiler köprünün algılanabilirliğini tamamen engellemektedir. Güney tarafta

ise yoğun ve büyük ağaçlar D100 karayolundan geçen araçların köprüyü görmelerini engellemektedir. Batı tarafından araçla ya da yaya olarak gelenler yolun kıvrımlı olması sebebiyle köprüye yaklaşık elli metre mesafe kaldığında köprüyü görebilmektedirler. Batı tarafında yer alan Otuziki Evler Caddesinden bakıldığında köprü rahatça algılanabilmekte ve okunabilmektedir.

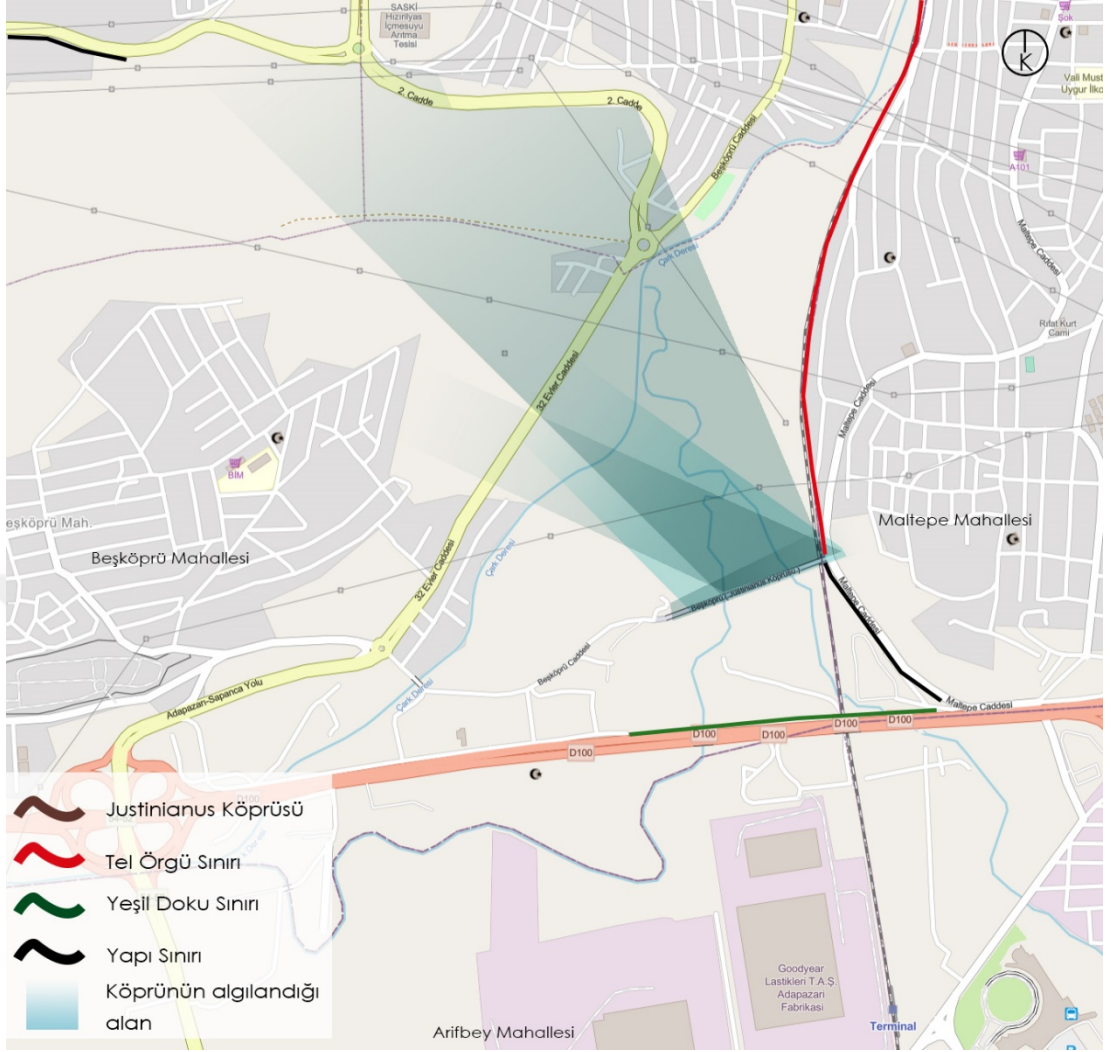
Köprünün algılanabilirliği tel örgü, yoğun bitki örtüsü vb. ile iki yönden kesildiği ancak konumundan dolayı uzak noktalardan bile görüldüğü tespit edilmiştir. Değerlendirmenin sonucunda 2 puan almıştır.

Şekil 4.41 Köprünün batı yakası sokak görüntüsü (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 4.42 Doğu kısımdaki tel örgü ve konut yapıları (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 4.43 Justinianus Köprüsü algılanabilirlik haritası (Arcgis, 2021)

Güvenlik:

Justinianus köprüsü etrafında her ne kadar yerleşim alanları bulunsa da ziyaretçi sayısı az olduğu ve geceleri yeterli aydınlatma sağlanmadığı için geçmişte güvenlikle zafiyeti yaşanmıştır. Köprünün üzerine grafitiyle yazı yazılması, köprüde ateş yakılması, kemerlerinin altına çöp ve moloz dökülmesi bunun sonuçlarındandır. Ancak günümüzde köprü koruma çalışmaları devam ettiği için güvenlik görevlileri tarafından korunmakta ve güvenlik zafiyeti oluşmamaktadır.

Köprünün geçmişte tam olarak korunmaması ve zarar görmesine rağmen günümüzde koruma çalışmalarının sürdürülmesinin etkisiyle yetkili kişilerin alanda

her zaman durduğu ve güvenlik zafiyetinin olmadığı tespit edilmiş ve güvenlik faktörü 3 puan almıştır.

Çevresel Boyutun Değerlendirilmesi:

Çevresel boyut kapsamında incelenen ulaşılabilirlik, görsel bütünlük, algılanabilirlik ve güvenlik faktörleri önerilen derecelendirme yöntemiyle değerlendirilmiştir. Ortalama 2 puan olan arkeolojik alan çevresel olarak kısmen entegre bir yapıya sahiptir. Görsel bütünlüğün zayıf olduğu ve geliştirildiği takdirde çevresel entegrasyonun güçlenmesi beklenmektedir.

Sosyal Boyutu:

Eğitim ve Farkındalık:

Geçmiş yıllarda köprü üzerinde çeşitli eğitim faaliyetleri düzenlenmiştir. Bu faaliyetler düzenli ve sürekli yapılmadığı için etkisi zayıf olmuştur. Halkın bilinçlenmesi için çalışmalar yürütülmüş olsa da tez kapsamında gerçekleştirilen anketin sonucu göz önünde bulundurulduğunda halkın köprü ve yapılan çalışmalar hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı açıkça görülmektedir. Ayrıca halkın koruma çalışmalarında yer almadığı tespit edilmiştir. Bilgi eksikliği halkın korumada katkısının olmamasına, koruma aşamalarına katılamaması ise aidiyet duygusunun gelişmemesine sebebiyet verebilmektedir.

Justinianus Köprüsü'nde geçmiş yıllarda bazı eğitim faaliyetleri gerçekleştiği ancak bu faaliyetler sınırlı bir kitleye hitap ettiği ve halkın koruma çalışmaları hakkında bilgisi olmadığı için 1 puan almıştır.

Şekil 4.44 Justinianus Köprüsü'nü ziyaret eden öğrenciler (Medyabar, 2018)

Etkinlikler:

Justinianus Köprüsünde 2018 yılında restorasyon çalışmaları başlamadan önce düzensiz olarak etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Film gösterimi, bisiklet gezileri, kitap okuma, kılıç kalkan gösterileri ve okul gezileri düzenlenen etkinliklerden bazılarıdır. 2018 yılında restorasyon çalışmaları başladıktan sonra sadece öğrenci gezileri düzenlenmektedir. Eğitim ve aktiviteler 1 puan almıştır.

Şekil 4.45 Justinianus Köprüsü üzerinde bisiklet gezisi (T.C. Sakarya Valiliği, 2014)

Ekonomi:

Köprünün mekânsal, çevresel entegrasyonu sağlanmadığından ve kullanıma kapalı olduğundan dolayı köprünün doğrudan ya da dolaylı olarak yerel ekonomiye katkısı yoktur. Ekonomi 1 puan almıştır.

Sosyal Boyutun Değerlendirilmesi:

Sosyal boyut kapsamında incelenen eğitim ve farkındalık, aktivite ve etkinlikler ortalama 1 puan almıştır. Sosyal olarak entegrasyonun sağlanmadığını, bunun temel sebebinin koruma alanının kapalı olmasından dolayı etkinliklerin ve eğitimlerin yapılamadığı söylenebilir.

Yönetsel Boyut:

Yönetim Planı:

Yerel yönetimler tarafından Justinianus Köprüsü ve ek yapıları arkeolojik alanının planlanmasına yönelik koruma amaçlı imar planı çizilmiş ve sit alanının sınırları belirlenmiştir. Röleve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış, alanın korunmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Ancak alana özgü yönetim planının olmadığı tespit edilmiş ve 1 puan almıştır.

Yönetim Kademelerindeki Yetkililerin ve Paydaşların Bilgi Sahibi Olması:

Justinianus Köprüsü koruma çalışmaları sistematik bir şekilde ilerlemektedir. Köprünün restorasyon işi Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından taşeron firmaya verilmiştir. Belirli zaman aralıklarında kamu kurum yetkilileri yapılan çalışmalar hakkında bilgi almak amacıyla koruma alanını ziyaret etmektedir. Justinianus Köprüsü Arkeolojik Alanı'nın yönetiminde görev alan kurumlar ve görevleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Yönetim kademeleri bilgi sahibi olduğu için 3 puan almıştır.

Tablo 4.5 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı yönetim çerçevesi

UNESCO Dünya Mirası Komitesi	Dünya mirası sözleşmesinin uygulanmasını teşvik eder.
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu	UNESCO faaliyetleri için Türkiye’deki odak noktası
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Dünya mirasıyla ilgilenen devlet kurumu Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasını sağlamak amacıyla tedbirleri almak, denetimini yapmak
Karayolları Genel Müdürlüğü	Tarihi köprüler, yollar vb. miras öğeleri ve alanlarıyla ilgilenen devlet kurumu Köprüleri bakımı, koruması ve restorasyonundan sorumludur.
Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Yalova illerine hizmet etmektedir. Korunması gerekli kültür varlıklarının ve sit alanlarının tescilini yapmak, tescilden sonra geçiş sürecini planlamak, uygulamaya yönelik kararlar almak vb. görevleri vardır.
KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Büroları)	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü tarafından Justinianus Köprüsü’ne ilişkin rapor hazırlanmıştır.
Sakarya Müze Müdürlüğü	Koruma aşamalarında yapılan çalışmaları denetlemek
Sakarya Serdivan Belediyesi	Çevre düzenlemesi, koruma amaçlı imar planı yapmaktan sorumlu yerel belediye.

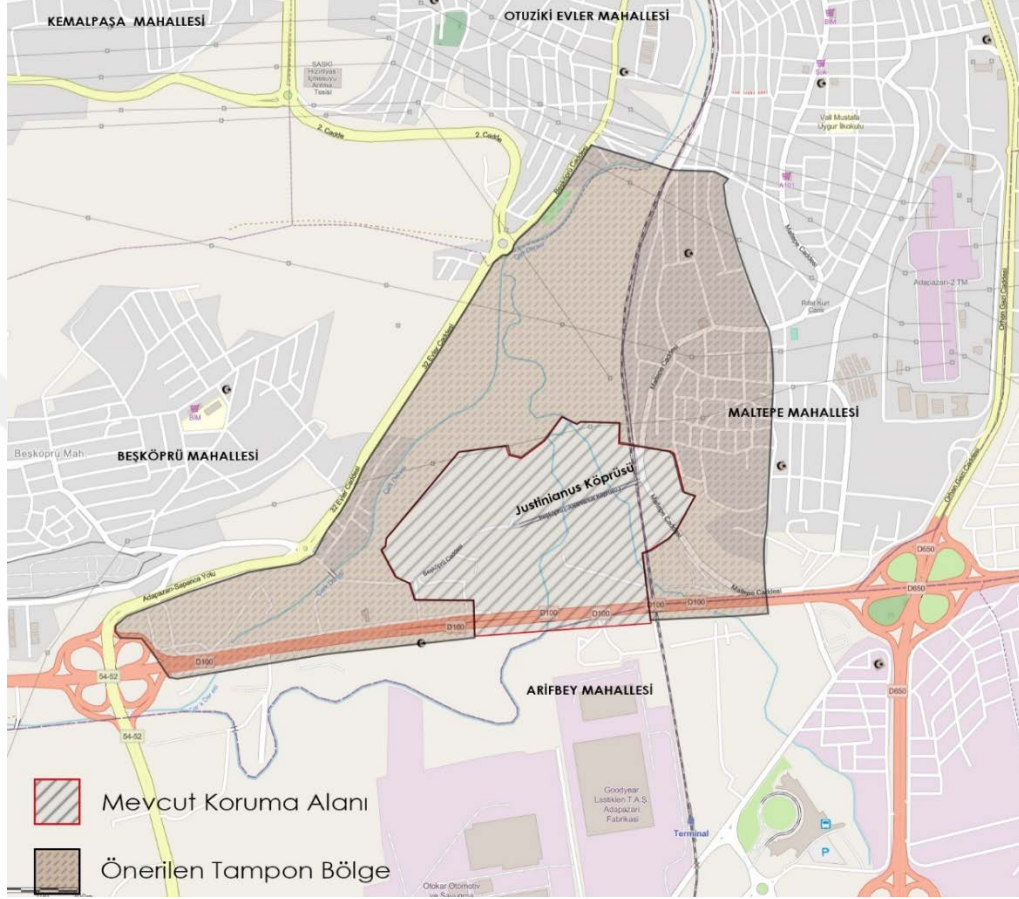
Yönetmel Boyutun Değerlendirilmesi:

Justinianus Köprüsünün yönetmel boyutu değerlendirildiğinde ortalama 2 puan aldığı görülmektedir. Korumanın sürdüğü alanda yönetim planının oluşturulması ve bu doğrultuda paydaşların bilgi sahibi olması, koordineli çalışmaların yürütülmesi amacıyla düzenli toplantı ve çalıştayların yapılması gerekmektedir.

4.11 Justinianus Köprüsünün Kente Entegrasyonu İçin Öneriler

Arkeolojik alanların kente entegrasyonunda pek çok farklı değişken vardır. Bunlar konumuna, karakterine göre farklılaşabilmektedir. Yapılan literatür taraması ve alan analizleri sonucunda köprünün kente entegrasyonunda bir dizi müdahale yapılması gerektiği tespit edilmiştir.

Öncelikle köprüdeki bilimsel ve koruma çalışmalarının tamamlanıp halkın ziyaretine açılması entegrasyonun gerçekleşmesi için en önemli adımdır. Hem iki mahallenin birbirine bağlanması hem de halkın köprüyü ziyaret etmesi için gereklidir.

Şekil 4.46 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı ve önerilen tampon Bölge haritası (Arcgis, 2021)

Köprünün kent ile entegrasyonunun güçlendirilmesi için Pontcysyllte Su Kemerini örneğinde olduğu gibi tampon bölge belirlenebilir. Tampon bölge koruma alanının sunumu, yorumlanması, mekânsal, sosyal, görsel ve ekonomik entegrasyonunun sağlanmasında önemli bir role sahiptir.

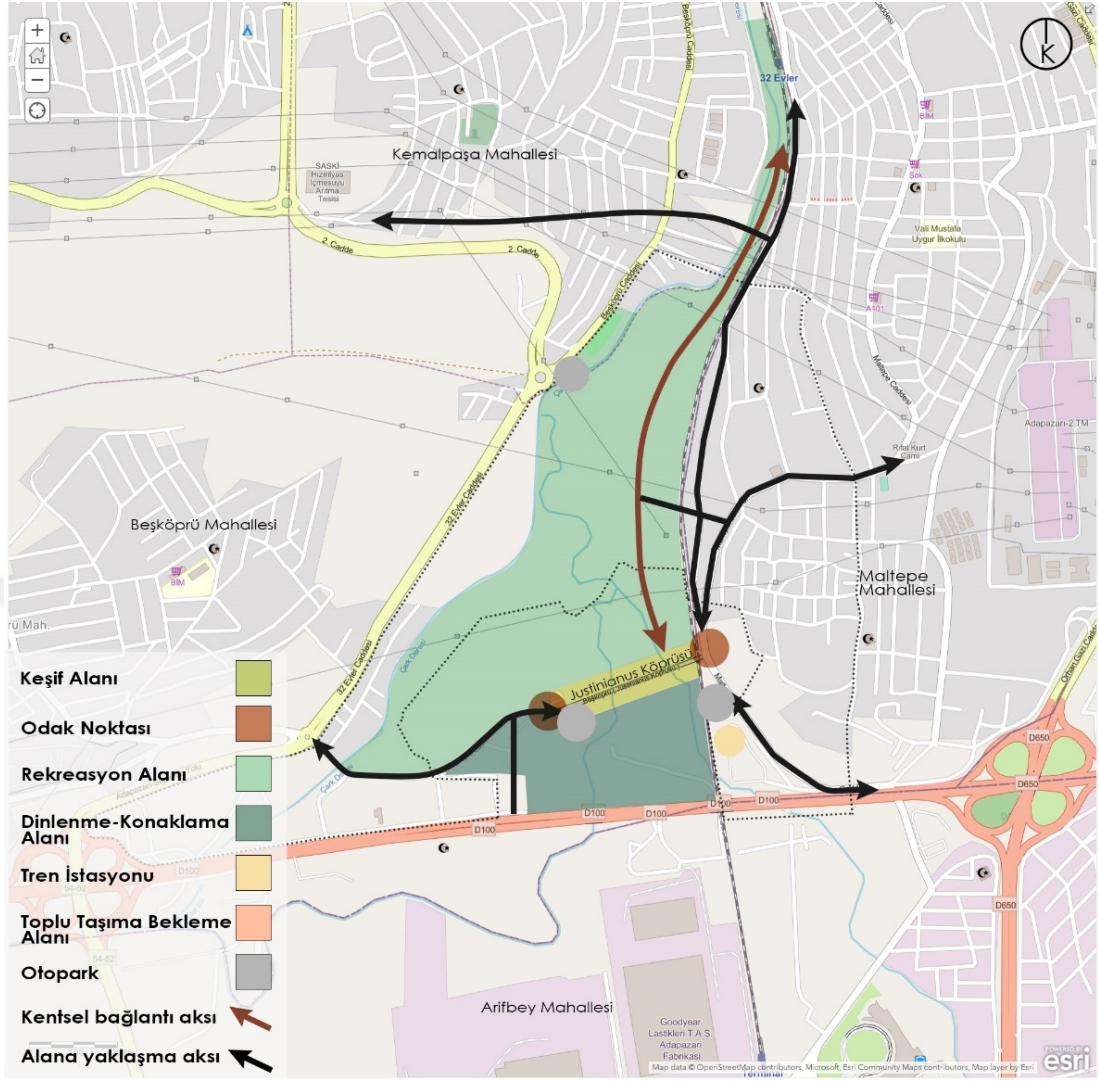
Önerilen tampon bölge koruma alanına gelen ziyaretçilerin güzergahları, kentsel bağlantılar ve görsel ilişki göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Doğuda yeni Sakarya girişi, batıda tepenin en yüksek noktası, güneyde D100 karayolu, kuzeyde ise şehrin yeni girişine kadar olan alan sınırları oluşturmaktadır.

Mekânsal bütünlüğün sağlanmasında erişilebilirlik önemli rol oynamaktadır. Çark Deresi'ne uygun yerlere yaya köprüleri inşa edilmesi, tren yolunun kaldırılarak Maltepe Mahallesi'ne erişimin kolaylaştırılması, köprünün çevresine yaya yollarının yapılması erişilebilirliğin sağlanması için ilk müdahalelerdir.

Köprünün doğusundan geçen tren yolu köprüye gün geçtikçe daha çok zarar vermektedir. Tren yolu güzergahının değiştirilmesi hem köprünün daha fazla zarar görmemesi hem de Maltepe Mahallesi'nin koruma alanıyla arasındaki sınırın kalkması için zorunlu bir müdahaledir. Demiryolu kalktığında mekânsal ve görsel entegrasyon çok daha kolay sağlanabilecektir.

Koruma alanının kuzeyinde yapılan tarım faaliyetleri her ne kadar doğrudan alana zarar vermese de mekânsal entegrasyonun zayıflamasına sebep olmaktadır. Tarım faaliyetlerinin yapıldığı alan halkın kullanımına açılarak rekreasyon alanlarına dönüştürülebilir. Ayrıca bu alanın halkın kullanımına açılmasıyla Kent Park'tan gelen bisiklet ve yaya güzergahı daha kolay bir şekilde koruma alanına entegre edilebilir.

Mekânsal entegrasyonun sağlanması adına koruma alanında bir dizi öneri geliştirilmiştir. Öneriler Keşif alanı, odak noktası, rekreasyon alanı, dinlenme ve konaklanma alanı, apsisli yapı önünden geçen yolun kaldırılması, toplu taşıma araçları son durağı, otopark, kentsel bağlantı aksı, alana yaklaşma aksı, hafif raylı sistem istasyonu başlığı altında incelenmiştir. Öneriler leke çalışmasıyla haritada gösterilmiştir.

Şekil 4.47 Justinianus Köprüsü Koruma Alanı master plan ön çalışması (Arcgis, 2021)

Keşif Alanı:

Köprünün tüm özellikleriyle keşfedildiği, kemerlerin altında, köprünün üstünde, yürüdüğü ve ziyaretçilerin köprü hakkında deneyime dayalı detaylı bilgiler edindiği bir alan olarak tasarlanabilir. Keşif alanı koruma ilkeleri doğrultusunda tasarlanmalı ve köprüye ziyaretçilerin zarar vermemesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

Odak Noktası:

Yerel halkın ve turistlerin köprüyle karşılaştıkları ilk yer olan odak noktaları toplanma, buluşma ve ön gösterim alanları olarak planlanabilir. Bu alanlarda

yönlendirici, bilgilendirici tabelalar ve hizmet birimleri yer alabilir. Ayrıca bu noktalarda ihtiyaç duyulması halinde kazılarda çıkarılan arkeolojik varlıkların sergilenebileceği uygun ortamlar oluşturulabilir.

Rekreasyon Alanı:

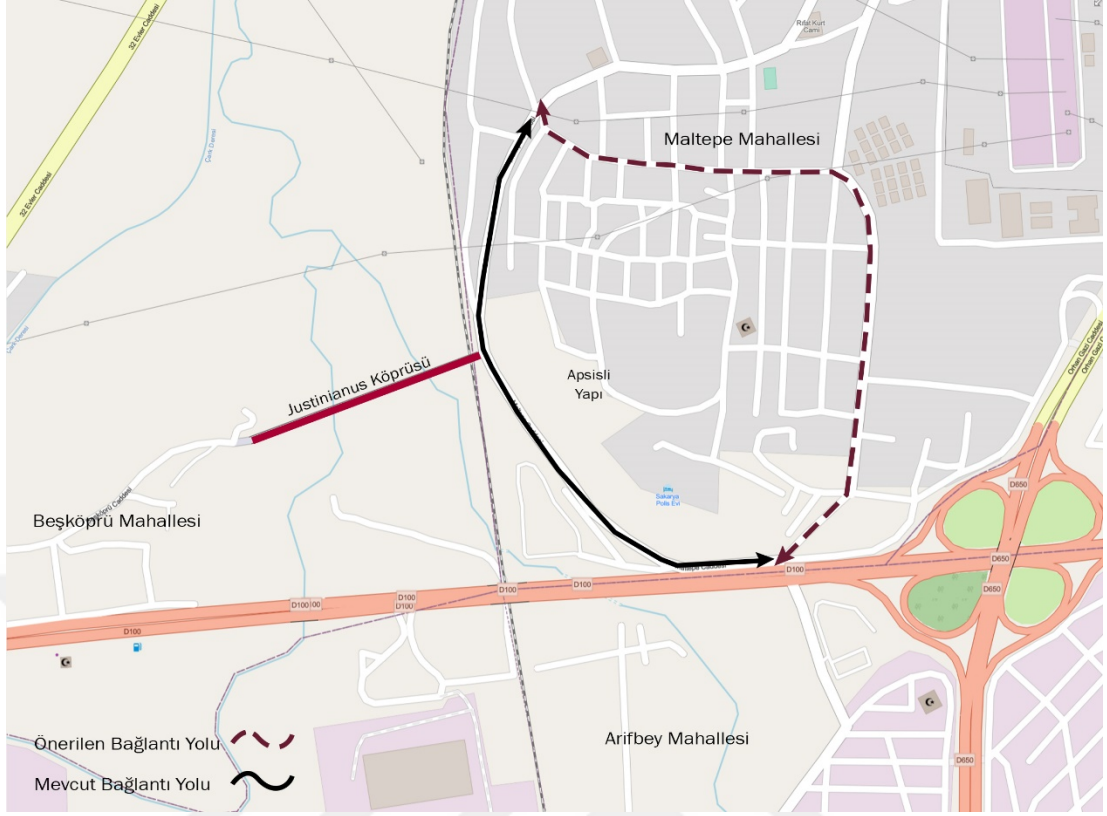
Köprü'nün kuzeyinde yer alan tek yıllık tarım alanlarının yerini alarak kentlinin nefes alma yeri, turistler için cazibe merkezi, çeşitli aktivitelerin yapıldığı, dinlenme, eğlenme ve öğrenme odaklı tasarım yaklaşımlarıyla kent ile tarih arasındaki bağı güçlendirebilir. Su sporları, çocuk oyun alanları, bisiklet ve yürüyüş yolları, kafe vb. ziyaretçilerin oturabileceği mekanlar tasarlanarak kentlinin kullanımına sunulabilir.

Dinlenme ve Konaklanma Alanı:

Özellikle şehir dışından gelen turistlerin yakın çevrede konaklayacakları birimlerin olmadığı tespit edilmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi için hafif strüktür yapı ya da çadır gibi geçici birimler tasarlanabilir. D100 karayoluyla köprü arasında kalan alan pek çok ağacın olması ve alana tek yönden ulaşım sağlanmasından dolayı konaklama işlevine daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Apsisli Yapı Önünden Geçen Yol için Öneri:

Apsisli yapı ile köprü arasından asfalt yol geçmektedir. Yol aktif olarak kullanılmakta ve ziyaretçiler için tehlike arz edebilmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek adına yol trafiğe kapatılmalıdır. Alternatif güzergahlar ile yol işlevini devam ettirebilir.

Şekil 4.48 Apsisli yapı önünden geçen yol için geliştirilen öneri (Arcgis, 2021)

Toplu Taşıma Araçları Son Durağı için Öneriler:

Toplu taşıma durakları koruma alanının karakterine uygun bir şekilde tasarlanarak mevcut yerinde korunabilir. Duraklar köprüye gelen ziyaretçilerin alana ulaşmasında kolaylık sağlamaktadır. Son durağın bulunduğu yerden köprüye kadar olan yol yayalaştırılarak sadece yayaların ve bisikletlilerin kullanımına açılabilir. Böylece gelen ziyaretçiler çok daha rahat bir şekilde koruma alanını gezebilir.

Otopark:

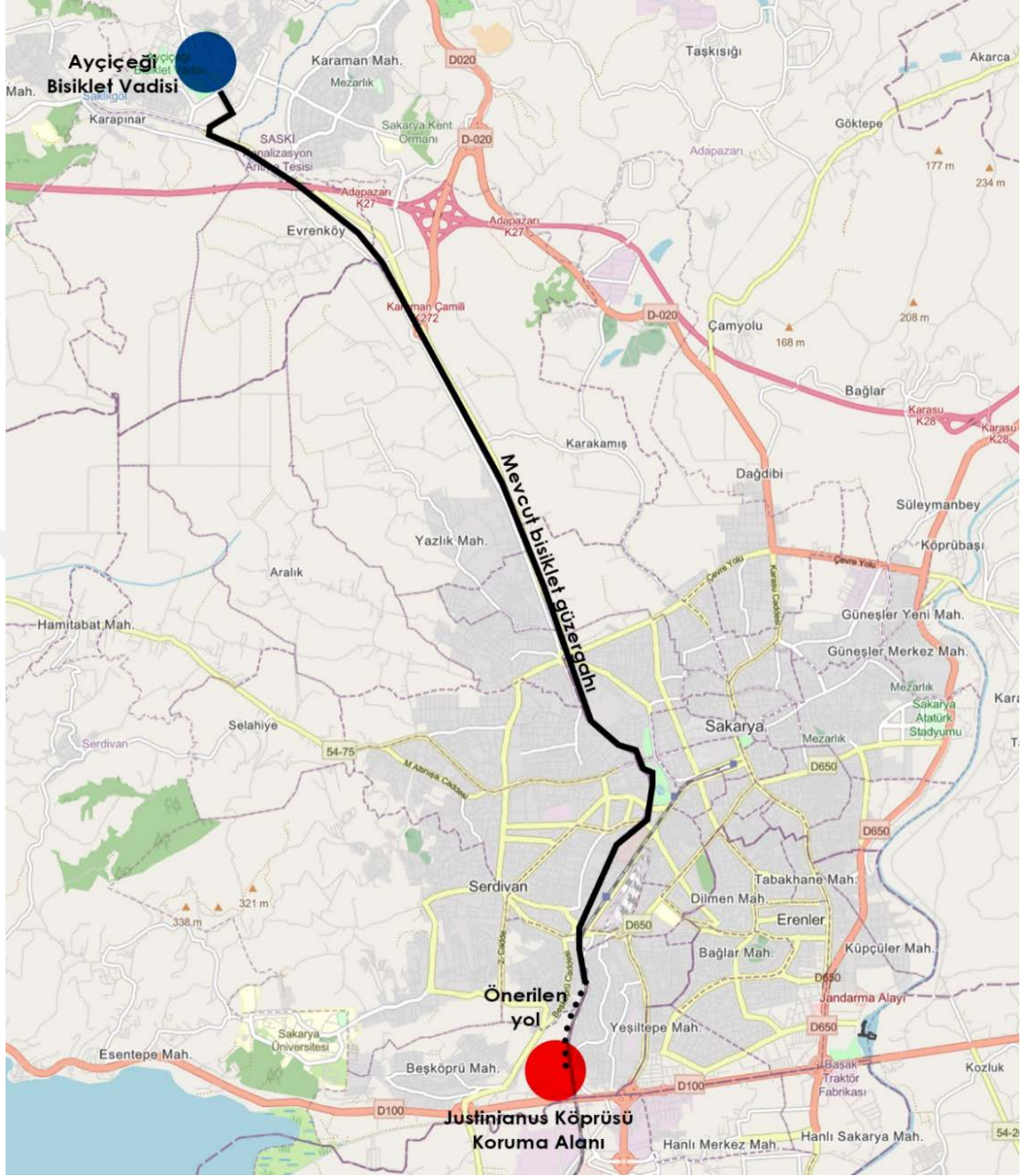
Uzak mesafelerden ve şehrin farklı yerlerinden gelen ziyaretçiler için otopark önemli bir hizmet birimidir. Hem doğuda hem de batıda ayrı ayrı iki otoparka ihtiyaç duyulmaktadır. Otopark köprünün görsel bütünlüğünü bozmayacak ancak gelen ziyaretçilerin de kolayca ulaşabileceği bir konumda bulunmalıdır.

Şekil 4.49 D-100 karayolundan gelen araçların köprüye ulaşmak için kullandıkları yol ve toplu taşıma araçlarının son durağı (Kişisel arşiv, 2021)

Kentsel Bağlantı Aksı:

Çark Deresi kenarında devam eden yürüyüş ve bisiklet yolu Ayçiçeği Bisiklet Vadisi'nden başlamakta ve Vagon Park'ın olduğu kısımda sonlanmaktadır. Yol devam ettirilerek Justinianus Köprüsü ile bağlantısı sağlanabilir. Sakarya Büyükşehir Belediyesi benzer bir proje üzerinde çalışmaktadır. Proje 3 etaptan oluşmakta ve ilk etabı tamamlanmıştır. İki ve üçüncü etapta planlanan bisiklet yolu Sapanca Gölü çevresinde dolaşması düşünülmektedir. Bu aks sayesinde Kocaeli ve Sakarya kentleri birbirine bisiklet yolu aracılığıyla bağlanabilecektir. Ayrıca Justinianus Köprüsü daha fazla ziyaretçi ağırlayacak ve köprünün tanınırlığı artacaktır. Proje hala planlama aşamasında olup güzergah henüz belirlenmemiştir. Bundan dolayı tez kapsamında 1. Etap ile köprü arasında bisiklet ve yürüyüş yolu güzergahı önerilmektedir.

Şekil 4.50 Ayçiçeği Bisiklet Vadisi ve Justinianus Köprüsü arasındaki yol ve önerilen bisiklet yolu haritası (Arcgis, 2021)

Koruma Alanı Çevresindeki Yaya ve Araç Yolları için Öneriler

Mevcuttaki yollar engelli bireylerin kullanımına uygun, bisiklet ve yaya dostu olacak şekilde geliştirilerek köprüyle bağlantının güçlenmesinde aracılık etmelidir. Ayrıca Kentpark ile köprüyü bağlayan aksa da entegre olarak yerel halkın rekreasyon

alanına ulaşımını kolaylaştırabilir. D100 karayolundan köprünün batısına alternatif bir yol açılarak gelen ziyaretçilerin kolayca köprüye ulaşması sağlanabilir.

Hafif Raylı Sistem İstasyonu Önerisi:

Köprünün doğu kemerinin yanından geçen tren şehri İstanbul ve Ankara'ya doğrudan bağlamaktadır. Ancak tren köprüye zarar vermekte ve fiziksel yapısını bozmaktadır. Tren yolu güzergahının değiştirilmesi ilk önlemlerden birisidir. Ancak güzergahın değişme ihtimali olmadığı bir durumda tren Arifiye istasyonunda hafif raylı taşımaya aktarma yapabilir ve köprünün altından nispeten daha az zararlı olan hafif raylı sistem araçları ile şehirle bağlantıyı sağlayabilir. Hafif raylı sisteme geçmeden önce fizibilite raporu hazırlanmalı ve etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Koruma alanının güney doğusuna hafif raylı sistem istasyonu inşa edilerek hem şehir dışından hem de şehir içinden gelen turistlerin hızlı, ekonomik ve konforlu bir şekilde koruma alanına ulaşmaları sağlanabilir.

Görsel entegrasyonun sağlanması için özellikle köprü manzarasında, ana güzergahlarda bulunan yapıların ortak bir dile sahip olacak şekilde yeniden tasarlanması, onarılması, metruk binaların yıkılarak yerlerine ihtiyaca uygun yapılar ya da rekreasyon alanları yapılması gerekmektedir.

Maltepe Mahallesi konutların daha yoğun olduğu bir yerleşim alanıdır. Köprüye yakın olan yerleşim yerinde konutların çoğu kaçak yapılardır. Kaçak yapıların ve eklentilerin yıkılarak ortak bir dile sahip yapıların yapılması görsel bütünlüğün sağlanması için önemli bir adımdır.

Köprü konumundan dolayı Maltepe, Otuziki evler, Beşköprü, Kemalpaşa Mahallelerinden rahatlıkla görülebilmektedir. Manzarayı kesmemek ve görsel bütünlüğü sağlamak için yapılacak yeni konutların yüksekliklerine dikkat edilmeli, görsel bütünlük oluşturacak şekilde tasarlanmalı, kaçak eklentiler ve yapılar yıkılmalıdır.

Özellikle Köprü ve çevresinden görünüm alanında olan mahallelerin yerleşim biçimi ve tasarımı için kentsel tasarım rehberi oluşturularak, arkeolojik sit alanı ile daha uyumlu bir yerleşim yapısının gelişmesi sağlanabilir.

Apsisli yapının üstünde koruluk alan bulunmaktadır. Ormandaki ağaçların budanması, ağaçların altlarının temizlenerek ıslah edilmesi apsisli yapının görünürlüğüne katkı sağlayacak ve görüntüsüne olumlu etkileri olacaktır. Koruluk alanın yanından merdiven ile apsisli yapının üzerindeki yerleşim alanına bağlantı sağlanarak mahalle ile köprü arasındaki ulaşılabilirlik güçlendirilebilir. Ayrıca ziyaretçiler merdivenle tepeye çıkarak manzarayı izleyebilir.

Şekil 4.51 Apsisli yapı ve çevresindeki yeşil alanlar (Kişisel arşiv, 2018)

Kemalpaşa Mahallesi Necip Fazıl Kısakürek Caddesi'nden köprüye doğru bakıldığında köprü net bir şekilde bellidir. Ancak yol kenarındaki yabani otlar özellikle bahar ve yaz aylarında köprünün görünmesine engel olabilmektedir. Yabani otların temizlenmesi ve uygun peyzaj tasarımının yapılması görsel entegrasyonu güçlendirebilir.

Şekil 4.52 Görüntü kirliliğine sebep olan yapılar ve yüksek gerilim hatları (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 4.53 Köprünün batı ucunda yer alan atıl durumdaki kulübe (Kişisel arşiv, 2018)

Köprünün çevresinde bulunan yüksek gerilim hatları hem görsel bütünlüğü hem de sağlığı olumsuz etkilemektedir. Şehrin içerisinden geçen yüksek gerilim hatlarının şehrin dışına taşınarak daha sağlıklı ortam oluşturulabilir.

Şekil 4.54 Justinianus Köprüsü’nden kuzeye doğru bakış, yüksek gerilim hatları (Kişisel Arşiv, 2017)

Köprü halkın kullanımına açılmadan önce Pontcysyllte örneğinde olduğu gibi halkla görüşülerek çevresinde ve köprüde nasıl tasarım müdahalelerinin gerçekleştirilebileceği, hangi aktivitelerin yapılabileceği hakkında ortak kararlar verilmesi aidiyet duygusunun gelişmesi açısından önemlidir. Entegrasyon sürecinin iyi anlaşılması amacıyla toplumdan her kesimin bulunduğu ortak sempozyumlar, çalıştaylar, yarışmalar ve toplantılar düzenlenebilir.

Yapılan anket sonucunda halkın köprünün varlığından haberi olduğu ancak yapılan çalışmalardan haberi olmadığı saptanmıştır. Bu eksikliğin giderilmesi için köprüdeki yapılan çalışmalarla ilgili düzenli olarak yerel ve ulusal kanallarda bilgilendirici programlar düzenlenmesi, okullarda köprüyü tanıtan, çalışmalar hakkında bilgi veren konferanslar ve sempozyumlar verilmesi faydalı olabilir. Koruma çalışmaları devam ederken Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge’de belirtildiği gibi halkın arkeolojik kazılar ve çalışmalar hakkında bilgi alması amacıyla her çalışma sezonunda bilgilendirme etkinlikleri yapılmalıdır.

Köprü kullanıma açıldıktan sonra koruma alanında yılın belirli dönemlerinde festivaller, sergiler, düzenli olarak eğitimler düzenlenmelidir. Hem yerel halkın hem de turistlerin alana daha sık gelmesi ve korumaya dahil olmaları için değişen ve devamlılık arz eden etkinlikler önemli rol oynamaktadır. Bisiklet turları, okul gezileri, kitap okuma etkinlikleri, yerel ürünlerin tanıtımı ve sergilenmesi, konserler ve tiyatro gösterileri vb. pek çok etkinlik koruma alanında gerçekleştirilebilir. Koruma alanı çeşitli etkinliklerin gerçekleşmesi için uygun ortama sahip olmasıyla beraber mirasın zarar görmemesi için etkinliklerin dikkatli bir şekilde planlanması ve gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Köprü ve çevresindeki arkeolojik varlıkların uzun yıllar korunması ve entegre bir yaklaşımın belirlenmesi için yönetim planı gerekmektedir. Yönetim planında alanın kültürel önemi, özgünlüğü ve bütünlüğünü, olağanüstü evrensel değeri açıklanmalı, politika ve planlama özetlemeli, entegrasyon sürecinin, tehditlerin ve fırsatların belirlenmesi, bunlara karşı önlemler alınması, alanın vizyon ve hedeflerinin detaylandırılması yönetim planının ana konuları arasında yer almalıdır.

Yönetim planı oluşturulurken bütün paydaşlarla iletişim halinde bulunulmalı ve paydaşların görev tanımları detaylı bir şekilde yapılarak bilgilendirilmelidir. Zaman zaman toplantıların yapılması koordinasyonun sağlanmasında önemli rol oynayabilir.

BÖLÜM 5

SONUÇ

Bu çalışmada kent çeperinde yer alan arkeolojik alanların kentsel entegrasyonu tartışılarak Justinianus Köprüsü Koruma Alanı için öneriler geliştirilmiştir. Arkeolojik alanın korunmasını ve kentle olan ilişkisini sürdürülebilir kılmak ve atıl durumda kalmış miras alanlarının kente kazandırılması için entegrasyonunun sağlanması gerektiği belirlenmiştir.

Tez kapsamında arkeolojik alanlar konumuna göre kent merkezinde, kent çeperinde ve kırsal alanda yer alan arkeolojik alanlar olarak üç sınıfta incelenmiştir. Kent çeperi kent merkezinin sahip olduğu avantajlardan yoksun olduğu tespit edilmiştir. Ulaşımındaki zorluklar, güvenlik zafiyeti, sosyal ve temel ihtiyaçları karşılayan mekanların eksikliği, gelişim baskısı, vandalizm, yasadışı çöp boşaltma ve kaçak kazılar dezavantajlardan bazılarıdır.

Literatür araştırması ve alan analizleri sonucunda arkeolojik alanların kente entegrasyonunun sağlanmasının pek çok boyutta gerçekleştiği tespit edilmiştir. Tez kapsamında mekânsal, çevresel, sosyo-ekonomik ve yönetsel boyutları üzerinden incelenmiştir. Mekânsal boyut arkeolojik alanın kendi içindeki bütünlüğünü ifade etmektedir. Miras alanının mülkiyeti, tasarımı, sunum ve yorumlanması, erişilebilirliği mekânsal boyutu başlığı altında incelenmiştir. Çevresel boyut arkeolojik alanın çevreyle kurduğu etkileşimi ifade etmekte yakın çevresinin miras alanını doğrudan etkileyen özelliklerini ifade etmektedir. Ulaşılabilirlik, görsel bütünlük, algılanabilirlik, çevre güvenliği olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Sosyo ekonomik boyut ise arkeolojik alanın çevresine kattığı sosyal ve ekonomik değeri tanımlamaktadır. Son olarak yönetsel boyut ise planlamada bütünleşmeyi ve alt ve üst ölçek planlamada arkeolojik alanların sisteme dahil edilmesini, alan hakkında bilgi sahibi yöneticilerin planlama sürecine katılması gerektiğini tanımlamaktadır.

Arkeolojik alanların kente entegrasyonunun korumanın sürekliliğini sağlaması, gelecek nesillere mirasın ulaşmasında aracılık etmesi, çevresi için değer oluşturması, yerel halkın arkeolojik mirasa bakışını değişiminde aracılık etmesi yerel kalkınmaya destek olması, yeni destinasyon noktaları oluşturması, yerel halkın ve turistlerin sosyalleşebileceği alanlar oluşturması, gibi sebeplerden dolayı önemli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca arkeolojik alanların kente entegrasyonunda karşılaşılabilecek olumsuzluklardan bazıları aşınma yıpranma, etkinliklerin sonucu ortaya çıkabilecek olumsuzluklar, turizm baskısı olarak sıralanmıştır. Bu olumsuzluklar alanın karakterine, konumuna vb. durumlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu durumların genellikle yönetim planı eksikliği ya da tam olarak uygulanamamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Çeşitli olumsuzluklar ile karşılaşmamak ve korumanın sürdürülebilir şekilde sağlanması için entegre bir yönetim planının geliştirilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Çalışma alanı olarak Sakarya’da yer alan Justinianus Köprüsü seçilmiştir. Literatür araştırması sonucunda kente entegrasyonunun sağlandığı düşünülen Justinianus Köprüsü ile çevresel koşulları, konumu ve işlevi bakımından benzerlik gösteren Pontcysyllte Su Kemerini seçilmiştir. İlk olarak koruma alanlarının mevcut durumu araştırılmış ve belirlenen entegrasyon faktörleri üzerinden incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Justinianus Köprüsünün mekânsal ve sosyal olarak kente entegrasyonunun sağlanmadığı çevresel olarak da düşük olduğu görülmüştür. Koruma alanındaki kazı çalışmalarının entegrasyonu olumsuz etkilediği, yeterli bilgilendirmelerin yapılmayışından dolayı halkın alana ilişkin farkındalığının zayıf olduğu belirlenmiştir. Tez kapsamında belirlenen öneriler ile arkeolojik alanın etkin biçimde korunabileceği ve kent ile ilişkisinin güçlenerek entegrasyonunun sağlanabileceği düşünülmektedir.

Entegrasyonun sağlanabilmesi için tampon bölge oluşturularak arkeolojik alan ile kentsel alan arasında bağlantının güçlendirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Ülkemizde sit alanları üç dereceye ayrılmaktadır. Ancak bu yöntem çoğu durumda arkeolojik alanın kentle ilişkisinin kurulmasında yeterli olmayabilmektedir. Arkeolojik alanın çevresindeki kent dokusu ve arkeolojik alandaki kazı çalışmaları detaylı bir şekilde analiz edilerek tampon bölge belirlenebilir. Tampon bölge ile koruma alanı ve

evresindeki kentsel dokunun mekânsal, çevresel ve sosyal entegrasyonunun sağlanması kolaylaşabilir. Yerleşim yerindeki yapılarda ve kent dokusunda yapılacak müdahaleler tampon bölge için hazırlanacak kararlar ile kontrol edilebilir.

Yerel halkın çevrede yapılacak düzenlemelerde söz sahibi olması miras alanının sağlıklı bir şekilde korunmasında önemli rol oynadığı saptanmıştır. Halk söz sahibi olduğunda miras alanlarına karşı aidiyet duygusunun artması beklenir. Bunun sonucunda etkin koruma daha kolay sağlanabilir. Miras alanlarını ziyaret tek başına farkındalığı arttırmak için yeterli değildir. Arkeolojik miras alanları ziyaretçiler için bilgilendirici araçlarla donatılmalı, yerinde eğitimler verilmeli, birden fazla ziyareti teşvik etmek için güncellenen aktivite ve eğitim içerikleri sunmalıdır. Çok yönlü yaklaşımlarla arkeolojik alanların sunumu ve yorumlanması gerçekleştirilmelidir. Sunum ve yorumlama çalışmalarında artırılmış gerçeklik uygulamaları, hologramlar, dijital paneller gibi modern tekniklerin kullanılması halkın dikkatini çekebilir.

Sonuç olarak, kent çeperinde yer alan arkeolojik alanların daha iyi korunabilmesi ve kentin bir parçası olabilmesi için bu alanların kente entegre edilmesinin gerekli olduğu ve kamusal bilincin oluşmasına katkı sağladığı görölmektedir. Çalışma sonucunda ortaya çıkan faktörlerin ve araştırma bulgularının kent çeperinde yer alan arkeolojik alanların korunmasıyla ve arkeolojik alanların kente entegrasyonu ile ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlanması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2010). Arkeolojik alanlarda koruma sorunları. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8, 103–118.
- Ahunbay, Z. (2019a). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon* (12. Baskı.). Yem Yayın.
- Ahunbay, Z. (2019b). *Kültür mirasını koruma ilke ve teknikleri*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Alberts, H. C. ve Hazen, H. D. (2010). Maintaining authenticity and integrity at cultural world heritage sites. *Geographical Review*, 100(1), 56–73.
doi:10.1111/j.1931-0846.2010.00006.x
- Alpan, A. (2005). *Integration of urban archaeological resources to everyday life in the historic city centers: Tarragona, Verona and Tarsus*. [Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Llwelyn2000. (2016). (28 Ocak 2022). *Llangollen a chastell dinas bran o lwybr y panorama dee balley and Llangollen from panorama lane Wales*. Wikimedia.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pontcysyllte_o_Froncysyllte.jpg
- ARCADIS. (2019). *Pontcysyllte Aqueduct and canal world heritage site management plan 2019-2029*.
- Asatekin, G. N. (2014). *Kültür ve doğa varlıklarımız neyi niçin, nasıl korumalıyız?* Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Avrupa Birliği. (1975). *Amsterdam Bildirgesi*.
- Balcıoğlu, T. (1952). *Adapazarı: tarihi ve coğrafyası*. Işıl Matbaası.
- Beksaç, E. ve Beksaç, Ş. N. (2019). Sakarya'nın arkeolojisi ve Sakarya Müzesi. *The Meriç Journal*, 3(6).
- Bertzky, B., Shi, Y., Hughes, A., Engels, B., Ali, M. K. ve Badman, T. (2014). *Terrestrial biodiversity and the world heritage list: identifying broad gaps and*

potential candidate sites for inclusion in the natural world heritage network.
Cambridge.

Bolwell, J. (2021). (07 Mart 2022). *Narrowboat on the Froncysyllte Aqueduct in July*. <https://www.geograph.org.uk/photo/6920037>.

CADW ve Llywodrath Cymru Wlesh Government. (2014). *Cefn Mawr and district: understanding urban character*. Cardiff.

Caltopo. (2021). (23 Nisan 2022). *Pontcysyllte Su Kemer ve çevresi haritası*.
<https://caltopo.com/map>.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı. (2013). (16 Ocak 2022).
Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı - Çanakkale.
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/canakkale/gezilecekyer/gelibolu-yarimadasi-tarihi-milli-park-alani>.

Charr, M. (2020). (22 Ocak 2022). *What can AR do to bring heritage sites to life?*
<https://www.museumnext.com/article/what-can-ar-do-to-bring-heritage-sites-to-life/>.

Cleere, H. (2005). *Archaeological heritage management in the modern world*.
Psychology Press.

Comer, D. C. ve Willems, W. J. H. (2011). Tourism and archaeological heritage:
driver or destruction? *17th ICOMOS General Assembly Symposium*, 506–518.

Copeland, T. J. T. (2004). Presenting archaeology to the public: constructing insights
on-site. N. Merriman (Ed.), *Public Archaeology* içinde (ss. 132–144). London:
Routledge.

Council of Europe Committee of Ministers. (1976). *Concerning the adaptation of
laws and regulations to the requirements of integrated conservation of the
architectural heritage*.

Dean, D. ve Edson, G. (2013). *Handbook for museums*. Londra: Routledge.

Dedehayır, H. (2010). *Yerelden ulusala ulusaldan evrensele koruma bilincinin*

gelişim süreci. İstanbul: ÇEKÜL Vakfı Yayınları.

Derin, Z. (2014). İzmir'in turizme açılan yeni kapısı: tarih öncesi yaşam müzesi. *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, 40–46.

Derin, Z. (2020). Yeşilova Höyük'te çocuklar için kültürel miras çalışmaları. çocuklar için kültür miras çalıştayı. *Çocuklar için Kültür Miras Çalıştayı* içinde (ss. 103–117).

DronePics.Wales. (2020). *Pontcysyllte Su Kanalı*.
<https://dronepics.wales/pontcysyllte/>.

England, G. (2018). (28 Ocak 2022). *Trevor Basın*.
<https://www.geograph.org.uk/photo/6029244>.

Eraarch. (2019). *The Canada Life*. <https://www.eraarch.ca/2019/accessibility-heritage-conservation/>.

Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu. (1931). *Atina Tüzüğü (Carta del Restauro)*.

Etyemez, L. (2011). *Assessing the integration of historical stratification with the current context In multi-layered towns. Case study: Amasya*. [Yüksek Lisans Tezi]. Middle East Technical University.

Evans, R., Garner, I. ve Wakelin, P. (2008). (23 Nisan 2022). *Pontcysyllte Aqueduct & Canal nomination as a world heritage site management plan*.

Eye From The Sky. (2016). (16 Ocak 2022). *Beaumaris Castle*. *Google Street View*.
<https://www.google.com/maps>.

Eyice, S. (1963). *X. Hommaire de Hell ve Ressam Jules Laurens: müşterek Türkiye seyahatnamelerinin değerlendirilmesi yolunda bir araştırma*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Farmer, P. (2009). (28 Ocak 2022). *Sculpture at entrance to Trevor Basın*.
<https://www.geograph.org.uk/photo/1241369>.

- Fitzner, R. (1864). (23 Nisan 2022). *Karte des Bosporus und der Bithynischen Halbinsel. Harvard*. <https://www.oldmapsonline.org/map/harvard/11971420>
- Froriep, S. (1986). *Canal proposed by Pliny the Younger. Antike Welt, 2nd special issue. Wikipedia*.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Justinianus_Köprüsü#/media/Dosya:Canal_proposed_by_Pliny_the_Younger._Reconstruction_attempt_from_1818.jpg.
- Gallent, N., Andersson, J. ve Bianconi, M. (2006). *Planning on the edge. Routledge*.
- GARSHOL, F. (2020). (22 Nisan 2022). *Domkirkeodden*.
<https://www.visitnorway.com/listings/domkirkeodden/8732/>.
- Google. (2021). (22 Nisan 2022). *Google Earth uydu görüntüsü*.
<https://earth.google.com/>.
- Google. (2022). (22 Nisan 2022). *Google map*. <https://mapstyle.withgoogle.com/>.
- Haberman, C. (1989). (23 Nisan 2022). *Pop vs. patrimony in Italy. New York Times*, s. 11. https://www.nytimes.com/1989/08/05/arts/pop-vs-patrimony-in-italy.html?utm_medium=website&utm_source
- Hall, C. M. ve McArthur, S. (1993). *Heritage management in New Zealand and Australia: visitor management, interpretation and marketing*. Oxford University Press, USA.
- Heaton, C. (2008). (30 Ocak 2022). *Trevor looking east along the main road into Trevor at the point where the Offa's Dyke Path meets from the south*.
www.geograph.org.uk.
- Heritage BC. (2018). *Accessibility guide for heritage buildings*.
- HEYOU - Pink Floyd Italian & English fanzine. (1989). (23 Nisan 2022). *1989 Pink Floyd Venedik konseri*. <https://www.facebook.com/pinkfloydheyoud/photos/15-luglio-1989-i-pink-floyd-a-veneziahhttpwwwilpostit20190715pink-floyd-veneziapi/2719741951371172/>.
- ICOMOS. (1964). *Venice Charter*.

ICOMOS. (1967). Quito Normları: sanatsal ve mimari değeri olan anıt ve arazilerin korunması ve kullanımına ilişkin toplantının son raporu.

ICOMOS. (1990). *ICOMOS arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi tüzüğü*.

ICOMOS. (2008). *ICOMOS charter for the interpretation and presentation of cultural heritage sites: prepared under the auspices of the ICOMOS international scientific committee on interpretation and presentation of cultural heritage sites*.

ICOMOS. (2010). *Management plans and the world heritage convention: a bibliography*.

ICOMOS. (2011). The valletta principles for the safeguarding and management of historic cities, towns and urban areas / principes de la valette pour la sauvegarde et la gestion des villes et ensembles urbains historiques. *XVII Assemblée Générale*, 1–18.

ICOMOS. (2013a). *ICOMOS Türkiye mimari mirası koruma bildirgesi*.

ICOMOS. (2013b). *Burra charter*. doi:10.1007/978-1-4419-0465-2_1046

ICOMOS. (2014). *İnsani değer olarak miras ve peyzaj*. Floransa.

ICOMOS. (2017). Salalah guidelines for the management of public archaeological sites, 1–7.

Jerome, P., Teutonico, J. M. ve Palumbo, G. (2000). Threats and challenges to the archaeological heritage in the Mediterranean. *Management Planning for Archaeological Sites*. doi:10.2307/4129643

Johnson, B. (bt). (22 Nisan 2022). *Iron bridge*. <https://www.historic-uk.com/HistoryMagazine/DestinationsUK/Ironbridge/>.

Jokilehto, J. (2007). Conservation concepts. *Conservation of ruins* içinde . Routledge.

Jokilehto, J. (1986). *A history of architectural conservation: The contribution of*

English, French, German and Italian thought towards an international approach to the conservation of cultural property. [Doktora Tezi]. The University of York.

Kamacı, E. (2014). 2863 Sayılı KTVKK'nın uluslararası yasal düzenlemeler bağlamında değerlendirilmesi. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 31(2), 1–23.

Laborde, L. de. (1838). *Voyage de l'Asie Mineure*. Paris.

Lynch, K. ve Ford, L. (1972). *What time is this place?* MIT Press.

Mason, R. ve Avrami, E. (2002). Heritage values and challenges of conservation planning. *Management planning for archaeological sites*, 13–26.

McKee, A. J. (2008). (22 Nisan 2022). *Broken windows theory*. *Encyclopædia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/broken-windows-theory>.

Medyabar. (2018). *Öğrenciler Justinianus Köprüsü'nü yakından tanıdı*. <https://medyabar.com/haber/2726642/ogrenciler-justinianus-koprusunu-yakindan-tanidi>.

Merriman, N. (Ed.). (2004). *Public archeology*. Routledge.

Moore, F. G. (1950). Three canal projects, Roman and Byzantine. *American Journal of Archaeology*, 54(2), 97–111.

Narin, R. ve Konukçu, E. (2013). *Serdivan tarihi*. Sakarya Serdivan Belediyesi.

Omay Polat, E. E. ve Can, C. (2008). Modern mimarlık mirası kavramı: tanım ve kapsam. *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(2), 177–186.

Orbaşlı, A. (2008). *Architectural conservation: principles and practice*. Oxford: Blackwell Publishing.

Orbaşlı, A. (2010). Tarihi çevrenin korunmasında yönetim planlaması. N. Özaslan ve D. Özkut (Ed.), *Mimaride Güncel Konular* içinde (ss. 45–59). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ordnance Survey. (1912). (23 Nisan 2022). “ten mile” planning maps of the United Kingdom. National Library of Scotland. <https://maps.nls.uk/view/135195079>.

Our Picturesque Landscape-Team. (2019). *Çocuklarla etkinlik*.
<https://www.facebook.com/photo?fbid=165140781234234&set=pcb.165141584567487>

Özcan, Z. (2015). Tarihi Sangarius Köprüsünde hasar belirlenmesi ve güçlendirme önerileri. 3. Köprüler Viyadükler Sempozyumu TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi içinde (ss. 8–9).

Procopius. (1971). *De aedificis*. (D. H. Bronson, Ed.). London: Harward University Press.

Raddato, C. (2016). (23 Şubat 2022). *Londinium: Roman Wall*. Wikimedia.
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Londinium_Roman_Wall_\(25506918437\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Londinium_Roman_Wall_(25506918437).jpg).

RCHAMW. (bt). (22 Nisan 2022). *Digital reconstruction through*.
<https://www.pontcysyllte-aqueduct.co.uk/object/aqueduct-bolt/>.

Ringbeck, B. (2008). *Management plans for World Heritage Sites a practical guide*. German Commission for UNESCO.

Rukavina, M., Šćitaroci, M. O. ve Lolić, T. (2018). Integrating archaeological heritage into towns and settlements. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 20(5–6), 340–363. doi:10.1080/13505033.2018.1559678

Şahin, S. (1985). Beşköprü’nün Adapazarı/ Beşköprü mevkiindeki antik köprü ve çevre tarihi coğrafyasında yarattığı sorunlu durum. *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde (ss. 173–179). Ankara.

Şahin, S. (2011). Iustinianus’un Bithynia’da Sakarya Nehri üzerinde inşa ettirdiği köprü ve kanal tesisleri. *Eskiçağ Yazıları*.

Sandes, C. A. (2010). Archaeology, conservation and the city: post-conflict redevelopment in London, Berlin and Beirut. *Oxford, England: Archaeopress*.

doi:10.30861/9781407307015

- Scheffler, N., Ripp, M. ve Bühler, B. (2010). *Cultural heritage integrated management plans: thematic report (4)*.
- Shackley, M. L. (1998). *Visitor management: case studies from world heritage sites*. Butterworth-Heinemann.
- Skea, R. (1996). The strengths and weaknesses of conservation areas. *Journal of Urban Design*, 1(2), 215–228. doi:10.1080/13574809608724382
- Smith, M., Carnegie, E. ve Robertson, M. (2006). Juxtaposing the timeless and the ephemeral: staging festivals and events at world heritage sites. *Managing world heritage sites*, 110.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1983). 2863 Sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2021). (23 Nisan 2022). *Türkiye geneli sit alanları istatistikleri*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html>.
- T.C. Sakarya Valiliği. (2014). (17 Ocak 2022). *Justinianus Köprüsü*. <http://www.sakarya.gov.tr/justinianus-koprusu>.
- T.C. Uşak Valiliği. (2019). (23 Ocak 2022). *Blaundus Antik Kenti'nde kazı çalışmaları başladı*. <http://usak.gov.tr/blaundus-antik-kentinde-kazi-calismalari-basladi#:~:text=Ulubey ilçesi Sülümenli köyü sınırları,Uşak Üniversitesi öğrencilerinin çalıştığını söyledi>.
- Tankut, G. (1991). Kentsel arkeolojik alanlarda arkeolojik değerlerin kent hayatına katılımı, korumanın fiziksel planlama boyutu. *Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi I. Ulusal Sempozyumu* içinde (ss. 14–16).
- Texier, C. (1832). *Küçük asya coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi-I* (Çev. A. Su.). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Timothy, D. J. ve Boyd, S. W. (2006). Heritage tourism in the 21st century: valued

traditions and new perspectives. *Journal of Heritage Tourism*, 1(1), 1–16.
doi:10.1080/17438730608668462

Tiryaki, A. (1998). Sangarius Köprüsü. M. Alpargu ve E. Şahin (Ed.), *I. Sakarya Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu* içinde (ss. 204–210). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Trains of Turkey. (2006). (04 Ocak 2022). *CFOA - Chemins de fer Ottomans d’Anatolie*. <http://www.trainsofturkey.com/pmwiki.php/History/CFOA>.

Trevor Basin Visitor Centre. (2017). (23 Nisan 2022). *Under the arches festival*. <https://www.facebook.com/TrevorBasinVC/photos/pcb.1641364139374262/1641350049375671>.

Tuna, F. (2007). *Adapazarı yazıları*. Değişim Yayınları.

Tweed, C. ve Sutherland, M. (2007). Built cultural heritage and sustainable urban development. *Landscape and Urban Planning*, 83(1), 62–69.

UNESCO. (1972). Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage. *17th UNESCO General Conference* içinde . Paris.

UNESCO. (2009). *Pontcysyllte Aqueduct and canal nomination as a world heritage site*.

UNESCO. (2013). *Pontcysyllte Aqueduct and canal periodic reporting cycle 2, section II*.

UNESCO. (2018). (18 Ocak 2022). *The bridge of Justinian*. <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6347/>.

UNESCO. (2019). *Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*.

UNESCO ve ICCROM. (1994). *The Nara document on authenticity*.

UNESCO, ICCROM, ICOMOS ve IUCN. (2011). *Preparing world heritage nominations*. UNESCO.

- Ustaoğlu, B. (2018). Sakarya'nın iklim özellikleri. C. İkiel (Ed.), *Sakarya'nın Fiziki, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri* içinde (ss. 163–218). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Üste, C. (2011). *Sakarya ili Beşköprü (Sangarios Justinianus Köprüsü)'nün koruma ve restorasyon önerisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Wallace, A. (2015). *Integrating presentation into holistic site management a case study of the Vesuvian Region*. [Doktora Tezi]. University College London.
- Whitby, M. (1985). Justinian's Bridge over the Sangarius and the date of Procopius' De Aediciis. *The Journal of Hellenic Studies*, 105(1985), 129–148.
- Willems, W. J. H. (2006). Archaeological resource management and preservation. *Preserving Archaeological Remains in Situ: Proceedings of The 3rd Conference* içinde (ss. 283–290). Amsterdam.
- Wrexham County Borough Council, Denbighshire County Council, Shropshire Council, M. (2012). *Pontcysyllte Aqueduct & Canal local planning guidance note*.
- Wrexham County Borough Council. (2009). *Pontcysyllte Aqueduct Conservation Area assessment and management plan*.
- Yıldırım, F. (2008). *Sakarya köprüleri. Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları*. Sakarya.